

1976|2

A világnézeti nevelésről
és az ifjúság társadalmi
szerepéről

Községben, tanyán

Beszélgetés
Madách-ösztöndíjasokkal

Kurucz Gyula és Béri Géza
prózaí írásai,
Banos János, Tamás István
és Veress Miklós versei

Hogyan él
a palóc nyelvjárás ma?

VIII. Országos Grafikai
és III. Zománcművészeti
Biennálé

PALÓCFÖLD

Szocializmust hozó szabadságunk születésnapja — nemzeti ün-
nep. Része a megújulást, haladást és igazat akarók köszöntésének, a
márciusi ifjakra, a tizenkilencesekre is emlékező ünnepsorozat-
nak, a három tavasz ünnepének.

Sajátos izük, hangulatuk van a felszabadulás évfordulóját kö-
szöntő rendezvényeknek, hiszen millióknak személyes élmény a tör-
ténelmi sorsforduló minden nagy (és az idők távolából jelentékte-
len, de akkor igenis fontos) mozzanata. Van, akinek 1945. április
4. azt jelentette, hogy megszűnt „bélyeges” ember lenni, szabadon
vallhatta hitét, meggyőződését; s vannak, akiknek először békét,

őszintébb, emberibb, küzdelmes és értelmesebb hétköznapokat, de
mindenképpen átélt, munkával, harccal, jelenléttel hitelesített tör-
ténelmi pillanatokot idéznek a megemlékezések. De vannak sokan
(a dolgok rendje szerint egyre többen), akiknek 1945. április 4:
történelem — úgy, ahogyan a ma negyven-ötvenéveseinek volt 1919.
Azok, akik egyidősek a felszabadulással — felnőtt emberek, olya-
nok, akik pályát és párt választottak, akik nemcsak készülnek új
világot teremtő feladataikra, hanem napi munkájukkal formálják, te-
remtik világukat. Felnőttek — ahogyan felnőtt szocialista társadal-
munk. Felnőttek, akiknek tankönyvi ismeret, vagy idősebbek visz-

emlékezéseiből, történeteiből félig értett, izgalmas múlt ebből a harmincegy évből jó néhány. Ma már érettségi előtt áll, most tanulja közelmúltunkat az a nemzedék is, amely 1956 után született. Számukra gyakran nehezen érthető, miért kavarnak szenvedélyes vitákat a „fényes szelek”, miért tapsolnak hosszan azok is, akiknek nem volt hozzá kedvük. Inkább sejtik, mint értik azoknak a felnőtteknek torok-köszörülős zavarát, akik kisgyermekükkel az Út-törővasútra ülnek, a KISZ-táborban „sóderoló” fiataloknak ma már a „zakatolás” — legenda...

Az egymásra sorjázó nemzedékek történelemszemlélete — éppen élményviláguk különbségei folytán — különbözik árnyalatokban. Még azoknak a nemzedékeknek az esetében is igaz ez, akik egy nagy korszak gyermekei, akiket csak néhány év választ el egymástól — mert az elmúlt harminc évben minden esztendő kínált egyedi, izgalmas, távlatokban is történelmi jelentőségű élményeket.

Mindezt a felszabadulás ünnepére készülve a most felnövekvő nemzedékek történelemszemlélete, múlt-ismerete szempontjából érdemes újra végiggondolni. Diákok, vagy dolgozó fiatalok beszélgetései igazolják: többségükben pontosabb a kép a kiegyezésről, mint a fordulat évének politikai körülményeiről, sokuknak többet mond az érdekegyesítés, a Védegylet fogalma, mint az első hároméves terv, a koalíció, vagy a „vas és acél országa”.

De érdemes ezt végiggondolni a probléma megoldása miatt is. „A mi időnkben” kezdetű magyarázó-oktató monológok ezen ugyanis éppúgy nem segítenek, mint a személyes élményekre apelláló, romantikus-nosztalgikus visszaemlékezések. Az egyiket nem hallgatják meg, a másikat nem értik meg, vagy félreértik a ma felnövő nemzedékek.

Társadalmi érvényű tények és a kor lényegét kifejező emberi mozzanatok képesek megértetni: mai világunk, minden gondunk és sikerünk nemzedékek közös munkájának eredménye, örökségünk és távlataink fogják egységes egészbe az elmúlt három évtizedet. Ez a közelmúltra vonatkozó történelemszemléleti probléma nem ideológiai jelentőségű kérdés csupán, s aligha szűkíthető le a történelemtanítás szakmai-metodikai problémáira. Nevelési kérdés — de társadalmi méretekben megoldandó nevelési feladat.

Az együttélő generációk napi konfliktusai, jelenünkről, a meggett útról kialakított vélemények különbségei, az igényekben, értékeink megbecsülésében mutatkozó eltérések egyik forrása is itt keresendő. A mindig többre, másra törekvő ifjú nemzedékek törekvéseit a közelmúlt, a szocialista örökség alaposabb ismerete hitelesítheti igazán.

De fontos ezen a téren mutatkozó hiányok pótlása azért is, mert a mai első szocialista nemzedékek egyik jellemző vonása az igény szűkebb világunk, társadalmi helyzetünk alapos ismeretére, a bebeszélésre, az alkotásra és alakításra. Ezt az igényt felelősséggel, a kor követelményeinek megfelelően csak folyamatok, tendenciák alapos ismeretével, múltunk, erőfeszítéseink, kudarcaink és sikereink tanulságaival együtt lehet kielégíteni.

A ma ifjú nemzedékei, a holnap építői számára a tudatos cselekvés feltétele: értékeink becsülete, gondjaink reális számbavétele. Ennek alapján oldhatják csak meg a feladataikat. Ehhez, elsősorban ehhez kell az elmúlt három évtized gazdagabb, reálisabb ismerete. De ahhoz is elengedhetetlenül fontos, hogy ezeknek a nemzedékeknek hazaszeretet-élményében a szülőföld, a táj, a kultúra mellett a dolgozó, a szocialista Magyarországért dolgozó ember még nagyobb, még fontosabb helyet kapjon.

Kiss Aurél

1976/2

TARTALOM

3 Szalánczay György: A ma iskolája és a jövő társadalma

4 Tamás Pál: Az ifjúság társadalmi szerepéről

6 Karácsony György: Szabad idő, tanyán

8 Pál József: Színe és visszája
(Beszélgetés három Madách-ösztöndíjassal)

11 Kurucz Gyula: Négy negyed

13 Hann Ferenc: Kísérlet a „Becsületes eklektika” című értekezés gondolati alapvetésére

14 Kurucz Gyula: A fennsík

17 Banos János: Őszirózsák ideje ódalog

18 Tamás István: Kovácsműhelyek. Csósz, Istenvert

18 Szepesi József: Valahol várnak engem

19 Béri Géza: Gordonka, üstdob és cintányér

20 Veress Miklós: Macskaszemben

21 Bódi Tóth Elemér: Én földemen, Vainämöinen

21 Lakos György: Márti, a magánakvaló

23 Szabó Károly: Hogyan él a palóc nyelvjárás ma?

25 VIII. Országos Grafikai Biennálé, Miskolc (Bán András)

26 Salgótarjáni III. Zománcművészeti Biennálé (P. Szücs Julianna)

27 XI. Irodalmi Színepi Napok (Sulyok László)

29 Gerelyes Endre: Tigris (Csongrády Béla)

30 Bárdosi Németh János: A lélek lángjai (Paku Imre)

A borítokon és belső oldalakon Kondor Béla emlékkiállítási anyagából válogatás; 8. old. Hibó Tamás, 9. old. Szujó Zoltán, 10. old. Földi Péter 25. old. Valkó László, 26. old. Maurer Dóra munkája. (Fotó: Gugi László)

PALÖCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTALYANAK LAPJA

Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest (közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 25.925

76.3782 N. m. Ny. St. 1700 db.

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A ma iskolája és a jövő társadalma

A ma iskolája és a jövő társadalma közötti párhuzam felvázolása mindig hatásos publicisztikai fogás, de a probléma felvetésén túljutni ritkán sikerül. A jövő igényeinek egyoldalú deklarálása, a jelenre vonatkozó siránkozások vagy bíráló köz-helyek hangoztatása csak a csodaváró tehetetlenséget erősíti, s feledésben hagyja vagy negligálja a fejlődés legfőbb lehetőségét, a lelkiismeretes, a mindennapi tevékenységet kritikusan és önkritikusan elemző, folyamatos és tudatos munkát. A jövő társadalma szerves folytatása lesz a jelennek; s ezt az alapigazságot nem azért hangoztatom, hogy az iskola, az intézményes nevelés szerepét alábecsüljem, hanem éppen az iskolával szembeni reális elvárások kialakítása és saját felelősségünk, a széles körű társadalmi felelősség tudatosítása érdekében.

Társadalmi, politikai életünkben növekvő szerepe van, s így egyre erőteljesebben foglalkozunk világnézeti, ideológiai, művelődéspolitikai kérdésekkel. Mindinkább erősödik a felismerés, hogy a személyiségformálás, a tudatformálás nemcsak egy életkor, egy korszak feladata, hanem permanens feladat; *megfelelő világnézeti műveltségi háttér nélkül sem társadalomépítő, sem gazdaságépítő feladatainkat nem tudjuk maradéktalanul megoldani.*

A fejlett szocialista társadalom építésének aktuális (a XI. kongresszuson meghatározott) és perspektivikus (a Programnyilatkozatban megfogalmazott) feladatai a társadalmi, gazdasági fejlődés intenzív szakaszának kibontakozása és általánossá válása keretei között valósulnak meg. Növekvő gazdaságépítő feladatainkat stagnáló, néhol átmenetileg csökkenő munkaerő-bázissal és néhány vonatkozásban kedvezőtlenebb külgazdasági feltételek között kell megvalósítanunk. Tehát anyaggal, energiával és szellemi tőkénkkel hatékonyabban kell gazdálkodnunk. A szocialista demokratizmus tartalmasabbá tétele, az üzemi, munkahelyi demokratizmus tartalmi hatékonyságának kibontakoztatása új lehetőségeket tár fel, új energiát biztosít társadalmi, gazdasági feladataink megoldásához, jelenlegi nehézségeink leküzdéséhez. Mindehhez azonban megfelelő felkészültségű, szilárd világnézetű, művelt, az információkat folyamatosan feldolgozó és értékelő dolgozókra van szükség.

A szocializmus számunkra nemcsak több gyárat, termelőeszközt, korszerűbb mezőgazdaságot, javuló életszínvonalat, fejlettebb infrastruktúrát (tehát több lakást, jobb ellátást, szolgáltatást, közlekedést, színvonalasabb kulturális és egészségügyi intézményeket) jelent, hanem szocialista emberi kapcsolatokat, közösséget, fokozódó társadalmi aktivitást és a közügyekért érzett felelősség erősödését is. Ezért kerül előtérbe társadalmunk minden szférájában a nevelő tevékenység, ezért célunk, hogy a művelődés társadalmi mozgalmá váljék.

Mindezek egyszerre a jelen feladatai és a további fejlődés feltételei. Megvalósításukra olyan időszakban kerül sor, amelyet átmeneti történelmi kornak szoktunk nevezni. Ebben a korszakban „a szocializmus gazdasági és politikai építésében elért eredmények mély nyomot hagytak az emberek gondolkodásában” (Benke Valéria kongresszusi hozzászólásából), de élnek, hatnak még kispolgári szemléletek, magatartásformák, vallásos nézetek, szokások és a nacionalizmus tudati, érzelmi gyökerei; s számolnunk kell a kapitalista környezet ideológiai hatásával, fellazító törekvéseivel is.

Az embert minden irányból érő, személyiségformáló hatások közül a legerőteljesebben a szűkebb környezet (család, munkakollektíva, ifjúkorban az iskola) befolyásoló, nevelő szerepe érvényesül. A világnézet, a műveltség megalapozására a legter-

szerűbb, a legszervezettebb kereteket az iskolai nevelőmunka biztosítja. Az előzőekben azt hangsúlyoztam, hogy a személyiségformálás, a társadalmi nevelő tevékenység nem lehet egy életkori ciklusra — a fiatal korra — korlátozott feladat. Ez a megállapítás azonban nem mond ellent annak a pszichológiai törvényszerűségnek, mely szerint a legtöbb ismeret elsajátításának, szokás kialakításának, jellemvonás alapozásának, erősítésének megvan egy optimális életkori intervalluma, melynek elmulasztása esetén keletkező hiányosság később csak nehezen és alacsonyabb hatásfokkal pótolható.

Az eddig felsorolt tények, megállapítások szükségszerűvé teszik, hogy vizsgáljuk a tanulóifjúság erkölcsi, politikai arculatának fejlődését, elemezzük világnézeti nevelőmunkánkat.

„Az iskola egész munkásságával szolgálja jobban az aktív, közösségi életet élő, a szocialista világnézet és erkölcs befogadására fogékony személyiségek nevelését. Minden szinten javítani kell a világnézeti oktatás és nevelés tartalmát és formáját.” (Az MSZMP XI. kongresszusának határozata).

A szocialista iskolarendszer kialakulása óta központi feladatának tekintette a világnézeti nevelőmunkát, a materialista világnézet megalapozását és fejlesztését. Ez az időszak rendkívül jelentős nevelési eredményeket produkált: kialakította a materialista világnézet alapvető feltételét, a szilárd természettudományos ismeretrendszer; a természet és a társadalom fejlődésének dialektikus tanulmányozására, szemléletére nevelt; megismertette a tanulóifjúsággal — az életkori sajátosságok figyelembevételével — a marxizmus-leninizmus alapfogalmait; törekedett a szocialista erkölcsi értékrend kialakítására, a szocialista életmód megalapozására, a társadalmi kérdések iránti érdeklődés, a közeletiség fejlesztésére. Azonban sem a fejlődés, sem a jelenlegi helyzet nem problémamentes. Hogy most elsősorban a gondokról esik szó, az abból fakad, hogy problémáink nagy részét nem hibának, nem mulasztásnak, hanem a fejlődés során törvényszerűen keletkező ellentmondásnak tekinteni, amelyek megoldása útján közelítjük meg célkitűzéseinket, a szocialista személyiségjegyek uralkodóvá tételét.

Nemcsak a pedagógiai gyakorlatban, hanem a szülők gondolkodásában és sok helyütt még a társadalmi elvárásokban is tapasztalható a nevelés megosztottsága és szétparcellálása. Itt nemcsak arra a még ma is fellelhető és eléggé el nem ítéhető elképzelésre gondolok, mely szerint a szülők dolgoznak, feladtuk kimerül abban, hogy gondoskodnak gyermekeikről, de „nem érnek rá nevelni”, „a nevelés az iskola feladata”, hanem — és főként — arra, hogy a nevelés, a személyiségformálás az a komplex folyamat, ami nem parcellázható szét részterületekre, a világnézeti nevelés nem a nevelés egyik fontos feladata, hanem a *nevelés egésze rendszerének és folyamatának világnézetformáló neveléssé fejlesztése az igazi feladat.*

Ma már a pedagógiai gyakorlat nemcsak felismerte, hanem tervszerűen épít a természettudományos alapismeretekre, mint a materialista világnézet tudományos alapjaira. Gondjainkat konzerválja azonban az az „aufklárisztikus” szemlélet, amely ismeretnyújtással önmagában is megoldhatónak véli a világnézeti nevelést. Sőt még a sokat hangoztatott „érzelemgazdag ismeretrendszer” sem elegendő, hiszen „a közvetlenül átélt valóságélmény az, ami a világnézetet elemi erővel alakítja... A világnézeti nevelés próbája korántsem a társadalmi gyakorlattól elszakított teoretikus tudás, hanem a társadalmi praxis, a tevékenység: a szocializálódó egyén társadalmi helytállása” (Hánák Katalin: Iskolatelevízió és világnézet. Világosság 1975/5). A személyiség fejlődése nemcsak a direkt vagy indirekt nevelőhatások eredményeként, hanem a társadalmi környezet különbö-

zõ hatásainak beépülése (vagy az azokkal szemben kialakuló aktív, illetve passzív ellenállás) során valósul meg.

Azért veszélyes az olyan illuzórikus elvárás, hogy küszöböljük ki az ifjúságot érő negatív hatásokat, óvjuk meg őket a rossz példáktól, mert nem a való világra készít fel: ahelyett hogy vállalná és buzdítana a jelen jobbra tételére, egy sosem volt problémamentesség ideálját vázolja fel. Világnézetformáló nevelőmunkánknak nem lehet az a feladata, hogy tagadó álláspontra helyezkedjék, elzárkózzék a valós problémáktól, hogy sajnálkozzon azért, amiért nemcsak pozitív hatások érik az ifjúságot. *Arra kell törekednünk, hogy tanulóink ne legyenek fegyvertelenek a marxizmustól idegen nézetekkel, a környezet negatív hatásaival szemben!* A nevelőmunkában jobban kell építenünk a szocialista társadalmi környezetből fakadó pozitív tendenciákra, nevelőhatásokra. Hazánkban a társadalmi elismerés, az egyéni boldogulás alapvető feltétele a munka. nincs kiszolgáltatottság, létbizonytalanság, a társadalom funkcionális közösségeinek — pl. az ifjúsági szervezetek alapszervezetei, a szocialista brigádok — példája, befolyása erősödik; a művészet, a tömegkommunikáció társadalmi hatása alapjaiban pozitív (reális képet, információt ad a valóságról, a progresszív életszemléletet propagálja).

A fiatalságban erőteljesen él a tettvágy, az érdeklődés hazánk és a világ dolgai iránt, keresi információéhsége és cselekvésigénye kielégítési lehetőségeit. A meggyőzés, a világnézet cselekvés során formálódik. Tanintézetekben az ifjúsági mozgalom a társadalmi valóság helyi megfelelője: ha optimálisabb arányt sikerülne kialakítanunk a központilag tervezett, szervezett akciók és a fiatalok aktuális és konkrét igényeinek megfelelő helyi tevékenységi formák között, akkor egyben jobb feltételeket teremtenénk ahhoz is, hogy tanulóink közvetlenebb, személyesebb kapcsolatba kerüljenek a társadalmi valósággal, s azzal tevékeny kölcsönhatásban formálódjék személyiségük. A közös dolgainkért érzett felelősségnek a gyakorlat a próbája. A tanulók a társadalmi gyakorlatot — a viselkedési normákat és a döntési képességet, a vitakészséget és a szintézisreemtő képességet — azokban a kisebb közösségekben szerzik meg, amelyeknek tagjai. Ezek a kisközösségek a szocialista személyiségjegyek kialakításának műhelyei — tehát több figyelmet, megbecsülést, gondoskodást érdemelnének.

Az iskolák társadalmi kapcsolatainak bővülése és fejlődése ugyancsak új lehetőségeket, megközelítési módokat ad a világnézeti nevelőmunkához: az üzemek és iskolák (konkrétan: a szocialista brigádok és az egyes osztályok, az üzemi és az iskolai KISZ-alapszervezetek) közötti tartalmas kapcsolatok meg erősödése ugyanis nemcsak a tanulók pályaválasztását segítheti elő, nemcsak a személyes emberismeret gazdagítása által tesz sokoldalúbbá, hanem a társadalmi valóság új szférájával is megismertet. Alkalmat ad a tanultak, az elmélet és a gyakorlat szembesítésére, a tanulóifjúság tudatában alakuló valóságkép sokoldalúbbá és realisabbá tételére. *A közoktatási és közművelődési intézmények közti tartalmi kapcsolatok fejlődése* is szélesíti az iskola és a „való világ” érintkezési felületét. A kapcsolatok rendszere pedagógiai együttműködéssé kell, hogy váljék (ami a színház és filmek megtekintését vitával párosítja, az öntevékeny művészeti csoportokban való részvételt a csoportok belső nevelőmunkájának fejlesztésével egészíti ki; az író-olvasó találkozók mellett a szóba kerülő művek világgképét értő, értékelő olvasóvá nevelést érzi feladatának.)

A nevelőmunka ma még gyakran fellelhető praktícizmusa saját cselekvési lehetőségeinket szűkíti le. Ennek egyik megnyilvánulási formája az a defenzív pedagógiai szemlélet, mely az úgynevezett rossz tulajdonságok korrigálását, megszüntetését tartja elsődleges feladatnak. Ez a szemlélet az események után kullogás állapotát konzerválja, holott a hatékony nevelőmunkához offenzív pedagógiai, ideológiai magatartásra van szüksége pedagógusnak, ifjúsági vezetőnek egyaránt.

A pedagógus személyes példája, elkötelezettsége, elvhűsége, társadalmi kérdések iránti fogékonysága, vitakészsége, progresszív felfogása és magatartása pótolhatatlan nevelőerő!

1975. novemberében a pedagógusok az ország valamennyi alsó- és középfokú oktatási intézményében nevelési értekezleteken tárgyalták meg az iskolájukban folyó világnézeti nevelőmunka helyzetét és feladatait. Részletesen és sokoldalúan elemezték a különböző tantárgyakban rejlő nevelési lehetőségek kiaknázását, az ifjúsági mozgalom nevelőmunkáját, a nevelés tanórán és iskolán kívüli lehetőségeit, ennek tervszerűbbé és hatékonyabbá tételét, vizsgálták a tanulóifjúság erkölcsi, politikai arculatát. Összegezték a világnézeti nevelőmunka helyi tapasztalatait és megfogalmazták a tantestület közvetlen feladatait. Megállapították, hogy a világnézeti nevelőmunka hatékonyabbá tétele érdekében egy célirányos és koncentrált vizsgálatra is szükség van, amelynek eredményei és tanulságai alapján konkretizálhatjuk a társadalmi igényeket és elvárásokat, kidolgozhatjuk nevelőmunkánk hosszabb távú feladatait.

Nem céloim (hely és lehetőség sincs arra), hogy a világnézeti nevelés valamennyi hatótényezőjéről szót ejtsek. Az általam legfontosabbnak tartottak közül is csak azokat elemeztem, amelyekről ritkábban szoktunk szólni, amelyek most kezdenek meghonosodni a pedagógiai gyakorlatban.

Társadalmi-gazdasági fejlődésünk és nevelőmunkánk korszerűsítése érdekében egyaránt elengedhetetlen követelménynek tartom az új iránti átgondolt és felelősségteljes fogékonyságot. A munkánk folyamata során kikristályosodott gyakorlatot, az elért és megszilárdult eredményeket a továbbhaladás feltételeiként tartom számon. A szocialista személyiségnevelés szilárd alapja az a korszerű természettudományi ismeretrendszer, amelyet iskoláink kialakítanak, a sokoldalú társadalmi, történelmi ismeretek jól érzékeltetik a fejlődés tendenciáit és eredményeit. Mind a magunk, mind pedig a ma még iskolapadokban ülő nemzedék jövőbeni helytállásához az is szükséges, hogy *alkotó választ adjunk napjaink társadalmi kérdéseire, és világosan körvonalazzuk szocialista fejlődésünk távlatait, s szerepünket a célok, távlatok megvalósításában.* Világnézetformáló nevelőmunkánk elemzése és feladatainak körvonalazása során olyan — a társadalmi élethez szorosan kapcsolódó — kérdésekre is keresnünk kell a választ, mint a középiskolai tanulók politikai nézetei, aktuális társadalompolitikai ismeretei, szocialista hazafiságról, proletár internacionalizmusról, napjaink forradalmiságáról alkotott véleményük; munkaszeretetük, erkölcsi követelményeink tükröződése magatartásukban, tudati, cselekvési befolyásoltságuk, illetve ellenállóképességük a marxizmustól idegen nézetekkel és magatartásformákkal kapcsolatban, tudati tevékenységi viszonyuk a szűkebb és tágabb társadalmi környezetet relációiban (a szocialista életmód alapjai stb).

Az ezekre és még sok más fontos kérdésre kapott választból leszűrhető tanulságok, valamint a tanulóifjúság társadalmi életéből, életmódjából, annak tudatos és folyamatos figyelemmel kíséréséből származó tapasztalatok segítenek majd körvonalazni további konkrét feladatainkat, és segítik megtalálni a személyiségformálásnak azokat a szinte megfogalmazhatatlan, indirekt momentumait is, amelyek szintén elengedhetetlenül fontosak a világformáló nevelésben. Orientálási lehetőségeit és módjait annak a tevékenységnek, társadalmi gyakorlatnak, melynek keretei között alakul a jellem, erősödnek a szocialista személyiségjegyek.

Szalánczay György

Az ifjúság társadalmi szerepéről

„Az ifjúság szükségszerűen másképpen kénytelen a szocializmushoz közelíteni, nem azonos úton, nem abban a formában, nem olyan viszonyok között, mint apái” (Lenin)

Az ifjúság — mint sajátos társadalmi réteg — helyzetének, gondolkodásmódjának és magatartásának megítélése mindig és mindenütt a társadalom figyelmének előterében állt. Politikai

súlya, a gazdasági szférában — a termelőmunkában — és a közéletben betöltött, egyre inkább növekvő szerepe indokolja, hogy ma már az állami és nem állami politikai szervezetek területi döntései, a hírközlő szervek tevékenysége következtében a közvélemény is a szükséges gyakorisággal foglalkozik az ifjúság helyzetének megítélésével.

Már kétezer évvel ezelőtt folyt a meditáció az ifjúság jelleméről: széles körben ismert a rómaiak idejéből származó szólásmondás: „juventus ventus”, azaz „az ifjúság — szél” (aminek keletkezése kétségkívül kapcsolatban volt az ifjúság türelmetlenségével, mozgékonyásával). Az ifjúságnak kezdeményező és kulcsszerepe volt a francia forradalomban, ott vannak a magyar jakobinusok között, az 1848-1849-es polgári demokratikus forradalomban, a szabadságharcban, lelkesednek a Tanácsköztársaságért, küzdenek célkitűzéseinek megvalósításáért. Számos történelmi dokumentum bizonyítja, irodalmi alkotás örökíti meg a II. világháború időszakában kibontakozó ellenállási mozgalomban aktív közreműködésüket.

Az ifjúság társadalmi helyzete a mi viszonyaink között alapvetően megváltozott. Az ifjúsági mozgalmaknak nem céljuk a társadalmi osztályok antagónisztikus ellentmondásainak megoldása. hiszen ilyenek társadalmi rendszerünkben nincsenek. Jellemző a megállapítás „A hetvenes évek magyar ifjúsága számára az szocialista társadalom: objektív valóság, természetes létforma. A mai fiatalok a szocialista állam iskoláiban tanulnak, vállalataiban vagy szövetkezeteiben dolgoznak, nem ismerik a kizsákmányolást, a létbizonytalanságot. Számukra a kibékíthetetlen osztályellentétek között folyó, nagy politikai harcok időszaka már történelem, iskolai tantárgy, csak a mai kérdések érdeklik, és ezeket vetik össze saját igényeikkel és a környező világgal”. (Pullai Árpád: A Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúságpolitikájának néhány kérdése. Az MSZMP Politikai Akadémiája. Kossuth, 1971. 3. old.) Pullai elvtárs idézett szavait úgy is felfoghatjuk, mint Lenin — a bevezetőben már idézett, az ifjúság és a szocializmus, a szocialista társadalom viszonyát illető — zseniális elméletének gyakorlati igazolását.

Fentieket alapul véve várható megfogalmazásra az a kérdés, hogy a társadalom fejlődésének jelenlegi szakaszában hogyan viszonyul az ifjúság a szocialista viszonyokhoz, hogyan veszi ki részét a szocialista társadalom alapjainak lerakásából, a szocialista társadalom építéséből. Mielőtt e kérdést körvonalazni kívánnánk, célszerű meghatározni, mi az ifjúság — mint sajátos jegyekkel rendelkező társadalmi csoport — lényege.

Az ifjúság fogalmát — mint gyűjtőfogalmat — a szakirodalom is eltérő értelmezéssel dolgozza fel, s a közvélemény is különbözőképpen érzékeli. Egyrészt olyan emberek csoportjaként fogják fel, akiket a nemi érés és a szellemi önállósulás korának határai közé lehet sorolni. Egy másik irányzat, illetve véleménycsoport szerint viszont — biológiai közelítésben — ifjúságon az ember életének egy szakaszát kell érteni, ez a szakasz egyszerűen a fiatalkorral egyenlő. Mindkét — első hallásra logikus érvelésnek tűnő — irányzat közös problémája, hogy az ifjúkort a már említett pszichológiai és biológiai szempontok mellett (statistikai módon) korévekben mérhető jelenségnek tartja, illetve erre egyszerűsíti.

A marxista szociológia alapkérdése a társadalom összetételének, rétegződésének vizsgálata. Dr. Balogh József, az MSZMP IX. kongresszusa határozatainak a társadalom tagozódásával és érdekviszonyaival kapcsolatos kérdéseit vizsgálva a következő megállapítást teszi: „...a társadalom alapvető rétegeiről van szó, a munkásságról, a parasztságról, az értelmiségről, mint adott társadalom termelési és szociális rend alaptényezőiről. A társadalmi rétegződésnek azonban további szintjei is vannak. Több alaprétegeken belüli csoport egy, vagy több meghatározott társadalmi tényezőt figyelembe véve, azonos helyet foglal el. Például a szellemi és fizikai dolgozók, városiak és falusiak, a nők, az öregek és nem utolsósorban az ifjúság. E speciális rétegek az alapvető társadalmi érdeket tekintve heterogének, de mégis rendelkeznek olyan összekötő kapcsolattal, helyzetükből adódó közös vonással, mely sajátos társadalmi közösséget, csoportot hoz létre”. Ilyen speciális réteg tehát az ifjúság; rétegjellemzői-

nek meghatározására elsősorban nem a már említett pszichológiai, illetve biológiai sajátosságok adnak lehetőséget. Annál inkább a helyzetükből fakadó közös vonás, mely szerint olyan sajátos társadalmi csoportról van szó, amelyre a szocializációs folyamat egy szakasza — a társadalmi lényé válás folyamata — jellemző.”

Az ifjúság — a lakosság egészéhez viszonyított arányszámát tekintve — társadalmunk legjelentősebb rétege; megyénk lakosságának közel egyharmada tartozik ehhez a társadalmi csoporthoz. A réteghez tartozók feladata, a társadalmi lényé válás folyamatának megfelelő tevékenységének jelentős része: a szakmai ismeretek, a kultúra és a társadalmi tapasztalatok terén is adaptálódni a társadalomhoz.

Természetesen nem egyszerű adaptációról van szó. Ahhoz, hogy a mai fiatal teljes értékű társadalmi ember legyen, magasabb szintű ismeretek elsajátítására van szüksége. Olyan ismeretekre, melyek meghaladják a mai felnőttek ismeretszintjét, előremutatóbban a kor szükségleteihez igazodnak. Az ifjúság tehát olyan életfolyamat, a társadalmivá válás folyamata, melynek eredménye az eddiginél magasabb szintű gazdasági, szociális, szellemi és politikai tevékenység.

Az ifjúság — a társadalmi termelés folyamatába való beilleszkedés szakaszainak, követelményeinek, sokféle módjának és területének megfelelően — korántsem önálló, homogén réteg. Az ifjúságkutatás is két nagyobb csoportját vizsgálja: a tanulóifjúságot (e réteghez tartozók elsődleges feladata a nagyrészt elméleti jellegű, többnyire magas szintű elméleti ismeretek elsajátítása); illetve a már társadalmi munkaszervezetben tevékenykedők rétegét (a dolgozó ifjúságot). Mindkét csoport további csoportrészekre bontható az elsajátított és a még elsajátítandó ismeretek, másrészt a munka kvalifikáltsága és jellege szerint.

Az általános és humán jellegű ismereteket elsajátító középiskolás fiatalok száma megyénkben mintegy 2000 főre tehető: ők szellemi pályák felé orientálódnak. többségük tudományegyetemi diploma megszerzése után kíván a társadalmi munkaszervezetbe bekapcsolódni.

A szakközépiskolai tanulók száma hasonlóképpen 2000 fő körül mozog. Érdeklődési körük az oktató szakma szerint nagyrészt meghatározott. Kisebb részük műszaki vagy mezőgazdasági jellegű felsőfokú tanintézetben kívánja szakmai képzettségét emelni. Nagyobb részük műszaki középkaderként vagy magas műveltségű szakmunkásként vesz majd részt a termelőmunkában.

A középfokon tanulók további, jelentős csoportja (közel 4500 fős létszámmal) a szakmunkástanulóké. A csoporthoz tartozók viszonylag rövid idő alatt sajátítják el a szükséges szakmai ismereteket. A munkássá válás folyamata az e csoporthoz tartozók esetében a legrövidebb, a technikai ismeretekkel kapcsolatos gyakorlati tevékenységük az üzemben folyik. Általában jellemző, hogy elméleti előképzettségük az átlagos életkorú szakmunkásokénál magasabb, jó üzemi légkörben a szükséges szakmai rutint is gyorsan megszerzik. Ez a magasabb szakmai ismeretszint ott, ahol a fiatal szakmunkások beilleszkedését nem készítették megfelelően elő és nem kísérik figyelemmel, ahol az idősebb munkások szakmai féltékenységevel, a kevésbé korszerű és termelékeny, régi, jól bevált szakmai fogások előnyben részesítésével, ennek hangoztatásával párosul, a beilleszkedés folyamatában zökkenőket okoz, kihat a fiatal szakmunkás fejlődésére is.

A tanulóifjúságon belül is sajátos csoport az egyetemi, főiskolai hallgatók csoportja. Sajátos, hogy a megyéhez való kötődésük — az oktatóhelyek földrajzi sokfélesége miatt — az előbbi csoportoknál lényegesen lazább. Számuk a most folyó tanévben 1100 fő, közülük 100 fő a megye első felsőoktatási intézményében, a pénzügyi és számviteli főiskola kihelyezeti tagozatán tanul. Hogy a más megyék főiskoláin tanulók közül mennyien hasznosítják a szerzett ismereteket megyéjükben, az a tanulmányi ösztöndíjak és az esetenként meghirdetett pályázatok kedvező ajánlatain is múlik. Erre a „visszatérési arányszám”-ra vonatkozóan még csak tapasztalati számok sem állnak rendelkezésre. A felsőfokú végzettségű alkalmazottak jelenlétét is kívá-

nó, fejlődő megyei ipar, az idényről idényre magasabb szinten, fejlettebb technikát és technológiát alkalmazó nagyüzemi mezőgazdaság a „visszatérési tendencia” izmosodását látszik erősíteni.

Ifjúságunk nagy csoportja a társadalmi termelés meghatározott rendjében már helyet foglaló, ott aktív munkát végző, dolgozó ifjúság. Népgazdasági ágak és a munka jellege szerint ez a csoport is differenciált. A gazdasági életben betöltött szerepét és létszámát illetően is legfontosabb az ifjúmunkások rétege. Számuk jelenleg mintegy 30 ezer fő, az elmúlt 13 év alatt több, mint tízezer fővel emelkedett. Az összes aktív keresők mintegy egyharmada tartozik ehhez a csoporthoz. Jellemzőjük a fokozódó politikai érdeklődés, a nagyfokú munkahelyi alkotókészség. Viszonylag magas a községi lakóhelyről városi, ipari körzetekben levő munkahelyekre eljárók száma, ami az ifjúság lényegéből fakadó ambíciók és a falusi életforma adottságai között kisebb-nagyobb problémákat okoz.

Mintegy 1200—1300 főre tehető a fiatal értelmiségiek száma: ez az ifjúság legműveltebb, munkahelyének szakmai vonatkozásait, az előmenetel lehetőségeit illetően is legigényesebb rétege.

Az ifjúság élettevékenységének lényeges része tehát a munkavégzésre való felkészülés, illetve az aktív munkavégzés. Növekvő társadalmi szerepének lényeges eleme, hogy a munkaerő-utánpótlás legszámottevőbb forrása az ifjúság. Ma már széles körben ismertek népesedési folyamatunk alapjelenségei. A két világháború, illetve az elmúlt másfél évtized születéskiesései következtében emelkedett az öregkorúak — köztük az idősebb korcsoportokhoz tartozó még aktív keresők — száma és aránya. (Elég itt csupán arra utalni, hogy a nyugdíjasok száma 1960—1973 között 11 ezer főről közel négyszeresére: 42 ezer főre emelkedett.) Hasonlóképpen közismert a társadalmi rétegződés folyamata is, melynek alapvető jellegzetessége a mezőgazdaság évszázados termelési rendjének felbomlása, a mezőgazdasági népesség számának csökkenése, elvándorlása a népgazdaság egyéb ágazatai felé. Az átrétegződési folyamat egyik következménye a férfi népesség foglalkoztatásának teljessé válása, illetve a női népesség gazdasági aktivitásának fokozódása. Természetesen — az ifjúság belépése a társadalmi munkamegosztásba — az érdeklődés középpontjába került. Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, a KISZ Központi Bizottsága, a Szakszervezetek Országos Tanácsa kutatóhelyei a Központi Statisztikai

Hivatal — eddig nagyrészt a társadalmi-politikai aktivitásra, ismeret- és tudatszintre vonatkozó — kutatási programja jelentősen bővült. Közülük egy, a Központi Statisztikai Hivatalnak az első ízben munkát vállaló fiatalok munkahelyi beilleszkedésére, a munkahellyel, a munkával kapcsolatos anyagi és erkölcsi elvárásaira, elégedettségére vonatkozó megállapításait célszerű e téma kapcsán említeni. A pályakezdő fiatalok nagyobb része a választott szakmával, illetve munkahelyével teljes mértékben elégedett, 10 százalék alatt volt azok aránya, akik e kérdés értékelésénél a „kifejezetten elégedetlenek” kategóriájába kerültek. (Figyelemre méltó, hogy szakmajelleg-csoportonként az elégedetlenek aránya legmagasabb a segédmunkások és az adminisztratív dolgozók esetében.) Nyilvánvaló, hogy az elégedetlenség okát egyrészt a munkahelyi körülményekben, a többé-kevésbé irreális elvárásokban, másrészt a pályaválasztás még mindig megnyilvánuló, kedvezőtlen jelenségeiben kell keresni. (A reprezentatív vizsgálat során az értelmiségi fiatalok 65 százaléka, a középszintű szakemberek közel fele, az egyéb adminisztratív dolgozók csak mintegy 20 százaléka nyilatkozott úgy, hogy jelenlegi foglalkozását adott esetben újraválasztaná. A szakmunkások esetében az arányszám értéke 50 százalék, de a segédmunkások esetében nem éri el a 20 százalékot sem.)

A munkahellyel, munkahelyi célkitűzésekkel, magával a munkával való, az előbbieken már említett elégedettséget bizonyítja a foglalkozáshoz való viszony egy másik vetülete is. A megkérdezett fiatalok válaszaiból kitűnik, hogy a munkával kapcsolatos elvárásokban a munka érdekes, változatos jellegét, az önálló munkát, illetve az alkotó jellegű munkát előnyben részesítik, vagy közel azonos mértékben fontosnak tartják, mint a magas keresetet, a kényelmes, könnyű munkát, a munka irányító jellegét, vagy a hírt, közismertséget biztosító munkát. A munkahelyi követelményeknél domináns tényként jelölték a jó munkahelyi légkört, a jó kollektíva szükségességét, a hozzáértő szakmai vezetést. E tényezők együttes figyelembevételével bizonyítja, hogy munkásifjúságunk a munkát — mint társadalmi feladatát — komolyan veszi, a munkahelyi célkitűzésekkel könnyen azonosul. Általában érvényes, hogy a fiatal pályakezdő és a munkahely kapcsolata zömben megfelelő, a munkával kapcsolatos elképzelések és lehetőségek nagyrészt egybeesnek, a munkahelyi beilleszkedés nem jelent különösebb problémát, bár a még e téren tapasztalható negatív jelenségek okainak megszüntetése sem hanyagolható el.

Tamás Pál

Szabad idő, tanyán

— Mit csinál hétvégeken, szabad szombaton? Szokott olvasni? Sok időt tölt el haszontalanul? Miért nem...? Mi az oka...? Elég ez...?

Kemény füst terjeng a levegőben, tömör, vágnivaló. Mi pedig szorongatjuk, majd mindannyian, a cigaretták körörmére égő csikkjeit, szabadon maradt kezünk meg öntudatlanul babrál a sörösüveg nyakán, és közben hallgatunk egy sort. Jó hosszút, gondolkodásra elegendőt. Még nem szólnak.

Az arcokat figyelem: a széltől cserzett, barnára sült, darabos arcokat, amelyekből pusztán ránézésre is elválaszthatók a tanyasi, falusi emberek a szintelen városiaktól. És a szemeket, a lesütötteket, a bakancs-, csizmaorra szegeződöket, az egymást kutatókat. Mintha a négy fal periodikusan, másodpernyi kihagyások nélkül verné vissza a kérdést: elég ez?

Ültében is látni: középtermetű, a törekenyebbik fajtából való, aki megtöri a csendet.

— Hát persze, hogy nem elég! Hát persze, hogy más is kellene, ami kizökkent innen, a füstös falak közül, különösen így, esténként. Mert tényleg: csak ülünk, diskurálunk, és ha már azt is megúntuk, magunk elé meredve bámulunk bele a törött szélű poharak zavaros lötyyeibe. Vagy sakkozunk, már akivel lehet, mert kevesen értői itt ennek a játéknak, talán hatan. Úgyhogy partner sem mindig akad... Mi marad hát? Csak egy újabb kör, amit nem is igen kíván már az ember, de issza, hogy ki ne nézék a helyiségből. És a meddő viták, amik — lehet, megsértődik valaki ezen — a tudatlanság, az önfejűség, s a „csak én tudom igazán jól, senki más” szemlélet miatt szinte késhegyre mennek... Hogy miről esik szó? Mindenről: az úrhajózástól kezdve az árak emelkedéséig, a csillagászatától a vaddisznólövés legjobb

módszeréig annyi a téma, hogy felsorolni is nehéz lenne.

— Szóval, esténként vitatkoznak?

— Csak akkor, ha összejön egy bizonyos kör, a viszonylag értelmesebbek csoportja, akiknek a rádióból, eddigi tanulmányaikból, a televízióból, az újságokból és a könyvekből megrögződött már annyi az agyukban, hogy érvelni, esetleg cáfolni tudjanak.

— Magát is közéjük sorolja?

— Igen.

— És kik ezek az emberek?

— Foglalkozásuk szerint?

— Úgy is...

— Az egyik traktoros, a másik marós, a harmadik-negyedik-ötödik hegesztő, aztán van egy erdész meg egy tanító is, az itteni egyetlen közöttünk.

— Szóval, a fiatalok.

— Nem egészen. Nyolcunk közül, akik így összeülünk, négyen-öten már jóval túlhaladtuk a harmincat, sőt, inkább

közelebb vagyunk a negyvenhez, mint a harmadik ikszhez.

— Mondja, a kocsmázáson kívül még mit csinál hétvégeken?

— Ez az évszakok függvénye. Mert mi, akik itt kinn, a tanyán lakunk, majdnem nyolc kilométerre is az egyik falutól, az időjárás rabszolgái vagyunk.

— Hogy érti?

— Ha a körülményeket ismeri — márpedig egy kissé ismernie kell, hisz' itt van közöttünk —, nem nehéz elképzelni... Mert ugye, kövesút (vagy ahogy mi mondjuk: csinált út) az nincs. Alépteinkkel végigdöngölt gyalogutakon megyünk a faluba; egyikbe, vagy a másikba; ez a kettő van a közelünkben tíz kilométeres körzeten belül. És gondolom, nem kell különösképpen magyarázni, hogy ha beállnak a nagy őszi esők, vagy jön egy ilyen lucskos tél, mint ez a mostani is, egyáltalán nincs kedve az embernek még csak a lakásából sem kimozdulni. Higgye el, még onnan sem. Mert ez a kocsmá, igaz, csak húsz méterre van a házamtól, de ha elszánom magam, hogy eljőjsek beszélgetni, vagy megkívánok egy sört, egy féldecit, bizony, ugyanúgy merülök a sárba csizmaszárig, mint ha öt kilométert gyalogoltam volna... Hát, ilyenek vagyunk mi, tanyasiak, és hiába a közművelődés-politikai határozat: nem nagyon tudunk többet tenni magunkért.

— És mások — önökért?

— Kit érdekel a mi bajunk? Legfeljebb az üzemből nógatnak, hogy végezzük el ezt vagy azt a tanfolyamot.

— És a KISZ?

— Kinőttünk már belőle.

— És a pártszervezet?

— Abba még nem nőttünk bele.

— Ismeri, vagy csak hallott a fentebb említett határozatról?

— Mit gondol? Azért, mert sokak szerint a világ végén lakunk — nekünk, — vagy személy szerint nekem —, nem lehet róla bővebb tudomásunk?

— Hadd kérdezzem meg még egyszer, mit csinál hét végén, vagy egyáltalán akkor, amikor szabad ideje van?

— ... Szóval, szakmunkás vagyok, csoportvezető, úgy gondolom, nem is a legrosszabbik a gyárban. Több mint húsz emberem van, nem vagyok hát szűkén a fejtörésnek, idegeskedésnek, bosszúságnak. Ezek után mit is csinálhatnék? Pihenek, olvasgatok, dolgozom a ház körül — kikapcsolódom.

— Mit olvas?

— Mindegy. Ami a kezembe kerül; az Érdekes Kalendáriumtól kezdve a napilapokon át Déry Tiborig mindent, csak betű legyen. Néha még tanulgatok is. Tudja, kint voltam három évig az NDK-ban, muszáj bele-belelapozgatni a szótárba vagy a nyelvkönyvekbe, hogy el ne felejtsek mindent.

— Szóval, a hétvége: tanulás, olvasás, otthoni munka... és vitatkozás a kocsmában?

— Nagyjából. Bár néha azért ki-ki-ruccanok innen.

— Hová?

— Be a faluba.

— Ott milyen „szellemi pluszt” szerrez?

— Szellemi plusz? Naiv kérdés! Nem tudja, mi az a tanya, meg nem ismeri ezt a falut sem... Ugyanolyan koszfészek, mint a tanyánk, csak járdája meg egy kultúrháza van, amiben a néma csenden kívül semmi nincs.

— És a család?

— Az nincs. De ha lenne, biztos, még ennyire sem futná az erőmből.

★

Újabb sört meg féldecit is hoz asztalomra az öreg kocsmáros. Mondom neki, nem kértem, nem kívánom, idegenektől meg „így” el nem fogadom. Mindenki figyelt a közbjátékra, így nem csoda: a kályha melletti székről felállt egy barna óriás, hórihorgas, széles vállú:

— Ezt én rendeltem. Már csak azért, hogy ne mondd: udvariatlanok vagyunk, mi, pusztaiak. Bennünk is van műveltség, a maga módján. Igaz, nem a nyi, mint tanult városiakban, de ha jól megnézzük, ti is mit csináltok? Esetleg többször eijártok moziba, vagy néha színházba. Mivel több nálatok a hétvége? Mennyivel hasznosabb? Nem ti is úgy vagytok vele, hogy örültök a semmittevésnek? A heverőn elnyúlásnak, a gondtalanságnak?

— Magának ennyiből áll a hétvége?

— Tegezz csak nyugodtan, nem sok év lehet közöttünk! De hogy válaszoljak, nekem ennyi: dolgozgatok egy keveset otthon a ház körül: idősek a szüleim, nem nézhetem tétlenül szerencsétlenkedésüket. Ezenkívül sokat pihenek, nézem a tévét.

— Ez minden?

— Mi más lenne még adva egy pusztai lakosnak? Igaz, nyáron könnyebben kimozdulok: van egy öreg motorom, ha kedvem támad bemenni a faluba, hát csak rügni kell egyet rajta.

— És ott mit csinál?

— Amihez kedvem van.

— És mihez van?

— Néha egy mozi, de csak ha jó, aztán beülök a presszóba, valamelyikbe, mert több is van: tudod, nő is kell az embernek néhanapján.

— Nőtlen.

— Az hát. De mi köze ennek az én hétvégémhez?

— Gondolom, másképp alakulnának.

— Tévedsz! Még ennyi sem lenne! Csak a gyerek csicsigatása, az asszony simogatása, meg a televízió.

— Biztos vagy ebben?

— Az hétszentség!

★

Lehetetlenség már a tekintetekből olvasni. De nem is szükséges, hiszen mindenki úgy mondja a magáét, mintha gépelt papírról olvasná.

1. — Írja meg, hogy én hétvégeken csak döglök. Végignyúlok a konyhai di-

kón és döglök, amíg hétfőn fel nem kell kelnem. Hozzá nem nyúlok semmihez; se könyvhöz, se újsághoz, se semmihez. Esetleg az asszonyhoz... .

2. — Én meg vadászni járok.

— Más nem érdekli?

— Mondja! Érezte már a magalótte vaddisznóból sült hús ízét?

— Nem. Sohasem.

— Akkor nem is értheti. Mert ez szenvedély.

— A has szenvedélye?

— Dehogy: kikapcsolódás. Nemcsak az evésre, a jó zamatokra koncentrálnak az ember, hanem élvezni a gyaloglást a hegyekben, csodálja a nem mindennaplátott tájakat, elgyönyörködik a fában, hegyipatakokban.

— Ezt csak te teheted meg! — szólnak közbe.

— Miért?

— Leszázalékolt nyugdíjas. És még fiatal ember.

— Mennyi idős?

— Negyvenkettő.

— Mit dolgozott?

— Bányász voltam sokáig.

3. — Nézze, nekem fájnak a lábaim. Örülök, hogy hét végén egy tapodtat sem kell menni sehová.

— ... Csak ide.

— Ez nem távolság. Jó kétszáz méter az egész. De egyébként is unalmas ott-hon egyedül a négy fal között. Olyan az ember, mint a kuka. Beszélgetni muszáj.

— Szóval, pihenget, eldiskurálgat.

— Igen.

— Mi a foglalkozása?

— Lakatos. De most fűrészgépen dolgozom.

4. — Nézze! Én kőműves vagyok. Nem szégyellem bevallani, ritkán van újság vagy könyv a kezemben. Nem jut rá idő, de semmire sem ezen kívül. Én, amikor lehet, egész évben, szombaton, vasárnap is dolgozom. Kell a pénz, el akarunk kerülni innen, valahol bent a faluban építkezünk, ha igaz. Tudja, mennyiben van mostanában egy valamirevaló ház? Hát nem sok választja el a milliótól...

★

Korán esteledik még.

Az öreg kocsmáros felkattintja a vilányt és ráhajtja az ablakra a nehéz faspalettákat. Furcsák így, a hatvanaségyő sápadt fényében, az arcok: olyan az egész, mint egy alulexponált kép, amit hosszú idő alatt sem lehet élesre hívni. A kontúrok kiugranak ugyan a háttérből, de a mélységesség és az apró részletek hiányoznak. Szinte meglágyul az arcok darabossága. Mintha az idő a másodperc tört része alatt finom ívvé hajlította volna pofacsontjuk és ajkuk szegletességét.

— Így van ez! — tér vissza pultja mögé az öreg főnök, ahonnan eddig csak szemmel kísérté szóváltásunkat. — Ennyire futja itt hétvégeken az emberek ereje. Megfáradnak a munkában, jól esik a pihenés. Persze, az sem mindig,

mert ha tavasszal megkezdődik a kinti vesződés — az ásás, ültetés, aztán a kapálás, kaszálás a jószágnak —. többet dolgoznak itthon, mint az üzemben. Aztán meg mit tudnának itt csinálni? Ahogy mondták, csak a faluba járnak el, de ott is csak a mozival, és esetleg két-három havonta a Déryné Színházzal van több (bár ez utóbbit nagyon rég hallottam, hogy voltak), aztán semmi. Olvasnak, beszélgetnek, tévéznek.

Várhatunk, igényelhetünk-e többet — minőségben többet — ezektől az emberekektől? Elvárhatjuk-e, hogy színházba, moziba, könyvtárba — egyáltalán: bárhová — járjanak, amikor az év felében a szomszédos házba lépkedvén is bokáig merülnek a sárba? Elvárhatjuk-e — miközben a felgyorsult élet-, technikai és ideológiai ritmusnak a kisközösségekre gyakorolt hatását emlegetjük általában —, hogy bár szokásaik java megváltozott,

nagyjából idomul a korhoz, gyökeresen legyenek másabbak a réginél?

Kocsmai beszélgetésünk természetesen egyáltalán nem keresztmetszete — nem is lehetne — a hét végék (fogalmazhatnánk így is: külön) világának. Egyfajta impresszió csak, erősen elnagyolt vonalakkal felvázolva. De hány meg hány ilyen vagy hasonló választ kaptunk volna nem tanyán: faluban, nagyközségben, mást is...?!

Karácsony György

Színe és visszája

BESZÉLGETÉS HÁROM MADÁCH-ÖSZTÖNDIJASSAL

Mi indokolja, hogy együtt szerepeljenek? A Madách-ösztöndíj, amit Hibó Tamás 1974-ben, Szujó Zoltán 1975-ben, Földi Péter 1976-ban kapott meg? Azt gondoltam, ez az ösztöndíj mindhármuknak elég ürügyül szolgál a közös „szerepléshez”. S aztán mindegyikük ezt kérdezte: — Miért együtt?

Mondtam volna, hogy mert mindhárman fiatalok, új színt jelentenek a megye képzőművészeti életében, így akár közösséget is vállalhatnak —, ha nem is deklaráltat, de legalább az emberi-művészi kapcsolatok szintjén. Azt is mondtam volna továbbá, hogy a Madách-ösztöndíjasok közül talán ők hárman bizonyították legmeggyőzőbben, hogy kiérdemelték a támogatást. Mivel azonban egyik válaszom sem lett volna eléggé hihető számukra, elkezdtük a beszélgetést „ha kell, hát legyen” alapon. („Kinek kell? az olvasóknak biztos nem! akkor hát a szerkesztőségnek?”)

×

HIBÓ TAMÁS

Mindig zavarba hoz a lépcsőházi világítás kezelése: rögeszmésen arra gyanakszom, hátha valamelyik lakásba csöngetek be, amikor megnyomom a piros gombot, aztán csak állok majd bárgyún és szégyenkezve, amikor felháborodottan kinéznek az ajtón.

A házhoz érkeztemkor már égtek a lámpák. Azt latolgattam, hajlandó lesz-e nyilatkozni, hiszen meg nem beszéltük a mai találkozózt, pusztán a valamikori lehetőségében állapotunk meg. Ekkor váratlanul kialudt a villany a lépcsőházban. Míg felfelé botorkáltam — meg sem várva szemem átállását a félhomályra —, az jutott eszembe, hogy Hibó Tamás grafikusművészt mindig tömegben láttam: zsebetett kézzel állt mozipénztárak, élelmiszerboltok és kiskocsmák pénztárgépe, kórházi kapuk előtt. Állt nyugodtan, nem kihegyezett, de éber tekintettel. Állt, mint aki biztos abban, hogy Pasolini őt emelné ki a tömegből, hogy eljátszassa vele a Máté evangéliuma főszerepét. Mert egyébként a körülötte levők valóságosan nemigen igényelnék az evangéliumi szereposztást, hát legalább a művészetben... Áll tehát a tömegben — önmaga felől meggyőződve...

Az asztali lámpa fényköréből szabadtom ki. Felkapcsolja a teljes világítást. Alapkérdéseket tisztázunk: 1. miért kíváncsi rá a Palócföld (nem vagyok túlzottan meggyőző), 2. csak akkor hajlandó válaszolni, ha nem „kenem el” az interjút (ezt nyugodtan ígérhetem), 3. a kész szöveget csak az ő hozzájárulásával adhatom le a lapnak (ez természetes). Ezután előveszi a szilvapálinkát, ami már a szaga után ítélve is a gyógyszer és a mérge közötti keskeny pallón egyensúlyoz. Nem iszunk sokat, inkább élvezzük. Kérdezem, mégis inkább hosszú monológról van szó, mintsem interjúról.

— Feltétlenül lelkesítőnek és megtisztelőnek éreztem, amikor megkaptam az ösztöndíjat. Azt hittem, hogy az irántam való különleges figyelem jele. Annak véltém. A későbbiek folyamán ez a hiedelem megváltozott, és cseppent egy kis ürem is az örömömbé... Idők múltával felkért a megyei művelődésügyi osztály, hogy számoljak be az ösztöndíj időszak alatt végzett munkámról. Természetesen, kiállítással. Arra gondoltam — naivan! —, hogy végre csinálhatok egy kiállítást a megyei művelődési központban. Zártkörű kis kamaratárlat lett belőle, amiről a hivatalos szerveken kívül senki sem tudott. Bántott a dolog, mert ki-mindenkinek nem rendeztek már tárlatot az üvegcsarnokban. Nálam méltatlanabbaknak is. Nem a díj lebecsülése is ez...? A Madách nevével fémjelzett alkotói díj nagyobb pénzt, rangosabb kiállítást érdemelt volna. A méltó keretek hiánya szerintem he-

lyi művelődéspolitikai hibára utal, vagy téves koncepciót sejtet.

Az sem lényegtelen aztán, hogy kik kapták meg utánam a díjat. Nem ellenségem egyikük sem, mégis: én másként vagyok „fiatal”, „pályája elején álló művész”, mint bármelyikük. A díj viszont, meg a helyi sajtó — többek között a te kis beszámoló is (vagy minek nevezzem) — egyenlőségjelet tesz közém s közéjük. Tudom, hogy ez nem természettudományos kutatómunkáért adományozott Nobel-díj, nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy kik érdemelték ki. De mi lesz öt év múlva, ha minden évben mindenáron odaítélik valakinek?

— Hol jelölöd ki helyed a megye képzőművészeti életében, s megfelelő-e számodra a légkör?

— Az, hogy én itt élek, Salgótarjában — véletlen. Elsősorban ember és művész vagyok. Csak ezután Salgótarjában élő művész. Lehet engem önzőnek nevezni, de eszmei-alkotói közösségem nincs. Mert ilyen alkotói közösség egyébként sincs a megyében. Barátaim nem a művészek közül kerülnek ki.

Több tényezője van ennek. Máshol sem örülnek a kollégák sikereinek, de legalább a formális elismerést megkapja az ember. Ezzel függ össze, hogy az idősebb művészek nem adnak kellő biztatást a fiataloknak. Mit „fiataloknak”! Tulajdonképpen én vagyok az egyedüli, aki már bizonyítani is tudna.

Van egy másik oka is az egyedüllétemnek. Ha valakinek nem meggyőző a szakmai tudása, ne legyen nagyképű — sem magatartásában, sem témaválasztásában. Én csak akkor merek valamiről rajzolni, ha már teljes mélységében megismertem.

— Neked vannak technikai, szakmai problémáid?

— A technika számomra sohasem probléma. Nekem a képpel belső egyetértésbe kell kerülnöm. Ezért alkotok látszólag keveset. Mert a műhelyforgácsokat én nem hagyom meg, nem tekintem műveknek. Nem élek a mennyiség bűvöletében, mint annyian manapság. Én gyakran ürítem a papírkosaram...

— Milyenek a munkakörülményeid?

— Azoknak, akik négyszer-négyes szobában élnek összezsúfolva, semmit nem mond az én „rossz körülményem”.

Nem tudom, van-e jogom jobb körülményeket követelni, amikor kétszobás lakásban élek. Nem azok javára kellene-e követelnem, akiknek még ilyen sincs? Egyébként a konyhában van a műhelyem... mérgekkel, savakkal dolgozom. A hálószoba és a dolgozószobám ugyanaz a helyiség. Hamarosan két gyerekkel élek majd így, a tudómet, gyomromat máris kikezdték a vegyszerek, s hogyan óvjam meg a gyerekeimet!

Megkérve nyertem a városi tanácstól egy, az épületben levő szárítóhelyiséget, amit pillanatnyilag üvegraktárnak használnak. Különféle paragrafusokra való hivatkozással nem kaptam meg. Most már úgy vagyok, hogy nem is kérek.

— Többen mondják, hogy újabban egzisztencialista ízei vannak a munkáidnak...

— Az én ízeim most is azonosak a régiakkal. Hogy én tömegeket ábrázolok, sokszor szinte alaktalan masszaként, individuuum nélkül, az szándékos. De azért még nem kell engem polgári ideológiák gyanújával lefejezni. Nem pusztán helyi művész vagyok. Nekem mások a léptékeim: a dolgokat az összes hírforrás alapján szeretném megítélni. Tudok róla, sőt érzem az eltömegesedést, ijeszt a csöcselék, gyűlölöm a butaságot. Nézd, Dürer sohasem látott orrszarvút, mégis milyen orrszarvút csinált! Pedig hol voltak még akkor a mostani hírközlő eszközök.

— Példaképeid?

— Nincsenek.

— ?

— Nincsenek, valóban nincsenek. Nem voltam mindig így, régebben művészettörténeti jelentőségű névsort tudtam volna mondani. Ma azonban már nincs, aki iránt igazi vonzalmat éreznék. Mestereim persze voltak. A képzőművészeti gimnáziumban Viski Balázs László volt a tanárom. Tőle tanultam meg az etikus művészmagatartást. Ő azt sem bocsátotta volna meg nekem, hogy a Képcsarnoknak dolgozom. Az első mesterem különben Iványi Ödön volt: felfedezőmnek, támogatómnak, oktatómnak tekintem maig is. Megmutatta, hogy alázatosan kell nyúlni a természethez, az emberhez, a gondolathoz. Iványi egyébként több ember életét megnyújtotta, nem csak az enyémet.

Megküzdöltem a magam világát, s hiszem azt, hogy szabadon ítélnem meg a valóságunkat és a gondolatainkat.

Azután még hosszan beszélgetünk. Arról, hogy milyen sorozatokat tervez pillanatnyilag (Herman Ottóról, közmondásokról), arról, hogy sikeres amatőr régész (a leleteivel bizonyít), főzési szenvedélyéről (számtalan fűszert mutat a konyhában), irodalomról (lelkendezve egyetértünk, hogy Meynheer Peeperkorn talán a legzseniálisabb teremtménye Thomas Mann-nak).

Nedves hó hull az arcomba, amikor kilépek az éjszakába. Olyasforma, amilyen Dosztojevszkij „odúlakóját” vallomásra készítette.

SZUJÓ ZOLTÁN

Még nem jártam nála, nem tudom, milyen körülmények között lakik. Egy kiszolgált mosókonyháról beszélnek, toalette és központi fűtés nélkül. Naponta találkozunk közös munkahelyünkön. A büfénél határozzuk el váratlanul, hogy „akkor most leülünk beszélgetni, essünk túl rajta”. Mielőtt helyet keresnénk magunknak, lejmol tőlem egy forintot, hogy az „egy deci szódavizet, két deci borral” (így kéri) ki tudja fizetni. Mivel hasonlóan nem ritka, hogy ő hív meg másokat, engem is, abban maradunk, hogy nincs aprója. Megpróbálok laza lenni. Gyanakodva néz: nem szereti az „okos Mikulásokat”.

— Mit jelentett neked az ösztöndíj?

— Hallatlanul sokat... Erkölcsekben. Látom, hogy figyelnek a munkámra, és ez serkent. Tudom, hogy igény van arra, amit csinálók.

— Milyenek a munkakörülményeid?

— Hát, ha az igazságra vagy kíváncsi, elég rosszak. Az úgynevezett „lakásomról” hallottál. Arra is kicsi, hogy a gépemet ott állítsam fel. A munkahelyemen helyeztem el (ezért a lehetőségért köszönettel is tartozom a művelődési központnak). Most gondold el a munkában való elmélyülés lehetőségeit, akkor amikor otthon készítem el a dolgaimat, a nyomatokat viszont másutt csinálom. Az utóbbi időben a litográfia foglalkoztatott — a köveket Pestre kellett felvinnem, a barátaimhoz, mert az én gépem nem alkalmas a nyomtatásra. De talán fölösleges is minderről beszélni: a kívülállóknak aligha mond panaszna többet.

— Kevés a művészi munkára fordítható idő, az ösztöndíjjal járó két hónap szabadságot mégsem használtad fel.

— Anyagilag érzékenyen érintett volna, hiszen két hónap fizetetlen szabadságról van szó, ami idő alatt az ösztöndíjam teljesen elillant volna. Egyébként a magam számára kialakított programot a rendes munkám mellett is teljesíteni tudtam, elvégeztem az ösztöndíjjal vállalt feladatot is.

— Egy időben tele voltak lapjaid lecsúszott egzisztenciákkal, pszichopatológikus esetekkel. Miért érdekel ez a világ?

— Tulajdonképpen szerencsétlen, gyenge emberekről van szó. Számomra érdekesek.

— Részvét?

— Nem részvét, nem. Nehéz erről beszélni; egyébként is vége van már ennek. Nem foglalkoztat, vagy talán másképpen foglalkoztat már ez a téma. A részvét kifejezés sok mindent egybemoshat, pedig egészen más részvét az, amit egy háborús rokkant, s amit egy kocsmatöltelék iránt érzek. Lényegében az „ez van” lapjai voltak az említettek. Ismerjük az öngyilkosságra, alkoholizmusra vonatkozó statisztikai adatokat — azokat a rajzaimat Környezetvédelem címmel is közreadhattam volna.

— Már bemutattad az ösztöndíj időszakában készült lapjaidat. Sajátos néző-

pontot választottál a salgótarjáni munkásság múltjának bemutatására.

— Nagyon sokan, sokféleképpen ábrázolták már a munkást. Én a szürke kis körülmények közötti szürke kisembert szerettem volna bemutatni. A hősiesség nagy dolog, engem viszont kevésbé érdekel a hagyományos hősiesség. Hiszen hősiesség az „átélni és megmaradni” is. Aztán: bűnhődtek emberek egyszerű, sokszor véletlen kijelentésekért, apró, nem szándékos tettekért is. Ez is lehet hősiesség. Pici, alig észrevehető láncszemei ezek a történelemnek. De tudjuk, hová vezetnek.

Befolyásoltak a családi élmények is. Én ugyan falusi származású vagyok, de a mezítelen szegények, a zsellérek, kubikusok közül való. Nem szeretnék itt arról beszélni, hogy milyen szerepet töltött be apám a földmunkás-mozgalomban, mert dicsekvésnek tünne, meg mert sokan éltek már vissza azzal, hogy nyolcan voltak testvérek, s egymás cipőiben jártak (mint mi). Nos, gondolom, a városi szegénység soraiban sem volt más a helyzet... Egyébként a lapjaim hitelét a személyes élmények mellett levéltári kutatással is igyekeztem biztosítani, amiben Schneider Miklós, a levéltár igazgatója nagy segítségemre volt.

— Autodidakta vagy. Hogyan találd meg a helyed a képzőművészeti életben?

— Az úgynevezett hivatalos képzőművészeti életben én sehogy, mert erre nem érzek jogi alapot sem. Most van folyamatban a Képzőművészeti Alapba való felvételem. Addig egyelőre maradok „vasárnapi festőnek”.

A képzőművészeti élet légköre a megyében tudvalevően eléggé rossz. Vegyünk egy példát: mondjuk a Tavaszai Tárlat megnyitóját. Bemennek a nyakendős, fehér inges emberek a megnyitóra — aztán egy óra múlva (vagy még annyi se kell) a kiállítás már egy lélek sincs. Pedig ott, ott is meg lehetne beszélni a problémákat, mint ahogy mindennütt teszik, ahol problémák vannak. Éppen ezért szomorú viszont, hogy vannak

aztán, akik vénasszony módjára foglal-
koznak mások ügyeivel, ahelyett, hogy
dolgoznának.

Különben: én bárkihez is fordultam
szakmai segítségért, mindenkitől kaptam.
Czinke Ferencet és Lóránt Jánost említe-
ném elsősorban.

— Terveid?

— Főként irodalmi kapcsolódások
foglalkoztatnak, bár az én világom nem
kimondottan irodalmi. Azokat a dolgokat
szeretném a művészi általánosítás maga-
sabb szintjére emelni, amelyeket te a
„lecsúszott egzisztenciák” címszóval jelöl-
tél. Irodalmi témakutatásom ilyen irányú,
kapcsolódásaim ilyen jellegűek. Nagy ked-
vet kaptam továbbá mostanában a gyer-
mekkönyvekhez: szülőfalum, Endrőd új
tanyasi kollégiumába készítettem Huck-
lebery Finn-illusztrációkat. Azt hiszem, ez
is új lehetőséget nyitott meg számomra.

Itt megszakítjuk a beszélgetést, mert
mindkettőnknek elfoglaltsága akad. Majd
folytatjuk; mondván, hogy úgyszólván
találkozunk. Azt is megbeszéljük, hogy ellá-
togatok a „lakásába”. Aztán mennek a na-
pok, találkozunk a büfénél, amikor szoká-
sos egy deci szódáját kéri kísérvél (két de-
ci bor), lebontunk együtt egy kiállítás-
megcsinálunk egy másikat, képeket akaszt,
feliratokat rajzol (a másokét: ez a dolga).
És sehogysem jön össze egy újabb beszélge-
tés.

FÖLDI PÉTER

A hegyek között ballagok át hozzá. Me-
hetnék kerülővel is: be a városba helyijár-
rattal, s onnan egy másik busszal ki, So-
moskőre. Ehelyett a Boszorkánykő és a sal-
gói vár alatt gyalogolok át. Sovány porhó
borítja a tájat, épp' annyi, amennyi már
hangsúlyozza és felfedi a táj szerkezetét. A
hegyhátakról, messze lenn a völgyben látni
Salgótarját: mi sem látszik az erőszakos
környezetátalakításból.

Amikor megérkezem, felesége éppen a
háromhónapos gyermekét csitítgatja. Földi
Péter gyermekrajzokat tesz elé, majd át-
megyünk egy másik szobába, bort iszunk,
mert teljesen átfagytam idejövöt.

— Mit jelent neked tanítani?

— Nem csupán rajzot tanítok, ha-
nem matematikát is. Az engem rendbe-
szed. Persze, azért az igazi szenzáció a
rajztanítás. Hihetetlenül sokat lehet tanu-
lni a gyerekektől. Nem szégyenlem azt
mondani, hogy ők mutatták meg szá-
momra az utat. Kezdetben ugyanis túl
sokat akartam egyszerre elmondani, és
ehhez még hiányzott a forma — ezt a
problémámat a tanítás segítette megolda-
ni. Mert hogyan is rajzol a gyerek? Ce-
ruzát vesz a kezébe, és minimális ismere-
tek birtokában, szinte teljesen eszközte-
lenül, kifejezi önmagát. Aztán gazdagod-
nak ismeretei, gazdagodik az eszköztára,
és a felhalmozott új ismeretek — a meg-
ismert világ — birtokában az önkifejezés
is egyre gazdagabb, árnyaltabb lesz. Az-
tán már nem is önmagát, hanem világát
fejezi ki. S ha ezt a gyerek meg tudja

oldani, akkor talán én is. Talán majd én
is csinállok egyszer valami nagy színté-
zist, ahogy a gyerekek is külön megold-
ják a részleteket — a színt, a formát, az-
tán egyszerre csak teljes értékű kompo-
ziciót alakítanak ki.

A legfontosabb, amit a gyerekektől
tanultam, hogy csak a megismert világ-
gal fejezhetem ki magam, de amit a vilá-
gról már tudok, azt teljes bizonyosság-
gal és biztonsággal kell állítanom. Ezért
aztán szinte előlről kellett kezdenem min-
dent. Ahhoz nyúltam, amit a legjobban
ismertem: a terményekhez, a hagymá-
hoz, a krumplihoz, a kukoricához, a vö-
röskáposztához — ezeket mind láthattad
is a „műterem” padlóján. „Őket” ismer-
tem, mert ástam földet, szórtam magot,
láttam növekedésüket, ott voltam, ami-
kor kifordultak a rög alól, lefejtődtek
szárukról. Ez az ismeret biztonságot
adott, engedelmesebb lett a forma, tisztá-
bbá vált a tartalom.

— Erőteljes plebejus szemléletet ér-
zek az elmondottakban... Festőileg pedig
a magyar festészet bizonyos törekvéseinek
formái átértékelését.

— Nem akarok népies vagy népies-
kedő lenni. Egyszerűen arról festek, ami-
ben éltem, élek. Ástam kertet, húztam
hagymát, törtem kukoricát. Tudok a dol-
gok növekedéséről. Három hagyma ilyen
módon számomra sokat, mást is ki tud fe-
jezni. Ha ez plebejus szemlélet, akkor
vállalom.

— Ebből a szempontból nézve, mit
adott a Madách-ösztöndíj?

— Munkát. És olyan lépcsőfokra
kényszerít rálépni, amelyre eddig nem
merészeltem, s amit talán ki is kerültem
volna. Az ösztöndíj teremtette meg a
külső kényszert.

— Mi ez a lépcsőfok?

— Az emberi fej ábrázolása, a port-
ré. Az élet nyomai az emberi arcon.
Nézd, bennem mindenképpen van társa-
dalmi felelősségérzet — a legelvontabb
képeimben is. S ez fontos, mert akár-
mennyire is változik a világ, mindenkép-
pen emberközpontú marad.

— Nem érzed elavult feladatnak a
mai festészetben a portrét vállalni?

— Nem. A fénykép nagyon objek-
tív dolog, szinte személytelenít. Az egyes
jelenik meg a fotón, és nem a kor embe-
re, aki pedig szubjektum is. Itt vannak
nagy lehetőségei máig is a festészetnek.

Az eddigi dolgaim után már nem lesz
nagyobb probléma portrét festeni, mint
például káposztát. Ez nem az ember de-
valválása, hanem az elmélyülő megisme-
rés eredménye... Az emberi fejet sok
nyár alakítja, a káposztafejet egy. Az em-
ber nem biztos, hogy embernek születik
— legfeljebb élőlénynek, mint egy nö-
vény. Ami ezen az élőlényen nyomot
hagy, azt a társadalom végzi el. Erről
szeretnék festeni.

Egyébként, nézd meg Lóránt János
Madách-portróját, s azután kérdezd meg,
hogy nem elavult-e a portré! Aztán, lát-
tam Kassák önarcképét — fantasztikus!

— Mit tervezel a rendelkezésedre ál-
ló négy hónap szabad idővel (kettő a nyá-
ri szünet, kettő a Madách-ösztöndíjjal
járó)?

— Eddig nem volt még napi időbe-
osztásom, most csinállok: naponta nyolc
óra festői munkát tervezek. És szeretnék
újra — mint első megvásárolt képeim
árából tettem — utazni, hogy Van Gogh-
okat, Rembrandtokat és természetesen
másokat, moderneket lássak. Persze, most
érezem a munkát, és ha ez hosszabb ideig
megmarad, akkor az idén valószínűleg el-
marad az utazás.

— Milyennek érzed, itéled a helyi
alkotói légkört?

— Kell erről beszélnem...? Te is tu-
dod milyen, de nem akarom kikerülni
a kérdést... Én nógrádi vagyok, két ar-
cát ismerem Nógrádnak: az egyik ke-
mény, rideg világ — a bányák, a gyárak,
a másik pedig a természet, ami lágy. És
én, nehéz ezt kimondanom, félek bomenni
a városba. Nem az emberek miatt. Alkati
fogyatékoság ez talán?

Sokat tanultam itt az emberektől —
Lóránt Jánostól különösen. A szavaiból,
de anélkül is. Segített a légkör. Somo-
skői Ödön volt a mesterem, vele máig is
napi kontaktusban vagyok, ő ítél meg
szakmailag a legmélyebben. Azt hiszem, a
lehető legjobb alkotói kapcsolat van köz-
tünk. S ahogy én látom, sokaknak éppen
az ilyen kapcsolat hiányoznak.

A borból még maradt. Budagaszolja az
üveget és egy darabon elkísér. Aztán egye-
dül folytatom az utat. Tudom, hogy hazafe-
lé a telehold és a januári csillagképletek
vezérelnek. Tudom, megállok majd hallgat-
ni a megugró nyúl dobogását, a felriadó fá-
cán verdesését.

A porhó, mint milliárdnyi kvarckristály
csillámlik a szántóföldeken.

Pál József

A fiatal Madách-ösztöndíjasok alkotó
„munkálkodását” bemutató beszélgetések vé-
gül is megynék képzőművészeti életének fo-
nakságait boncoló indulatokkal telítődtek.
A tisztázás szándéka érvényesül, amikor a
fiatal művészek mondandóit (noha néhány
megállapításukkal nem értünk egyet) válto-
zatlan formában közöljük, ígérve újabb né-
zőpontok bemutatását következő számunk-
ban. (A szerk.)

1.

Kiakasztotta a fém csapóajtót, feltolta — arcába vágott a sziporkázó napfény. Visszaengedte a lemezt, csak az üvegcserepeken szűrődött be világosság, ráesett a nyersszínű tetőlecekre, az új bádogszegélyekre és a padlást térdmagasságig borító törmelékre. Ömlött róla a verejték, pedig még csak a kéményhez támasztotta a lapátot, a gereblyét és a seprút. Két hete áll a szemétreteg — egy-negyede az övé. Össze kellene rakni a cserepeket, a léceket, a bádogot — egynegyedét? Aztán kitakarítani és lehordani a sok mázsa törmelékét — egynegyedét?

A gereblye nyelével négy egyenlő téglalapra osztotta a padlást. A legtávolabbi sarokban, a tűzfal mellett kezdett takarítani. Porfelhő burkolta be, verejtékes, meztelen felsőtestére tapadt a homok. Megállt: a szája elé kellene kötnie valamit. Lentről. Otthonról; Emmitől. Már Parádfürdön lennének, azért vette ki a pénzeket, hogy elutazzanak. Szerdán összeveszttek, ő elhamarkodottan odavágta: ilyen hangulatban itthon is ölhetik egymást — és Emmi a szaván fogta. A férfibosszú meg mindig ugyanaz: mocsokba mászni, leizzadni — piszkos munkával vagy a sarki kocsmában. Ő ezt választotta. Ha meg szájvédőt — zablát — kér, az asszony elhúzná a száját: de sajnálod magad.

Megmarkolta a lapátot, tovább túrta a vastag hulladékéreteget, újra vastag porfelhőbe burkolózott, krárogott és golyókat köpött: lepördültek a malterdarabokon. Két négyzetméternyi hely felszabadult a tűzfal mellett — oda hordaná az ép cserepeket. A betűző napsugarak kirajzolták a porgomolyagokat, kiléphetett belőlük, levegőt szívhatott réseikben. Megállt, szétnézett; mégis újra feltolta a csapóajtót — a beáramló, ritkább hőség megkeverte a port. Végignézett a csataterén: hová rakja a léceket, a félig rozsdás bádoglemezeket, a törött cserepet, a használt kúpcserepeket? És hogyan hordja a törmelék között? Sötét, porral elegy csíkot húzott a verejték nadrágja korcán. Eltelt egy óra és még jóformán semmit sem végzett. Felderengett benne a következő három nap verejtéke: eltűnnének derekáról a zsírgyűrűk. Kiszáradt a szája, mindenhová tapadt a nyelve. Sör hűl a hűtőszekrényben. Már kopogott is lefelé a meredek lépcsőn, de nem a sörre gondolt.

Csendesen lépett be a lakásba, a konyhába igyekezett, bár minden érzéke a szobák felé vonzotta. Hirtelen kinyílt a fürdőszoba ajtaja. Megrezzent — Emmi nézett ki feltüpirozott hajjal, kifestve, félig kihúzott szemöldökkel.

— Te vagy?

— Hova készülsz?

— Csemegébe, zöldségeshez, háztartásiba, meg szétnézek és sétálok egy kicsit.

— Két óra?

— Negyven!

Megrántotta a vállát, pedig nem vállrángathatnékja volt, mindene féltően égett odabenn. Behúzta maga után a konyhaajtót. Nagyot csattant, pedig nem akarta. Pálinkát kéne inni — nézte a sörösüveget, felrémett benne a jótékony, derűs köd — pálinkát, aztán szétverni a lakást, vagy megszorítani Emmi, hogy ordítson, hogy magához térjen — átölelné, elfelejtenék a sok hülye veszekedést és olyan békésen élnének, mint ahogy szeretik egymást.

Kivette a sörösüveget, felnyitotta, meghúzta és kifelé indult.

— Leszopod magad? Azt hiszed, büntetsz vele?

Felforrt a vére, megszedült. Nem, nem szabad, elég közel van a gyomorfekélyhez, legalább a meggyenét kivárná vele. Vérekes szemmel odaszólt:

— Ez ma az első korty.

Most három hete ivott néhányszor, de csak mert a tömény megkönnyíti, hogy ne válaszoljon.

Háttal állt az ajtónak, várt, egy jó szót, várt, de csak a sminkszerek zörögtek. Óvatosan betette az ajtót, és felment a padlásra a sörrel. Emmi is keserű, visszautasították az útlevelkérelmüket, nem vághatnak neki Európának. Igaz, ez közelebb viszi őket a kocsizhoz, nemsokára meglesz a tragacs, kedvük szerint bejárhatják az országot.

Jól meghúzta az üveget, feloldódott a nyelve. Nekilátott utakat vágni a törmelékterembe. Eleinte még kétoldalra takarította, aztán már csak egyfelé, hiszen valahol össze kell gyűjteni, és miért nehezítse meg a többiek dolgát. Legjobb lesz az utcai front fölött felhalmozni a hulladékot, ott a tartófal, amúgy is sérülékeny ez a két-szintes, kétszer kétfelé osztott néhai villa. Érezte, hogy hónaljából ömlik a verejték: a sok veszekedés, keserűség okozta feszültség rossz szagú leve.

Elkészültek az utak, megállt, levegőért kapkodott. Kiitta a maradék langyos sört, megint föloldódott a nyelve, köhögött és neki-látott összegyűjteni a cserepeket. Húsznál inogni kezdtek a halmok, egyre többet alapozott meg. Nem jutott hely a használt kúpcserepeknek. Úgyis mindent a tűzfal mellé kell pakolni: végigtakarította a szélső sávot, és tovább gyűjtötte a cserepeket. Sötét foltok ütözköztek ki öreg nadrágja combján, térdén, érezte, ahogy cipőjében átnedvesedik a zoknijai. Már nem nézte az órát: gereblyével rángatta egyre magasabb kupacba a szemetet, a jobboldali sarokba gyűjtötte a bádoghulladékot. Érezte, hogy éledeznek elhanyagolt izmai az irodai haj mentőve alatt.

Négy órája dolgozott, verejtéke elvesztette rossz szagát. Minden felhasználható anyag szép rendben sorakozott a tűzfal mentén, négy-öt ösvény kanyargott a padláson. Elvégezte a munka egynegyedét. De ki ismeri el? Cseh Béla, a lumpenideológus ordibálni kezdene, hogy az egész padlás tele van szeméttel, azt a pár cserepet ő is kikapkodta volna. Moray csak csapatban hajlandó dolgozni. Gábor az egyetlen, akinek nem bűdös a munka, az meg összeveszne a másik kettővel, és elmenne sörözni.

Kibámult a narancsvörösbe hajló, alkonyi ragyogásba. Vajon mit csinál Emmi? Olvas, tévét néz, lemezeket hallgat?

Fogta a sörösüveget és lement. Várt egy kicsit az előszobában, hátha rányit valamerről. Belépett a konyhába, mohón kiszívta egy üveg sör felét. Istenem, milyen szép volt eddig a házasságuk. Veszekedtek ugyan, de az természetes. Három hete mintha elromlott volna valami. Hol lehet Emmi? Köhögött, orrot fújta, de semmi jel nem érkezett, erre benyitott a lakásba. Rémülten végigkutatatta a helyiségeket — Emmi nem jött haza. Újra a konyhába ment, meghúzta a cseresznyés üveget, kiitta a sört, és fejbecsapva felmászott a padlásra.

Savanyú képpel szemlélte a zűrzavart: semminek tűnt a munkája. Hol lehet a felesége? Elment az örök-igazságtevőkhöz, Irikéhez, Marikához, Elvikéhez panaszkodni? Hogy újra idézhesse őket ellene? Vagy az öreg házibarád, Kálmán oszt tanácsokat imádott Emmikéjének, akiért hiába epedezik? Egymás ellen hergelik őket. Őket? Emmi, hisz' az ő barátait már rég elmarta mellőle. Nem is baj, hiszen azok mind mellette foglalnának állást, és talán felheccelnék a felesége ellen. Biztos, hogy szereti Emmi, ahogy ő, bizonyítja két gyönyörű évük — ha meg külső támaszra van szüksége ellene, hát legyen, csak mellette legyen.

Nyögve lapátolt, tolt a maltert és a cseréphegyeket. Maradék-talanul megérkezett agyába a pálinka és a sör, még egy kis jókedve is támadt, míg derekánál derekasan vetélkedett a szárító hőség és a lecsurgó verejték. Elmosolyodott: milyen buták a nők; képesek kisminkelni magukat egy barátnői látogatás kedvéért. Mintha becsaphatnák az ugyanúgy sminkelőket. Ez csak a férfiaknál jön be.

Lassan sötétedett. Ugyanolyan lassan, sok verejték árán tisztult a padlás egy-negyede. A seprűért nyúlt, mikor eszébe jutott egy régi óvás: Ne hordd le az apraját, az szigetel és melegít. Nem emlékezett, ki mondta, de igaza lehet: nagyon hideg télen a lakásuk, hátha. Így aztán csak gereblyével egyengette el a téglalapot.

Elégedetten körülnézett, piszkos ujjával lecsapta homlokáról a verejtékét. Űristen, fél hét. Ledobta a gereblyét és eleugrált a lépcsőn. Majdnem elütötte a feleségét az ajtó előtt.

— Hol voltál?

— Dolgomon. Hogy nézel ki?!

— Dolgoztam.

— Vedd le a cipődet!

Furcsán nézett rá Emmi. Bement a fürdőszobába, a tükörbe nézett és elnevette magát.

Mikor égő tenyérrel, kemény izületekkel, tisztán mejelent, az asszony egy ismeretlen dallamot dúdolt a konyhában, és egész vacsora alatt nem szólt hozzá.

Ahogy körülnézett, hiábavalónak érezte a tegnapi munkáját: vastagon borította a törmelék a padlás háromnegyed részét, s tisztába tett egynegyed és az ösvények még jobban kiemelték a rendetlenséget. Alig vígasztalta a magasan felrakott cserép. A bádogot sohasem rendezheti el: különbözőképpen hajlított, félig fényes, félig rozsdás, kusza halom. Fél hét. Aludt az egész ház, csak neki nem megy. Aludt Emmi is nyitott szájjal: finom, tejfehér, sápadt a bőre, keskeny, kissé fitos orra alatt kinyílt duzzadó ajka, szuszogva szedte a levegőt, fehéresszőke haja csapzottan szétterült a párnán. Lopva nézte, nehogy felébredjen a tekiñtetétől. Bekészítette neki a kávé, megitta a magáét, és felhozott egy üveg sört. Vajon mennyire hallatszik le a lapátolás? Emminek mindegy, kitűnő alvó. Egy cédulát állított az éjjeliszekrényre, rajta nagy betűkkel: A PADLÁSON VAGYOK, ALUDJ TOVÁBB. KICSIKÉM. Előbb-utóbb átnyúl hozzá álmában, felriad tapogató kezének jelzésére, meglátja az üzenetet — most talán elhúzza a száját — és tovább szuszog.

Feltolta a csapóajtót, arcába vágott, megfájdította a szemét az éles napfény. Most kintről jött a meleg, még nem főtt fel a padlás. Össze kell szedni a korhadttól tetőléceket, de ahhoz ki kell pucolnia az utcafront másik felét is. Ugyan, miért ne? Ha olvas, ideges, „rossz” verejték csorog róla, Emmi megérzi, és folytatják a megromlott heteket. Így legalább a jól végzett munka, az eltávozott feszültség örömevel megy le. Gyerünk.

A kert felőli negyedbe halmozta fel a maltert, törött téglát és cserepet — ugyan hova teszik, hiszen tíz kuka megtelne vele. Ha Cseh, a demagóg hajlandó bepiszkítani a Trabant csomagtartóját, kihordhatnák egy személerakó helyre. Tíz forduló — vállalja-e?

Beborította a nehéz, karcoló porréteg. Orráról ütemesen csöpögött a verejték, még a kénes szag, végigfolyt a felsőtestén, kellemsen hűtötte, elefántbőrszerű piszokréteget ragasztott rá. Időnként dühösen a tűzfalhoz vitt egy-egy kiásott, ép cserepet, a megtisztított részre cipelt egy féligtelt homokos vagy meszes zsákot. Még alig sajtoltak merev tagjai, nagyobb tempót diktált, hogy ne lépje meg az izomláz: ma végeznie kell az egészszel. Egészszel? Igen. Egészségesen kifárad, valamiképpen nyugalmat szerez, talán megszakíthatja a lenti fülledt hangulatot. Karja megszokta a tolást, emelést, lökést, lassan elzsibbadt, elveszett körülötte az idő, csak a munka ritmusa maradt meg a sűrű, harapnivaló porban.

Egyre forróbb a padlás, mint a hűvös olaj, hűti a „jó” verejték; lassan tisztul a második negyed. Mégis vigyáz, hogy az osztóvonalak mentén dolgozzon; vígasztalja, hogy egy téglalap gyorsabban tisztul, mint az egész padlás.

Elkészült, lecsapta homlokáról, orráról a csiklandozó izzadságot, órájára nézett: kilenc múlt. Nyújtózott, ropogtatta a tagjait. A sarokba állított sörösüvegért nyúlt, szájába engedte a szénsavat vesztett lötyöt, öblögetett, köpködött, aztán mégis lehúzta a maradékot. Leült, farzsebéből előkotort egy szétlapult cigarettát és rágyújtott. Rádióböngésre kapta fel a fejét, lentről jött. Emmi? Lehetetlen, ő még alszik, ameddig bír. Csak fel ne ébressze ez a barom. Belesajdult alvó felesége képe: égő tenyerén érezte hamvas, fehér bőrét, formás, nehéz melleit, karcsú derekát, kerek csípejét, orrába szállt bársonyos bőre illata lehúnyta a szemét: egy hete nem érintette az esztelen veszekedés miatt. Ez nem múlhat el, benne nem múlt el semmi — akkor miért dacol? —, annak ellenére sem, hogy most már tudja: nem olyan nőt vett el, amilyenről álmodott, hogy sokszor megkísérli bezárni fülét a barátnők végeérhetetlen, korlátolt, unalmas fecsegésekor, a telefonálások közben, hogy halálra dühíti, ha felesége lépten-nyomon kiforgatja a szavát, ellene bizonykodik, örökigaz példákat alkalmaz ellene a legtávolibb esetekben a legképtelenebb logikai bakugrásokkal, és minden módon tudára adja, hogy sokkal különbnek tartja magát — és őt mindenki — őnála. Néha kirobban, fejéhez vágja a véleményét, s akkor végtelen bosszúhadjáratok következnek, szégyelli magát — de hiszen elvette bolond-szerelmesen, máig is szerelmesen, és ugyan mit várt, mit vár, ha ma is szereti, mit várhat többet máig is égő, féltő szerelemlenél?

Kinyitotta a szemét: rendetlen, féligkész padlás, száraz cigarettafüst a torkán. Vajon miért van az, hogy a férj lesunyja a fejét, szégyenkezve hallgat, ha felbukkan egy korábbi nője, a nők meg állandóan dicsekednek, mesélik a saját ügyeiket? Bizonygatják, hogy

nekik ezer is akad? Így akarják tovább tiporni a férj módszeresen megingatott önbizalmát? Rátaposott a csikkre, megint szép feleségére gondolt, végignézett közepesre sikerült testén, nadrágjába búvó huszárlábain, a verejtékező úszóövön a dereka körül, megmarkolta a lapátot a harmadik negyednél, hogy legalább a kappanháját veszítse el, azzal javítson vesztes helyzetén.

Tizenkettőkor már bőgött a gyomra, jólesően zsibbant a teste: legereblyézve, tiszta a padlás háromnegyede. Délutánra marad a törmelékhegy, sorba rakná a léceket és deszkákat, megtölti a papírszákot és dobozokat a hulladékkal, és még egyszer átgerblyézi a padlást. A tiszta padlást. Néhány megbarnult lécebe belenyomta a körmét; nem mind korhadt. Ha leszállítja és felfűrészezi, megvan két egész téli gyújtós, a jobbakat meg felhasználhatja barkácsoláshoz. Joga lett hozzá. Újra felbőgött a gyomra: vajon mit főzött Emmi?

Lekocogott a lépcsőn, be a lakásba. Behajolt a kád fölé, langyos zuhannyal lemosta a felsőtestét, nézte, ahogy a lefolyóban eltűnik a sűrű, fekete lé.

Bement a szobába. — Emmi a heverőn olvasott. Felnézett, aztán vissza a könyvbe. Nyelt egyet, odalépett hozzá, megsimogatta a haját, az asszony félrerándult:

— Mostál kezét?

Szóltalanul tartotta tiszta tenyerét.

— Azért.

— Főztél valamit?

— Mondtad?

— Nem mondtam.

— Van kinn tej, disznósajt meg májkrém, én is azt ettem.

Kiment a konyhába, evett, elnézte a fehér falat, a szürke, barna szegélyes konyhabútort, nem nézett ki az ablakon, az csak a délutáni hőségre emlékeztetné. Levágott egy szelet sajtot, bort töltött magának.

Benyitott az asszony:

— Holnap megint itthon rohadunk?

— Szeretném befejezni.

— Te vagy a ház balekja.

A munka nyugalma segített, megvonta a vállát.

— Szóval, holnap főznöm kell(Ebben az örült hőségben, itthon Mert nincs kedved kirándulni, ahogy megígérted!

— Csak énmiattam?

— Ki más miatt?!

Kiitta a bort.

— Elmegyek a sarki fodrászatba, és veszek valami kaját is.

Nem válaszolt. Az asszony kipenderült az ajtón, míg ő a cigarettáját szívta a második pohár mellett, a fürdőszobában sminkelt, és megint azt az ismeretlen dalt dúdolta.

Hatkor elkészült a padlással, lehordta a léceket az udvarra. Emmi még nem volt otthon. Jólesően fáradt volt, s csak pillanatra markolt a szívébe, hogy ugyan hol lehet a felesége. Lezuhanyozott, kiült a konyhába és várt.

Fél hétkor kipirultan betoppant Emmi, meglepődött, hogy ott találja:

— Mit bámulsz?! Nem gondolod, hogy itthon rohadok, mert te mocskokban akarsz hemperegni? Miért dohányzol, mikor megtiltotta az orvos?

A hűtőszekrénybe dugott két mirelit-dobozt, a fürdőszobába ment, levetkőzött, zuhanyozott, frissen, medvesen, hamvasan bement a szobába, és halkán énekelni kezdte ugyanazt a dalt:

— Ó la paloma blanca, i am just a bird in the sky. Ó la paloma blanca...

Lassan utánament, megállt a fotel mögött, felesége vállára tette a kezét:

— Hol tanultad ezt, kicsi?

Az asszony felpattant, dühösen nézett rá:

— Miért? Nem tetszik?

Nem. Erre nem mondhat semmit, ez elvágja a beszélgetést. Bárhogy megnyugtatta a munka, így mégsem bírja folytatni. Levett egy kötetet a könyvfalról, és átment a másik szobába. Ledőlt a heverőre, kinyitotta a könyvet, de csak bámulta a megbarnult parikkattát.

3.

Mereven mozgott minden tagja, de örült, mert feléledt izmai merevítették, feszítették. Hasizmai fölött lazán rázkódott vékonyodó kappanhája. Egy hét és nyomtalanul eltűnik. Rendet csinál a zsúfolt, műhelynek berendezett garázsban, kitakarítja, átrendezi a pincerészt, újrafesti a végét és a spájzot. Tíz évet leírhat a testéről. Semmi sincs még veszve. Emmivel sem — ugyan, hogy is lehetne. Ma reggel már csak azért zsörtölődött, hogy gyalázatosan dolgoznak a sarki fodrászatban — valóban úgy nézett ki a haja, mintha egy hete rakták volna be. Szombat délután fodrász? Miért ne?

Meghúzta a félig üres üveget, és tovább fűrészelt a közös bakon — évtizedekkel ezelőtt hagyta itt a kapitalista háztulajdonos. Körülbelül négyszáz „folyóméter” — miért „folyó”? — lécet hordott le és jó ölnyi alig sérült bádogot.

Már kibújt a nap a ház gerince mögül, fél tíz lehet. Már egészséges, „jó” verejtéket fogott fel a nadrágja korca. Süt a nap, fűrészel, minden rendbe jön. Megpróbált két lécet egymásra fektetni a bakon, aztán kikísérletezte, hogy jobb, ha egymás mellé fekteti, úgy nem rántja le minduntalan a felsőt a fűrész. Kegyetlenül égett a keze: egy vérhólyag és három vízhólyag éktelenkedett a jobb tenyerén.

Hallgatott a ház, ha valamelyik lakótárs kikukkantott az ablakon, gyorsan visszakapta a fejét, nem vett tudomást a takarításról, fűrészelésről. Vajon keresik-e rajta a léceket? Elzsibbadt a háta, nyújtózott, ropogtak a csontjai: kivette a csenevész bokor alól a borosüveget, meghúzta, még hűvös volt. Telepakolta a nagy, fonott kosarat, oldalt léceket szúrt bele, megpúpozta és letipegett vele a pincébe. Háromszor fordult, végül bevitt négy alig barnult, használható szálát a garázsba — kipróbálta, egy-két millimétert lecsiszolt, és elötűnt a világos, egészséges fenyőszín.

Újra ráhajolt a bakra, fűrészelt. Megpróbálta hármásával, de támasz híján mindig elcsúszott a harmadik — maradt a kettős rendnél.

Gyorsan felszivódott benne a bor. Jó kedve támadt, akár énekelne is, ha nem nyílna két leleselkedő ablakos az elhanyagolt, közös kertre. Vajon mit csinál Emmi? Ebédet főz? Milyen a hangulata? Hátha felderíti a munka. Sokszor a fejéhez vágta már, hogy a főzés semmi, robot, nincs látszatja, semmi nem kerekedik belőle. A lécekből sem kerekedik. Meleg lesz télen a lakásuk, boldogan marad itthon a hosszú esteken, elücsörög a rajzasztalnál, ha pénzes munkája akad; fel-felnéz Emmire, az odalép hozzá, nagyon rövid kis frottirköpenyében, megpuszítja, nyafog egy kicsit, hogy mikor törődik végre vele, ő gyorsabbra fogja a tempót, siet, hogy közelebb kerüljön a munka végéhez, Emmihez.

Azonos mozdulatokkal fűrészelt, két-két darab lehullott, tovább tolt a léceket, nagyot lélegzett, megrántotta a fűrész, míg rést fogott, míg elfogyott a két léc, újakat emelt fel és nőtt lenn a három. Néha belenyomta körmét a fába, s ha nem engedett, félrerakta a használhatók közé. Jólesett a tiszta padlásra gondolni, bárhogy is cserbenhagyták a lakótársak. Nagyon jókor jött a munka; és jobb, mint a tervezett kirándulás — csupa derű odabenn, nincs

az a sértettség, ami eltántoríthatja Emmi től. Lehet, hogy ő hibázott, hiszen ismeri az asszony sérülékenységét: daccal válaszol minden kétes hangsúlyra. Őt meg elgyötörte a csúcsszezon az intézetben, a sok túlóra, különmunka, sokkal több megértéssel kezelhette volna Emmi uralmát, s bárhogy nem kap most szabadságot, nem kellett volna ingerülten elhárítani Emmi mozi-, strand- és sétajavaslatait. Nem baj, ez a hétvége már elveszett, de akár ma este — igen, már ma este elviszi, hiszen mire is a pénz, ha nem a kettőjük boldogságára. Újabb kosarakra való tüzelő gyűlt össze a lábánál, pakolt és cipelt. Amint megtisztult a bak környéke, méret szerint elrendezte a léceket, a jobbakat a garázsba vitte. Meghúzta az üveget, már langyos volt a Mézesfehér — kinevetik érte, de hát nem borivó —, és alig maradt valami az alján. Odafenn sincs több. Kellene. Érezte, hogy egész délután fröccsöt kíván majd; hígakat, csak éppen megsavanyítani az unalmas szodavizet. Nyitva van a sarki talponálló.

Nagyobb sebességre váltott, de, hogy figyelte a tempót, lassúbbnak tűnt. Végre mégis térdéig ért a fáradt fenyőszagú halom, kosárba rakta és lecipelte a pincébe. Most kellene borért menni. A vége előtt? Nem. Nekilátott; újra elsüllyedt az idő, jólesően égő tagokkal fűrészelt. A nap égette a hátát, csak a mellén, árnyékban csorgott róla a fűrészpor szagú verejték. Kezébe tajadt a fűrész, újabb vízhólyag pukkadt fel a tenyerén. Csak pár percig érezte a csípést, aztán megint elringatta a mozgás. Elért az utolsó lécekhez, nagyot sóhajtott, lehordta a teli kosarakat. Mellmagasságig, szép rendben álltak a fal mellett a lécek, mellettük a tavaly akác-tönkök és pár mázsa brikett. Kész. Mosolyogva felment a lépcsőn, helyére húzta a bakot, összeseperte a fűrészport, bezárta a garázsba a sóprút és a fűrész.

Senki nem fogadta az előszobában. Hogyan? Persze, hiszen mirelített vett Emmi. Lezuhanyozott, a szappan belemart a felszakadt hólyagokba, nehezen hajlott a dereka, de füttyörészett a tuss alatt. Kikeféléte a haját — este fejmosás —, jószagúan belépett a szobába. Felesége a tévé előtt ült, nem nézett fel. Odament hozzá, lehajolt, megsimogatta, a hajába csókolt.

— Kész vagyok.

— Szerencse.

Lehervadt róla a mosoly. Persze, únja magát.

— Elszaladok a sarokra egy üveg borért, Tedd fel a kaját, kicsi, aztán oda megyünk, azt csináljuk, amit akarsz.

— A harmadik nap estjén. Aranyos vagy.

— Ne veszekedjünk, Emmi. Megfőzöd az ebédet?

— Majd ha vége a filmnek.

Újra lehajolt, megpuszította az arcát, kiment, szandált húzott, elindult a sarokra, az üzletsorhoz.

Vett egy üveg rizlinget és egy Mecsekit — azt szereti Emmi. Bal kezébe fogta az üvegek nyakát, jókedvűen lóbálta. Elhaladt a fodrászat előtt. Itt fuserálták el szegényke haját, gondolta. A bejáratnál nagy tábla függött, sorban egymás alatt napok és számok: legalul: szombat: 7—12-ig. Nem figyelt a táblára, a napba hunyorgott és remélte, hogy Emmi örül majd a Mecsekinek, vége a rossz heteiknek és megint sokat nevetnek, mint eddig.

HANN FERENC

Kísérlet a „Becsületes eklektika” című értekezés gondolati alapvetésére

ezt a randevút beszéljük meg:

találkozunk Gordiuszban

módszeresen tört ion

dór

oszlopok

rogyott állványzatai alatt

(az író művészettörténeti ismeretei szándékoltan hiányosak)

s egy gyermekvarjú jura-kori teteme fölött

(az író szándékoltan rosszul korszakol)

elmondjuk az „Elárvult telefonfülkék panasza” című misszálé ránk illő részleteit

laza bánatban

bazaltömlés-szerű fohászt koccantva

silány korunk*

nefrit kötségéhez

* = körünk

A fennsík*

Egy sportkocsi kaparta bögre a meredélyt. Kerekei oldalra, hátra szórták a kötörmelékét, néha előrelendült, de mindig újra vissza-csúszott.

Végül befarolt egy sziklafal alá, ahová nem tűzött a napfény. Frissen vasalt hegymászóruhába öltözött férfi szállt ki, elővett egy jókora hátizsákot, pakolászni kezdett.

A fennsík lábánál megtorlódnak a lankák és a dombok, a ligetek leszorultak a sziklákról, egy-egy csenevész sarj kapaszkodott a hasadékokban. Parcellázott földek, gyártelepek kéményei szürkelltek messze a síkságon, a fémfelületekről idecsillant a napfény. A férfi befejezte a pakolást, lezárta a csomagtartót, vállára akasztott egy rövid csövű puskát, és elindult. Ahol korábban csődöt mondott a kocsija, megállt, a puskát a másik vállára vette. Megfordult, visszament az autóhoz, az ülésre dobta a fegyvert, előkotort egy revolvert, a hátizsák zsebébe dugta, aztán beállította a riasztóberendezést, és eltűnt a sziklavágtatban.

Egy vízmósából bukkant elő, homlokáról dőlt a verejték; pókháló, gallyak tapadtak a ruhájára, hajába. Hátratekintett a kanyargó, nyirkos árokba, ahol lába alatt minduntalan megcsúszott a rohadó avarhordalék, föléhajoltak az éger-, gledicsia- és mogyoróvesszők, ráhullatták szemetüket. Lassan alábbhagyott zihálása, pár métert mászott még, aztán leült egy kölepény peremére. Szembe tűzött a nap — olyan párás ragyogással, ahogy csak ősszel tud ragyogni; csillogott a fű, a sárgásbarna hegyoldal, a kövek, de leginkább a levegő. Órájára tekintett, kigombolta lemeberdzsekét, aztán rágyújtott egy hosszú filteres cigarettára.

Szanaszét szórt sziklatömbök, száradó fű között vezetett az útja, oldalazva haladt — így többet látott a körkörös enyúló hegyoldalból.

Remegett a lába, mikor az utolsó meredélyhez ért. Szemével, kezével kutatva mászott fölfelé, gyakran meg kellett állnia, hogy kifújja magát.

Az utolsó perem fölé emelte a fejét, felhúzódkodott. Hason feke szagolta a füvet. Rézsútosan vágott már a fény, még fehérebb, még vakítóbb lett a ragyogás.

Szinte végtelenbe nyúlt a fennsík: kisebb dombok, sziklacsoportok törték meg, messzebb emelkedett egy terasznyit; nagyon távol, mint egy felhőlánc, bércek szegélyezték.

Visszatekintett a meredek karéjról — odalenn már alkonyodott. Újra elővett egy cigarettát, letelepedett, bal kezével borzolgatta a növényeket. Bakancsai között két hangya fuldoklott egy szurokszegfűszár lila ragacsgyűrűiben; reménytelenül hullámozott, görcsölt a testük — menthetetlenül odaragadtak. Törpésásbokr meredt föl a fűből, tövében jókora póktetem. Keze undorodva elkerülte. Hátra nyúlt; helyén volt a fegyver. Kivette, és a zsebébe dugta. A csikket belenyomta a pók maradványaiba, lábával morzsolta szét. Felállt, széttekintett, aztán nekivágott a fennsíkknak. Óvatosan szemmel tartotta ugyan a füvet a kígyók miatt, de tekintete minduntalan elkalandozott a facsoportok, sziklák felé. Megfakult színek uralták a vidéket: halványárgák, halványzöldek, sárgult fehérek. Rálett egy régi ösvényre, alig látszott, lassan benőtte a gyér fű, a füvet meg az ősz tizedelte.

Egy sziklacsoport mögül kibukkanva megállt: beesett arcú férfi ült a földön, düledező vályoghajlék előtt.

Önkéntelenül a zsebéhez nyúlt.

A férfi oldalazva az ajtóhoz hátrált:

— Jó estét.

— Jó estét.

Méregették egymást. Végül a beesett arcú szófalt meg:

— Kicsoda maga?

— Maga kicsoda?!

— Govor vagyok.

A férfi lejjebb csúsztatta kezét, de biztonságos távolságba a zsebéhez.

— Én meg Arpa vagyok, Almo atyához jövök.

Sóvár mosoly jelent meg Govor arcán:

— Végre valaki lentről! Három éve ülök az ösvény mellett! Üljön le, üljön le! Fáradjon be hozzám; itt ugyan csak rozzant dikóra ülhet, mincs fotel, bizony, hiányzik néha a kényelem, az alapvető igények... Jöjjön, jöjjön!

— Köszönöm, inkább kinn maradnék.

Levette hátizsákját, nyújtózott.

— Gyalog jött?

— A hegylábig kocsiival. Ezeket a vízmósásokat csak holdjármű bírná. Lenn hagytam a kocsit. Mondja, ugye, itt nem lopnak?

— Ki?

— Azt kérdelem éppen.

— Nincs, aki lopna. Hat éve maga az első, aki feljött az emelkedőn. Mióta várom!

— Hat éve ki jött?

— Én.

— Egyedül?

— De hisz' maguk mind, végérvényesen...

— Én egyedül harcolok! Én mindenütt, mindig az igazságot akartam! Az igazságért egyedül kell maradni!

— Más nem jött vissza?

— Senki, csak én! Meg maga. Maga mért jött?

— Látogatóba. Egyetlenegy se jött vissza a fiatalok közül?! Az ember megrázta a fejét. Arpa maga elé bámult:

— Nem értem.

— De én értem. Mire jutottak odalenn?! Hogy megy ott az élet?

— Hogy menne? Fejlődünk.

— Merre?!

— Hogyhogy merre? Előre.

— De elfelejtették az öregeket! Mindent elfelejtettek!

— Nem... Azaz talán. Nem tudom. Én nem felejtettem el atyáikat, de a többiek meg a gyerekek talán azt se tudják, kicsodák.

— Na, ez az! Ez az! És nem foglalkoznak a gyökereikkel!

— Valóban... valóban nem. Egészen mással foglalkozunk. Erre nem is gondoltam eddig... Alighanem sok mindenre kellett volna gondolni...

— De maguk nem! Csakhogy nekem, nekem terveim vannak! Én nem adom fel!

— Nem adja fel...

— Figyeljen ide, jól figyeljen!

— Hallgatom.

Govor alacsony volt, széles vállú, lapos mellű. Hátracsapta hosszú, szürkülő, zsiros haját, két oldalt hullámot vetettek a tincsek, néhány a fülére hullott. Széles arcával, állkapcsával négyszögletűvé vált a feje. Számtalan barázdába gyűrődött arcán a hús, a szemöldöke bozontos volt, húsos az orra, az ajkai; álla — gödröcskével hasítva — előreduzzadt. Sötét bőret szürke borosta fedte. Koppott, szürke zakójában előre-hátra rángott a feje, mohón düledek a szeméi, miközben beszélt.

— ... egy szó mint száz: bedolgozók lesznek.

— Kicsodák? — rezzent fel Arpa.

— Nem figyel! Ugye, nem figyel! Ezért küzdök itt egyedül a megsemmisüléssel, ezért vállalom éveken át az önkéntes száműzetést, és akkor maga nem figyel!

— Bocsásson meg. Elismételne?

— Az a lényeg, hogy le kell vinni az öregeket, vagy ipart telepíteni ide! Képtelenség így, kettészakadva élni! Kettészakad az igazság is! Ott is, itt is javulhatnának, javulnának egymás által!

— El sem tudom képzelni. Ők annyira mások.

— Kik?!

— Atyáék.

— Ha itt maradnak, még „másabbak” lesznek. Mindenkitől elszakítva megdöglenek, mint a beteg állatok!

— Lehet... Éppen ezért arra kérném...

— Ha levisszük őket, egészséges körülmények között élnek, jobban, kényelmesebben! Mindenki érdeke!

— Arra kérném: egy szót se ejtsen arról, amit itt mondtam.

— Le kell vinni őket! Segítsen, ketten többre jutunk!

— Egy szót se szóltam arról: mi megy odalenn! Érti?!

— Kettőnknek már elhinnék! Engem kitaszítottak, azt mondták: félrevezetem őket, azt mondták: maguk rendbe hozták mindent. Maga elmeséli a valóságot! Maga helyreállítja a becsületemet! Nem hisznek nekem! Mi ketten győzelemre visszük az igazságot!

— Egy szót sem szóltam, érti? Baj lesz, ha nem tartja a száját!

— Nem fog elhallgattatni!

Elgondolkozva nézte, amint Govor tajtékozva dobbantott rövid lábával. Ócska cipőjéből por szállt fel, ahányszor lecsapta a földre.

— Rendben van. Hallgasson egy napig. Holnap este visszajövök, mindent megbeszélünk. Addig hallgatnia kell.

— Holnap estig. De egy perccel se tovább! Egy másodperccel sem! Kényszeríteni fogom, hogy elmondja az igazat! Hat éve tűrök! Hat éve várok itt, hogy jöjjön valaki! Ezt ember nem veszi el tőlem! Menjen! Eljön az én holnapom, és akkor!...

Arpa felállt, jól megnézte a férfit, aztán elindult a falu felé.

Mikor visszatekintett, Govor görnyedt alakja ráfeszült a ragyogó égre.

Lassan hanyatlott a nap, nem vörösödött meg, mint lenn a síkföldön; alig váltotta színét, míg érintette a fennsík karimáját; utoljára sugárzott, aztán tiszta kék alkony terült a vidékre. Elgondolkozva poroszkált. A közelben felugatótt egy kutya — összereszt.

Pár száz méterrel előtte álltak a falu első házai.

Egy fának vetette a vállát, hallgatott sokáig.

Mikor ellódult a fától, már sötétedett. Észrevette, hogy emberek állnak a szélső házak kerítésénél — alighanem már korábban figyelmesek lettek rá.

Beért az utca elejére.

Jobbról is, balról is egy-egy ősz üstökű ember, száll egyenesen a kerítés mögött, oldalukon fekete kendős asszonyok.

— Jó estét. Jó estét kívánok — köszönt kétfelé.

Az öregek megbillentették a fejüket, az asszonyok mormoltak valamit.

Tétovázva lépkedett. Az öregeket mozdulatlanul figyelték. Tekintete a következő kiskapura esett: két ősz fő hallgatott ott is. Újra köszönt, újra a bólintások. A jobb oldal felé indult, aztán mégis közepén maradt. Néma, fehér üstökök, fekete kendők minden kapuban. Bizonytalanodó lépteivel lassúda sorjáltak előtte, melléje, mögé. A homály elfodta tekintetüket és az arcuk kifejezését. Mozdulatlanok voltak, mint a kövületek, totemoszlopok egy temetőből — magasabbak; alacsonyabbak; világított a hajuk válluk magasságában, a fekete fejkendők mögött arcok? Közrefogták. Talpával tapogatta a következő lépést — végül megállt. Kapkodta a fejét. Keze a zsebében kereste.

— Mi van?! — kiáltotta végül. — Mi van!! Köszöntem, nem?!
— Ki maga, idegen? — szólott egy ősz szinte suttogva. — Mi járatban van?

— Én haza jöttem!
— Lehetetlen! — susogta az öreg. — Itt volt honos?
— Almo atyához jöttem. Arpa vagyok! Nem ismernek meg?!
Az öregek rámeredtek, hitetlenül.
— Arpa vagyok, istenemre! Be tudom bizonyítani!
Az öreg kinyitotta a kertkaput, lassú léptekkel odament hozzá, két tenyerébe fogta a vállát:
— Isten hozott nálunk, fiam.

Megfordult, lehajtotta a fejét, és bement a házba. Egymás után kicsapódtak a kiskapuk, puhára kopott szoknyák borzolták az út porát. Körülkapták egy pillanat alatt.

— Arpa! Arpa! Csakhogy itt vagy, fiam! Hogy fog örülni Almo atya, ha meglát! Mennyit emlegetett anyó régente, míg visszavárt! Arpa, hogy megnőttél, micsoda legény vált belőled! — mondogatták, megtapogatták a ruháját, keze után nyúltak.

Néhány férfi is kijött az útra, a csoporttól távolabb megálltak. Az asszonyok utat nyitottak — eléjük járult. Kérges, kemény tenyerekre fogták a kezét, vállon ölelték, megtapogatták.

— Menj utadra — szólott végül egyikük. — Atya vár, ő szolgálta meg leginkább visszatérned örömet.

Zavart, ütemtelen léptekkel haladt tovább, jobbra kanyarodott, átbaktatott az árok töltésén, száraz léckerítés, megszurkult az időtől, magas tornác öles fala, repedt gerendák, barnára festett ajtó, habtisza, pókhálóra kopott függöny, lámpa fénye mögötte.

Belépett. Két megrökönyödött tekintet és egy apró jajkiáltás:
— Arpa! — röptében félrepördült a néne; s míg a ház ura mellére ölelte a férfit, ő felkarjához szorította az arcát, úgy rázta a boldog zokogás.

— No, jól van, no! — fejtette le róla anyót az öreg. — Hadd szabaduljon a terhétől. Elég lehetett idáig cipekedni. Készíts inkább vacsorát.

— Hát mégis megjöttél, fiam! — mondta, mikor szemben ültek egymással. — Hosszú penitencia volt, mégsem haszontalan. Lám mégis megjöttél.

— Hidd el, atyám, jöttem volna én hamarabb, de odalenn anynyi a tennivaló, sohasem tudjuk, mi történik a következő percben, merre kell futnunk, mit intéznünk. Én tudtam, hogy egyszer visszajövök.

— Valaha számomra se volt kétséges... talán máig sem. Megfárad ám az ember, nem kínozza magát fölösen reménnyel. No, ide itt vagy. Megnőttél, mégemberesedtél, Arpa. Büszkeségére válnál apádnak.

— Nem tudom, hol van.
— Hírt se kaptál felőle?
— Nem.
— Hogyan viselted el lent?
— Jól.
— Nem faggatlak most, elcsigázott az út.

Anyó szalvétát terített elé, óserpenyőben illatos étket rá, középre boroskupát két pohárral. Almo atya töltött, ráemelte pohárát:

— Isten hozott nálunk. Egészségedre.
— Mesélj, míg eszem: mi újság errefelé, hogyan éltek.
— Nem élünk; halunk lassan, fiam. Feltartóztathatatlanul. Napvilágnál nem láttad a falut: ürülnek a házak, gyarapszik a vetetlen föld és az ápolit sirhant. Tegnap Csomor anyót kísértük útjára, ma Bál apó hunyt el, holnap talán én következem. Békével fogadjuk mindnyájan. Újságot kértél... felénk már ez számít annak.

Az öreget nem rogyantotta meg a kor, egyenes maradt a törzse, vállai nem buktak előre. Hófehér, dús haj boltozta homlokát, patyolattiszta arcát; csak tömött, fehér bajsza árulkodott, hogy szörzet is lenne simára borotvált bőrén. Alig esett meg a hús kemény csontjain, éles kék szeme még jobban fiatalította. Fakószürke mel-lény simult fehér ingére, az asztalra könyökölt, egymásba fonta hosszú ujjait.

— ... Ma már csak a kor visz el. Öt-hat éve lemondunk arról, hogy miattatok emésszük el magunkat. Kerültek így is hant alá, belerévültek páran a várakozásba.

— Govor hogy jött ide?
— Nem vall róla. Izgága fickó, úgy vélem: távoznia kellett. Itt lakott velünk egy ideig. Nem nyugodott: keserítette a népet, hogy ti mind belevesztetek a lenti világba, mindötöket felfalt apátok nemzedéke; hogy — ily módon — fölösen vesződünk nevelésetekkel, hiábavaló az életünk. Kértük — lehet, hogy így van —, mégse győztörjén. Akkor rá akart venni, hogy hagyjuk el a fennsíkot, men-

jünk a síkföldre vele. Elektromos taligázni, szemét munkára. Kéreltük egy ideig, de elhagyott minket is a béketérés: elküldtük magunktól. — Holnap, ha újra erődnél leszel, szót ejtünk e lenti világról. Ha tudtunk várni tizennégy esztendeig, elfut ez az éjszaka is. Látod, így játszadozik a sors. Govor is sorsunkra jutott: ő is a várakozásból él. A sors végül mindenkit egybe, aklába terel. Egészségedre, fiam.

Le-lebuktatta Arpa szemháját a tiszta erős bor és az út fáradalma.

— Kész az ágy, Arpa, nyugovóra térhetsz — jelentette anyó. Különös, hideg, halott szag terjengett a szobában, nagysokára aludt el.

Körültekintett, lassan érte utól a történeteket. Fél ötöt mutatott az óra. A szemközi portára látott az ablakból — kucsmás öregember tett-vett az udvaron. Visszabújt a dunna alá, egyenesre igazított a eltörődött tagjait. Hétkor ébredt fel másodszor.

Már rég talpon lehetnek az öregek. Állott víz várta a platon, minden előkészítve a reggelihez. Megmosdott, de mivel nem volt hová kapcsolni a villanyborotvát, Almo atya késével szabdalta össze a képét. Reggeli után az öreg megkérdezte: nincs-e kedve vele tartani a gyümölcsösbe.

Az utcán mosolygó öregek köszöntötték, tudakolták: nem zavarnak-e, ha tisztelétüket teszik délután.

Kiértek a faluból. Szürkére kopott ösvényen vitt az útjuk. A férfi megjártatta tekintetét a mindegyre ismerősebb vidéken.

— Szép, kedves táj ez, bizony — válaszolt gondolataira az öreg. — Emlékszel-e még a gyermekkorodra?

— Kevésre, túl kevésre, atyám. Gondolom, lassan eszembe jut majd.

— Késői, váratlanul szép feladat volt az nekünk.
— Tulajdonképpen miért kerültünk hozzátok?

Almo atya hümmögött, megállt, aztán leült egy kőre. Arpa mellételepedett.

— Úgy volt az, fiam, hogy komisz híreket hallottunk a síkföldről: miként folyik ott az élet. Sokat tanakodtunk: mitévők legyünk. Végül fiaink, ötezernyi életerős férfi a fennsíkról, elhatározták: lemennék rendbe szedni a dolgokat. Akkortájt úgyis szűk lett a hely errefelé. Nos, amint mondtam, lementek a fiaink. Nem sokkal annak utána titeket, aprók voltatok még, visszaküldtek: a rendtevések igen nagy az ára, nem való gyermekszemnek a látvány. Ránk hagytak. Tudták, kire bíznak.

Az öreg elhallgatott egy percre, botjára helyezte két tenyerét, arra az állat.

— Mellettünk cseperedtek fel, mi neveltük emberségre. Helyesebben, szándékoztunk emberségre nevelni. Tízéves se voltál, amikor először kértek apádek. De mert akkor is szálltak a hírek, követeltük: tizenhatodik évetekig szívjátok itt, ezt a levegőt... Két évvel hamarabb visszavitték, erővel. Még így is hittük, hogy később cselekedtek... Tizennégy esztendeje annak. Azóta várunk. Hír nem jön, madár nem repül. Te jöttél legelőször, bevallom, hízeleg nekem, ha mértékkel is ürítem örömet... Mégsem ez a fontos. Nem sok van hátra nekünk. Iszonyú súlya van a szavadnak.

— Tudom, atyám.
Az öreg felállt, háta meghajlott, vállai előreestek. Szótlanul mentek egymás mellett.

— Ti miért nem jöttetek le soha?
Az öreg megtorpant, felnézett Arpara:
— Nehéz nép a mienk, különösképp mi, öregek. Itt nőttünk fel, itt éltünk, nem hagyjuk szívesen az anyaföldet. Azután meg: senki se hívott. Nézz végig rajtunk: mind úr a saját portáján, a maga ura; méltósággal élnek, parancsot sohase túrtak. Végül meg: ti voltatok a mi késői nagy munkánk, annak utána vének voltunk, akár-hogyan nézzük.

Ajtönyira szűkült az út két szikla között. Arpa előreengedte az öreget. Kőkény, csipkerózsa és farkasalmabokrok borították a domboldalt, a verőfényben drágakövekként virítottak a kék, piros boglyók.

— Különösképpen szép, hosszú ez éven az ősz.
— Igen, odalenn is...
— Miféle járművel jöttél a hegyig?
— Úgy szerettem volna megmutatni nektek! Van egy csadaszép szuper dzsiti sportkocsim!
— Mit jelent az odalenn?
— Vezető beosztásban dolgozom.
— Sokra vitted?
— Igazán sokra.
— Az a kérdés: mit fizettél érte.

Arpa rágyújtott, mélyen leszívta a füstöt, kifújta, szóra nyitotta a száját. Karcsú, szürke test csapott fel a lábuk alatt. Villámgyorsan csattant a nyakára az öreg botja. A fiatalabb óvatosan közelebb lépett, megrúgta a vipera tetemét, s hogy nem mozdult, taposni kezdte. Almo megrökönyödve figyelte.

— Mit művelsz, Arpa?!
A férfi összeresztett, leszállt a dögről.

— Ennyire félték odalenn?
Arpa elvörösödött.

— Mintha a többi is megölnéd, ha egyet péppé taposol.
— Menjünk!

Arpa vigyázva lépdelt, szemmel tartotta a mezőt. Fölvette az első útjába eső husángot, útésre készen tartotta. Mikor másodszor

hőkölt vissza száraz gally előtt, az öreg megjegyezte:

— Fiam, a kigyó nem támad, csak védekezik. Az nem fél anyyira.

— Talán a cipőmet is levessem a kedvükért?!

Az öreg lehajtotta a fejét.

Kiértek a gyümölcsösbe. Jókora kosár alma állt a vert falú kunyhó előtt a padon. Megálltak. Szembe kellett fordulni egymással.

— Bocsásson meg, atyám. Nincsenek rendben az idegeim.

— Jól van. Kóstold meg az almát. Megpihenek kissé; én már lassabban járok. Aztán indulhatunk.

— Csak úgy, mintha itt se lennék.

Ökörnyál úszott a levegőben, csillámló szálai kifeszültek a fák csupasz ágain. Arpa undorodva lemarta arcáról a nyálkát:

— Hát igen, csodálatos ez a vidék.

— És a többiek? — kérdezte az öreg. — Mi van velük?

— Szétszóródtunk. Mindenkinek akad gondja, baja.

— Azért még köszöntitek egymást.

— Persze. Az itteni településeken hogyan folyik az élet?

Épp úgy, mint nálunk a faluban. Az egyetlen irányba. Nem tudom, emlékszel-e Tompo község nevére. Nos, ott esett meg hétfolyó éve, hogy elhíresztelte valamelyikük: jönnek a fiúk. Azaz hogy ti jöttök. Este borhoz ültek az öregek, volt nagy öröm. Másnap, hogy fény derült a tévedésre, néhányan önkézükkel vetettek véget az életüknek. Sokan követték őket, buzdulva a példán. A maradék meg elhagyta a házat... volt hely bőven minden faluban... De minek mesélem én ezt?

— Ugyan, csak tessék nyugodtan.

Arpa a bottal kapargatta a földet. Hirtelen fölkapta a fejét:

— Azért sokra vittük am odalenn! Egyszer leviszlek föltétlenül, atya! Látnod kell, mire képes az ember!

— Az ember sok mindenre képes.

— Olyan dolgaink vannak: a technika, a kísérletek diadala! Nem győznél ámulni. Annyit mindenestre tanultam ebből az útból, hogy terepjáró kell ide... Feljövök — talán már tavasszal — és leviszlek. Anyóval együtt. Felférnek a kocsira még a csirkék is, ha hiányozna neki.

Az öreg elmosolyodott:

— Kedves vagy, Arpa. Mintha gyerekként látnálak újra.

— Komolyan mondom!

— Mindig szívesen láttunk. Induljunk lassan, már tűzhelyen az ebéd.

Arpa földnek szegte a fejét; nagyokat rúgott az útjába eső kavicsokon — élük apró rovátkákat hagyott cipője bőrén. Szóltanul mentek előre.

Anyó a konyhában sürgölődött. Köszöntötte őket, kérdezte: hogyan készítté a húst.

Arpa bement a szobájába. Egyenként kirakosgatta az ajándékba hozott holmikát: kendőt, ruhaneműt, késeket, hámozó, szeletelő masinákat és sok limlomot. Kivette a zsebrádiót, maga elé tette, nézte elgondolkozva, míg körmére égett a cigaretta. Akkor a ruhájába rejtette a készüléket.

Szólt: lemegy a kertbe, annyi időt töltött ott valaha.

Átbújt a kertet szegélyező akácok között — ott volt a „Kő-hegy” napos szikláinak, nyirkos hasadéka előtt, ahol végigjártotta a gyermekkorát.

Kibiztosította a revolvért, ha netalán viperába botlana — bár emlékei szerint itt sohasem tanyáztak kigyók. Átgázolt a zsurlókon és páfrányokon, meglelte a hasadékat. Sötéten, titokzatosan hallgatott a rés. Elővette a rádiót, behajította, utánadobta az elemeket. Felmászott a „legmagasabb csúcsra” — negyven méter, ha lehetett.

Különösen éles, tiszta volt a levegő. Füstcsíkok emelkedtek az égnek a bércek irányából.

Kiméltelen csend ülte meg a vidéket.

Hallgatott a falu is, csak erről oldalán füstöltek ebédre a kémények — ide költöztek a megmaradtak a hegyi szél elől.

Kifejezéstelen arcú gyík bökte föl a fejét egy kő mögül, a férfire bámult, aztán elsurrant valamerre.

Főlegyen esedett: szigorú rendben, párosával sorakozott alatta a falu; közösen meg duplázódott a teste, mint a vemhes állat, aztán újra egy sorban futott tovább.

Udvarukon megjelent anyó, tenyerét a szeme fölé emelve kémlelt a kert felé.

Elindult vissza.

Kezet mostak, puha damasztzalvétát tett a nyakába, jó étvágyat kívántak egymásnak. Anyó a tűzhely mellett, állva evett. Arpa időnként feléjük kapta a tekintetét, aztán félre, a falat borító szóttesnek, dús faragások felé.

— Szépek ezek a holmik — mondta a leves és a hús közötti csendben.

Az öreg bólintott.

— Ennyi van mindenkinél?

— Majdnem ennyi. Minden darabot összegyűjtöttünk, mielőtt szétszóródtak volna.

— Elvihetnék egyet?

— Amelyiket akarod — vidult fel az öreg.

Ebéd után bor került az asztalra. Arpa megköszönte az ebédet, aztán áthívta az öregeket a másik szobába. Anyó elsírta magát az ajándékok láttán, az öreg köszönetet mormolt.

— Pakold el a holmit, anyó, nemsokára jönnek a vendégek.

Egymás után öt öreg kopogott az ajtófélfán, fogásra akasztotta a bárányszőr kucsmáját, aztán félszegen leült az asztalhoz. Elfogódottan egymásba fonták újjait, izgatottan rá-ránéztek Arpára.

— Jön-e még valaki? — kérdezte a házigazda.

— Úgy állapodtunk meg a földiekkel, nem zavarkodnánk nyájastul. Hírül adjuk nekik, amit hallunk.

Almo atya bort töltött a poharakba.

Arpa elrövidtlen nézte a galambös vagy tar koponyákat — Csomor apó, Bak apó, Kende apó, Som apó és Csanda apó — hófehér ingek a meggombolt kabát, a bárány- vagy farkasprémes bekecskek alatt, arcbőrük áttetszően finom, szinte a húsukba látott: pontosan kacskaringóztak az erek.

Mindnyájan ráfüggesztették tekintetüket.

— Nem tudom... nem tudnám, hol kezdeni a tájékoztatást. Talán kérdezzenek inkább.

Az öregek egymásra néztek, újra rá, végül megszólalt Csomor apó:

— A népünk megmaradt-e odalenn?

— Megmaradtunk, hogyne maradtunk volna meg.

— Együtt vagytok-e legalább?

— Nem, tulajdonképpen nem vagyunk együtt, nem lehetne az ottani viszonyok között, de jobb így. Mindenki a maga területén, tehát sokfelé érzi a mi... hagyományainkat.

— Dúdolójátok-e dalainkat?

— Hogyne, szoktuk, ha — Almo atyára pillantott —, ha esténként összejövünk.

Almo lehajtotta a fejét. Az öregek megnyílt szájjal Arpára meredtek.

— Nemcsak otthon. Sok kis csoport alakult a... gyermekeinkből, ők táncolják táncainkat, éneklék dalainkat. Előadásokon is.

A kitágult fehér szemmezőkben lobogtak a kék szembogarok.

— Egyébként senki se vonja kétségbe a hagyományainkat, az erkölcsünket, sőt, mondhatnám, hogy azok uralkodnak. Hiszen mikor apáink lementek, ők vették kézbe az irányítást, ők alakították ki a lenti társadalom mai építményét.

— Hogy viselik magukat?

— Tudják, az a helyzet megkövetelt bizonyos... De mi nem nyugszunk bele, és elszántan harcolunk, hogy minden úgy menjen, ahogy a... az itt kifejlődött és innen örökölt... kultúra kívánja.

— Van reményetek rá?

— Igen, igen. Rövidesen kialakul.

Az öregek félig nyílt száján mosoly ült, egészen előredőltek, szemük kitágult, felgyorsult a lélegzetük.

— Sőt — folytatta Arpa. — Sőt. Most épül egy kultúrpalota, annak a homlokzatát ilyen — a falra bökött, kikeresett egy faragványt — na, épp ilyen minták díszítik.

— Apáitok segítenek-e?

— Nem, tulajdonképpen nem, de gátolni se gátolnak.

— Nem tisztelitek őket?

— Általában nem nagyon.

Csanda apó megjegyezte:

— Milyen világ, ahol nem tisztelik a kort?

— Hohó! — szólt közbe Bak apó. — Így szól a tétel: a kor kötelez tiszteleltre méltóságra!

Most egyszerre beszélni, vitatkozni kezdtek a felhevült öregek. Erős küzdelem dúlt Almo atya arcán, megnyílt az ő ajka is, vonásaira ráult a révület. Arpa úgy fordult, hogy ne lássa.

Csomor apó fölemelte a kezét:

— Feledtük, hogy hírt hallani jöttünk.

Újra Arpa felé fordultak a szemek.

— Engedelmeddel, fiam, azt kérdezném még: miért nem jöttök vissza a csemetéink?

— Nem rosszindulatból, ez biztos. Nem feledtük mi a fennsíkot, de olyan zaklatott lenn az élet; mi még a pálya elején vagyunk, figyelni kell örökké, szemmel tartani mindenkit, rengeteg a munka... Jöttem volna én is hamarabb, de egyszerűen nem telt az időből. Biztos vagyok benne, hogy előbb-utóbb mind egy szálra eljönnek látogatába.

— Mit tudsz a csemetéimről?! — pattant föl Csanda apó.

— Ne haragudjon, úgy tele van nevekkel és számokkal a fejem. Majd legközelebb részletesen mesélek mindenkiről. Egyébként mind jól vannak, sikerül az életük, és gondolnak magukra.

— A gyermekeiteket nem külditek-e fel?

— Nem tudom, erre nem is gondoltam. Nagyon nagyok lenn a követelmények, már szinte óvodában kezdenek tanulni... De hogy nyárra felküldjük őket, annak azt hiszem, semmi akadály.

— Mégsem éltünk hiába — mormolta maga elé Bak apó.

— Ezt nyugodtan elmondhatják. Mi lenn igenis folytatjuk azt, amiért maguk éltek. Nyugodt lélekkel várhatják... az évek múlását, mi egyre erősítjük a hagyományt.

Rózsaszínbe váltottak a hófehér szemmezők. Az egyik öreg fel-emelkedett, hozzálépett, és vállon ölelte:

— Köszönjük neked, Arpa. Szálljon áldás a munkátokra.

Sorra léptek hozzá, aztán lehajtott fővel elballagtak libasorban.

Mikor kiürült a szoba, Arpa végigvetette magát az ágyon, mozdulatlanul nézte a mennyezetet. Idő múltával felült, magához húzta a hátizsákot. Belerakta a fogkefét, pizsamát, törülközőt, pulóvert és pár kacsatot. Fölállt, szembefordult az ajtóval, néhány ki-

sérlet után elindult a konyha felé.

— Elmegyek, atyám — hajtotta meg a fejét.

— Hová, Arpa, hisz' alig jöttél meg!

— Hagyd, anyó, dolga van, örüljünk, hogy ennyit is láttuk.

— Rögtön visszajövök, ha lesz időm, ígérem.

— Igen — mondta az öreg.

Megölelte:

— Az ég segítsen utadon.

Anyó szeméből újra kiperdültek a könnyek, köszönte az ajándékot, a kelmét.

Kiléptek a tornácra.

— Inkább a kerten mennék. Az emlékek is...

— Isten veled, fiam, isten veled.

Az akácostól még látta töpörődő alakjukat.

Majdnem futva került meg a falut.

Oldalról vágott szemébe a nap; ragyogása elvakította, minduntalan ökörnyal szálai ragadtak hajába, arcára; csapkodott, kaparta magáról. Negyedannyi idő alatt tette meg az utat Govor kunyhójáig, mint ide tartva.

A férfi szaporán fel-le gyalogolt kalyibája előtt, mikor meglátta, eléje sietett:

— No, kezdjük, mehetünk?!

— Micsodát!

— Bebizonyítjuk, hogy nekem volt igazam!

— Nincs sok időm, figyeljen! Két lehetősége van! Hallgat, es elfelejti, amit mondtam, vagy leviszem magammal.

— Nem! — csapta föl eszelősen a fejét. — Nem! Én oda csak ezeknek az élén megyek! Hat évig érleltem a tervet! És másodszor is nem! Mindennél többet ér az igazam!

— Az „igaza”! Ki hisz magának? Ha én nem támogatom.

Boldog vigyor jelent meg Govor képén:

— Kenyszeríteni tudom, hogy bevalija: mi folyik odalenn. Egész idő alatt a kőhegyről figyeltem: mit művel. És ma délelőtt nem dobott elég mélyre valamit. Itt van!

— A rádió! — suttogta elképedten Arpa.

— Az! A kezemben van! Vallani fog! És én visszaszerzem a becsületedet! Itt is, meg lenn is!

— Adja ide!

— Neem, barátom, ezt soha!

— Ideadja!

— Soha!

Lassan hátrált a konyhá felé, fogai kibukkantak feszülő ajka mögül, haja arcába hullott az ideges fejrángásától. Arpa követte:

— Megegyezhetnénk!

— Csak ha én diktálok!

Arpa rásújtott a pisztoly agyával. Govor félrefordult, így csak a járomcsontját szakította fel a fegyver. Hátraesett, egyik kezével a rádiót szorította magához, a másikat belevájta a földbe, homokkal elegendő fűvet vágott Arpa felé.

Élesen pukkant a fegyver, Govor teste elernyed. Arpa elkapta a rádiót, darabokra törte a lócán. Iszonyodva a kunyhóba vonszolta a hullát, és rácsukta az ajtót.

Rohanni kezdett a fennsík pereme felé. Köpködte az ökörnyalat, hátrakapkodta a fejét.

Elérte a sziklák vonalát, levette a hátizsákot, és a mélybe vetette. Sebesen ereszkedett lefelé.

Az őszi verőfény rácsillant lenn a kocsijára, és szürkén őrizte a porfelhőt a fák és a kövek között.

*Kurucz Gyula: A mákszem hölgy című kötetéből. (1974.)

Banos János

Őszi rózsák ideje ódalog

Liliomok hajnalában

amint az éjszaka megöszült?

Immár avarrá szakadt szájjal

mondom: ágyadnál ne vakítson többé

a fájdalom — ez legyen

a végleges s egyszeri fülgyógyulás

Galambdúc-meleg mosolyod

mintha

Föllobogózott tagadással

haladok elől a körmenetben

A szembenézés elodázhatatlan

dadogó tőmondataival

Temetőárokká lépni a Földet?

Fölravatalozni a sírást?

Az ének majd megtépi ruháinkat!

Őszi rózsák ideje ódalog

követi árnyamat konokul

Loboghatnak a novemberi gyertyák

arcomra lihegő remények

Mátraháza! Mátraháza!

Ha legördül a szél a szanatóriumból

csattogtathatja a kifeszített vásznat

a mosdatás után száradót

Vacoghatnak a liliomok

bonthatja kontyát csillogó mezőnek

asztalomra a sírás:

közelebb merészködik a tél is

közelebb a fehér árulás

Ková csműhelyek

hűlt

helyét
fújtatom
kidülledt mellkasom
fullad és hörög

kétágú nyelvük
kénköves villám
tekerőznek úgy
sziszegő keréknyomok
lábszáramon
S régen-nyútt kender
kötelet vet
nyakamra
s boszorkánytáncot
jár
a forgósél

Patkolatlan
eliramló napok
átka fog rajtam
ki a vasverők
nyugtalan szikráit
akartam gombolni
pántolt ingem alá

kezeből

kivert
sombafotra görnyedő
e senkiföldjén itt
a szakállas nyárutó
hol ordas vadkant
s bogyókra vicsorgó
savanyú rókát rejt
bújtat a bozót
hej!
vadászni jó berek

Nyergelve vén
felöklelt tőkék
horpadt bakhátait
harasztot morzsol
s bagót porcióz
a téesz-járadékos
ki üthetné bottal
unokái nyomát

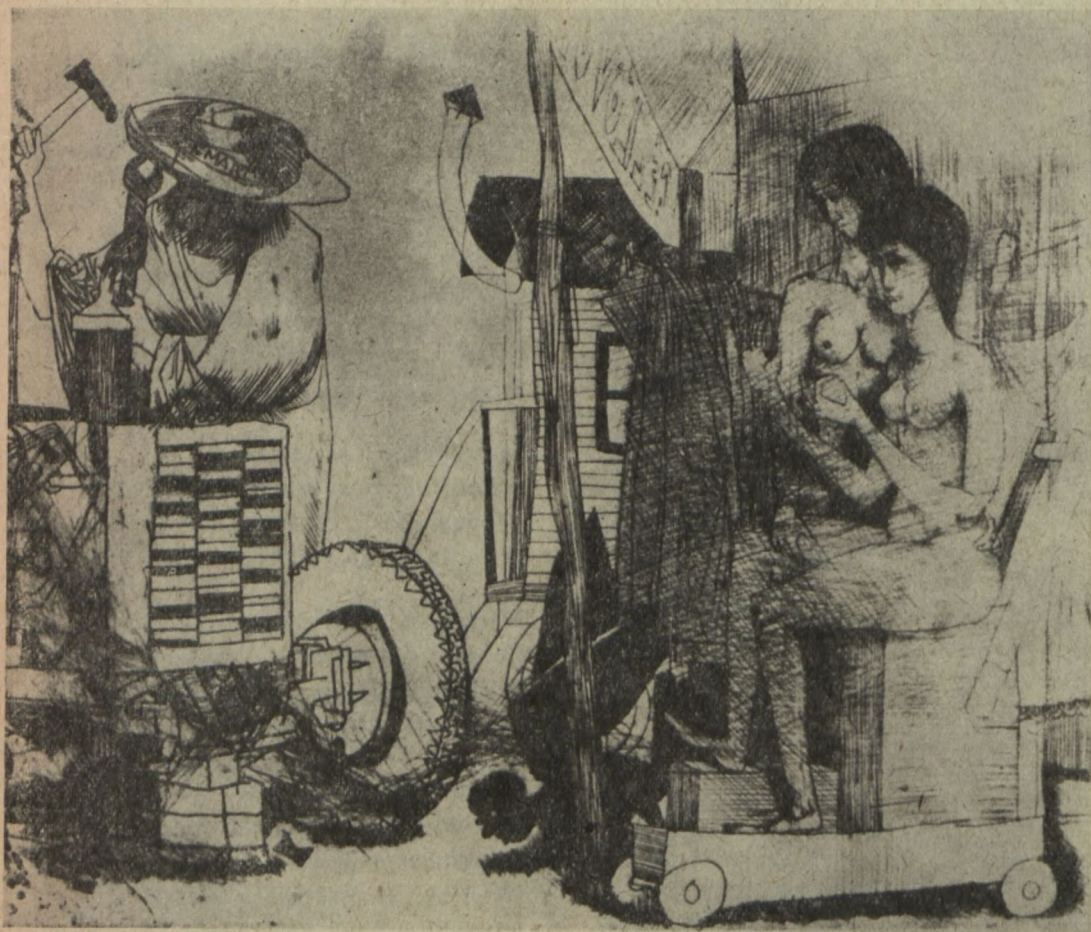
Templomok tornyán
dohogva kondul itt
a kehes alkonyat
s ködkutyák csaholva
nyalják dohos vérét
a csapra vert
nagy narancs Napnak
s beleszelidülnek
kerülők elaggott
emlékezetébe

állók

a puszta közepén
felhát fejni nyúlt
nyakkal mint a lúd
mert mondotta volt
a bába
akár egy nyúzott nyúl
maradt volna bár
az erdejében
s lógatott csikasz
lábamnál fogva

Hét hónapra
tizennyolc évesen
így szült szegény
anyám
ki tehenet meg
vézna borjat őrzött
s kármentő
futtában elesett
Hordott hét hónapig
heted-hét tusára

S legyűrve százarcú
nyavalyáknak ravasz
mesterkedéseit
a mindenség kiszabott
hízelgő pályáján
ím előállt hittel
hinni hihetlent
kémleni esőt
s köszönni a nincs-mit
e foggal-körömmel bős
tamáskodó Tamás
István

Szepesi József

Valahol várnak engem

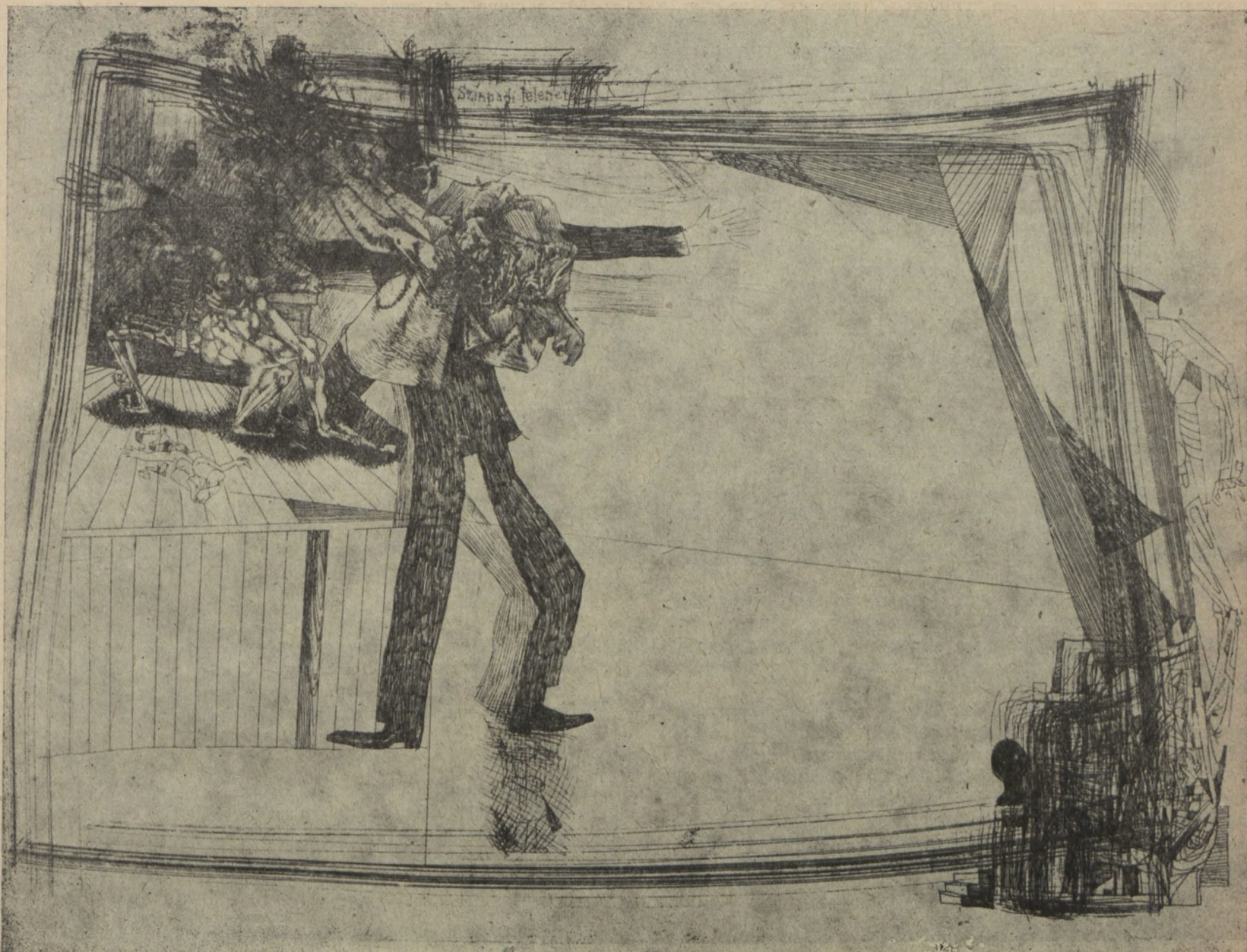
Valahol várnak engem
szomorú valakik,
és meg kell majd ölelnem
valakit, valakit.

Várnak valahol engem
ágrólszakadt árnyak,
és el kell majd temetnem
egy árnyat, egy árnyat.

Valahol várnak régen
elsiratott álmok,
és fel kell majd idéznem
egy álmat, egy álmat.

Várnak valahol engem,
jaj, kallódó szívek,
és meg kell majd sebezmem
egy szívet, egy szívet.

Valahol hűvös csendben
vár lázas alkalom:
kigyúlni bús szemekben
egy napon, egy napon.

Béni Géza

Gordonka, üstdob és cintányér

— Egyszerűen nem bírom tovább, nem bírom! Hogy viseljem el azt, amikor a hegedűk, azok a nyeszlett jószágok, gond nélkül vihorásznak a csiklandós vonók alatt, én csak hallgassak, egy hangom sem lehet, várjak, örökké várjak, amíg jön a keserűség, a bánatok, csak akkor intenek nekem, hogy tessék, és mindenki rámnéz, akkor bőghetek, de azt is szelíden, mert mégsem vagyok bőgő. Még az sem — keseregte el egy lélegzetre a gordonka, oly' gyorsan, mint egy hegedűfutam, és olyan mély átérzéssel, hogy szinte rázkódott rajta a posztóval kibélelt, csónak alakú tok.

— Ostobaságokat beszélsz — krárogott reszelősen az üstdob —, más örülne, ha rábíznák az ilyen érzelmeket. Az a baj, hogy túl kényes vagy. Látod, téged óvnak a legjobban, mert egy kis hideg, egy kis nedvesség, s tüstént megereszkedsz. elcsuklik a hangod. Olyankor az a szépen zengő keserűséged, vagy mi a bánat, egyáltalán nem meggyőző. Csuklasz, mint a részeg.

Igen rosszul esett ez a gordonkának. Nem is válaszolt. Öszszehúzódott zöld posztótakarója alatt, mert valóban érezte, elég hűvös van. Különben is, mit ért a zenéhez egy üstdob! Sokáig csönd volt, csak a vonat kerekei csattogtak egy újabb város

felé, ahol valami fényes teremben megint az ő szomorú hangjára várnak. Hiába, ez már így van. Nyilván közeledik a város, mert egyre több váltón zökken meg a kocsi, a dob fölött himbálódzó cintányér mind gyakrabban csörömpöl. Jellemző. Senki sem kérdezi, de azért csörömpöl.

— Miért hallgattatok el? — csörgött a sárga tányér. — Azt hittem, tanulhatok tőletek valami érdekeset. Hiszen tudjátok, én úgy szeretem a zenét!

— Zenét! Mi közöd van neked a zenéhez? — dünnyögte bosszúsán az üstdob, mert éppen úgy volt, hogy talán sikerül elaludnia. — Te és a zene? Nevetséges. Megtűrt zörejt vagy köztűntünk.

— Éppen te mondd ezt nekem?! — csikordult éiesen a cintányér. — Te, te puffogó lármaeszköz...!

— Hagyjátok — szolt rájuk kedvetlenül a gordonka —, milyen gyerekes torzsalkodás ez? Mindegyikötök azt nyújtja, amire képes. Az én tragédiám mennyivel nagyobb! Én attól szenvedek, hogy lehetőségeim, isteni adottságaim közül csak a keserűséget engedik kibontakoztatnom. Hol van ettől a ti dolgok? Hiszen én magam vagyok minden érzés. Az érzés, a zene lényege.

— Az érzés? Az, amit te tudsz? — acsarkodott feldühödötten az üstdob. — Dallamok, cikornyák! Az ütem, az elhatároló és rendező elv, a ritmus, az a zene lényege! A ritmus pedig én vagyok! — elszántan feszült meg a számbőr a dob kerek peremén. — Én soha sem engedtem meg magamnak az elfolyósó-

dó érzelgősséget, a felelőtlen trillákat. A zenének súlya van, s ezt én viselem!

— Nem, barátom, a zene elsősorban érzelem. És te csak döngeni tudsz — jelentette ki a gordonka igen-igen elkomolyodva, s mintegy bizonyosággal meg is pendült a sötétben.

— Még hogy az érzelem? Kíváncsi lennék, milyen érzelme-
ket zokognál el, ha egyszer ezekkel az öklömhnyi dobverőkkel
csalogatnának hangot belőled! Akkor lenne okod a siránkozás-
ra.

— Nahát! — csattantott egyet a cintányér, bár lehet, hogy
csak az elhanyagolt pályatesten döccent a kocsi.

— Ó, minék is vitázzam veletek? — zendült meg a gor-
donka legmélyebb húrja. — Minden bizonyágom itt él. itt resz-
ket bennem, s tudom, hogy egyszer mindent kimondok, sose-
hallott, szárnyaló dalolással. Több, amit lelkemben hordozok,
mint az összes hegedű sikoltása, a bőgő sem tudhatja, mert alig
érinti húrjait vonó. Egyetlen keserű zengésre ítélték engem. a
bánatokat kell megszólaltatnom, a végtelen szomorúságot. De
nem igaz, higyjétek el, nem igaz, hogy én csak ennyi lennék, s
ne tudnék mást! A megszokás, a könyörtelen sors vaksága tesz
ilyenné, hiszen oly' boldog tudnék lenni én is, csak egyszer
szabadulnék meg e rámkényszerített melankóliától! Ha törté-
nék végre valami az életemben, ha egy nagy-nagy érzés érne
el hozzám, valami mámoros szerelem! Hogy tudnék újjongani
büszke férfihangon, tudom, belesápadnának a hegedűk, a zsu-
gori zongora sárgán vicsorogna, fuldoklanának a kürtök, csak
egyszer jönne el a megálmódott csoda!

— Nem hiszek az efféle eufóriákban, az nem zene. Szigo-
rúan az ütemhez tartom magam, ha keményen vernek, még
szigorúbban dübörgök. Csakis ez a nagy-nagy igazság. És tör-
ténjék akármi, én teszem a dolgom — mondotta az üstdob ha-
tározott döngéssel.

— És te, te cintányér, te sem értesz meg? Hogy az érzelem,
egyetlen nagy élmény varázsa meg tudna váltani? Ó, te elhi-
szed, ugye elhiszed? — kérdezte felcsukló hangon a gordonka.

— Hát persze. Elhiszem. El — kocogta a cintányér, de csak
annyira, ahogy a vonat dőcögése rázta a lemezeit. — Elhiszem.
Miért ne hinném? Hát nem mindegy?

Elcsendesedtek, csak a rézlemezek zörögtek. A gordonka le-
hangolódott. A cintányér zöreje figyelmetlensége jobban elke-
serítette, mint a pöffeszkedő üstdob.

×

Ősz volt, a hangversenyek szezonja, tehát esett az eső.
amikor megérkeztek az állomásra. Tülekedés, hurcolkodás, ezt
egyikük sem szerette. Az üstdob mérgelődött, érezte, hogy a
nedvességtől megereszkeedik a bőre. — A gutába, hogy fogok
így, petyhüdtlen dübörögni? Pedig én azt akarok. Eh, úgylis
megszáradok estig. Dörögni pajtás, mint az ég! az az igazi! Mit
nekem a nyavalygások! — A cintányér kíváncsian billegett, új-
ságpapírral tuszkolták körül, hogy csendben maradjon. Eső? Az
nem befolyásolja a képességeit.

Persze, a kényesebb zeneszerszámokat külön ponyvákba te-
kérték, esernyőt nyitottak felettük, úgy vitték a nagy, csukott
autóhoz. Sietni kellett, mert az eső mégiscsak eső. Így, véletlen
összevisszaságban keveredtek el a kocsi mélyén, szokatlan szom-
szédságok jöttek létre. Akkor történt a rendkívüli, a megrázó, a
csoda.

A gordonka közös ponyva alatt hevert (ő, később beszéltek
mindenfélét, például a fagottról is, meg, hogy az egyik tiszta
hangú kürt), de az igazság az, hogy a hárfával borult össze a
kanyargós, rázós úton. Sokhúrú és érzelmeiben gazdag hárfá
volt, és így, mire a zenepalotához érkeztek, a gordonka lelke
sejtelmes, csodálatos dallamokkal telt meg.

Hallatlan izgalomban feszültek meg húrjai, mikor a ref-
lektorok tüzeiben izzani érezte az új érzést, tudta, hogy ma
nagy nap lesz: könnyű, halk futamokkal készülődött. A többi-
ek pletykálgattak a hangolás idején, a fagott meg is sértődött.
mert hírbe hozták, de főleg a hegedűk nevetgéltek feltűnően.
A gordonka kimondhatatlanul boldog volt, nem is törődött a
cincogó, brummogó, pendülő hangzavarral.

Aztán csend lett, majd megszólaltak a fuvolák, a hegedűk
édesen-szeliden simultak, az üstdob határozott egységekre ta-
golta a teret, az időt — és ekkor, amint a hárfahangok végigle-
begtek a termen, ekkor megszólalt a gordonka. Mélyen, zengőn
és zokogva. Felszálló bánatát a többiek körülölelték, s ott tar-
tották fenn. nagyon sokáig a szikrázó csillárok alatt. A záróté-
tel volt a legfájdalmasabb, mindenki zengett, az üstdob fennsé-
gesen hirdette konok igazát. A gordonka hangja már-már el-
csuklott. Igaz, most nagyon szép volt.

És a cintányér? Vele nem történt semmi meglepő, sárgán
és ütődötten lengett a dob fölött, mint bármikor, tehát csak
várt, és ha rákerült a sor. élesen csörömpölt, csörömpölt, csö-
römpölt.

Veress Miklós

Macskaszemben

1.

Frógépcsönd — fölötté egy macska kúszik át
a szeme sárga tenger — arcom ott úszik át
Az őszi est pohárban — az estben őszi bor
anyátlan macskaárva: nyivákolgat Kacor

2.

Így hát Kacor a gépen — a gép egy sárga gép
meginog szélén ugrik: pohárnyi estbe lép
fröccsen az idő nyalja s macskává részegül
szemében templomtéri cirkusz forog belül

3.

Lép a templomhoz Aida: ormányában kereszt
elefántása tüntén egy áriába kezd
rezdül a mindenség ága kopognak gesztenyék
születésem előttig harminc év lesz-e még?

4.

Eddig csak harminchárom s míg férfi lettem — én
megölte Veronikát egy szörnyen lusta gén
január tizenhárom: siratta barcsi ház
helyette férfigyermek lettem néhai srác

5.

Veronikát megöltem aztán öltem magam
harminc és három évig nem éltem boldogan
Marcsi—Gizi siratna: könnyük nem iható
lévén csupán Dögeszvár az egyetlen való

6.

négykézláb mászna lépcsőt három szegénylegény
azaz hogy fél e három: félhárom ez a tény
azért háromkézlábon kúszik legényszegény
deszkafolyosón zászlók: pelenka és kötény

7.

Tűszúrás: lepkereggel krisztusümmögve vér
lepke a türe szúrva röpked és inni kér
lepkégubó dobozban Fonyód Lelle Szemes
élő szemek dobozban: a mennyezetfehér

8.

Mert előbb hernyók aztán szelek és emberek
zabálják föl a tájat: elfogy idő s meleg
Sálam fekete macska: Hamúfia Kacor
helyettem dorombol helyette énekelek

Igy hallottam igaz szájából
Keresztényről, Gógánfáról,
Dasztiban karéjos rétről,
Egyházból hét legény jön,
mondták, de hogy ki az egyik.
nem tudták, csak hogy fiadzik
csorda felhőt minden napra,
mintha hasas asszony volna.

Hogyha volnék Väinämöinen,
már rájöttem volna régen,
mi a titka a legénynek,
csorda-felhő-születésnek.

Ámde, míg meg nem születek
titkot ki nem fecsegetek,
növényetek bölcsességben
a századok idejével.

Világ-méhe terhe vagyok,
szirthez teremtem a Napot,
madár csippent a Tejúton,
a Göncölt megcsikorgatom,
állatövi ellenfényben
játszom tucát csillagképpel.

De még meddig leszek magzat,
köeszközeim ragyognak,
Velem-Szentvid barna bronzát
fogdossák az illir-kelták,
fenyőfából kövesedett

borostyánkő lágy délre megy,
köves úton csikordulnak
szekerei vad hadaknak,
nem marad a kő a kövön,

emberfia emberre tör,
iszonytató máglya lobban
emberfia-hasábokkal,

fenyő tűje záporban hull,
meg se pisszen a szürke nyúl,
rabló úton jár a sakál,
üres odú gazdátlan áll,

morajlik a szél Nyugatról,
barom szarva fénylik Naptól,
a regősök ablak alatt
varázsolnak hetet-havat,

bújnák már a világ-méhből
ki a napra, minek gyötröm
vízanyámként én anyámat,
erős karom még elfárad,

ha gyorsan meg nem születek,
csak dadogok, mint a kövek.
Ha szomjamat nem oltom el,
megbánja a habos tenger,

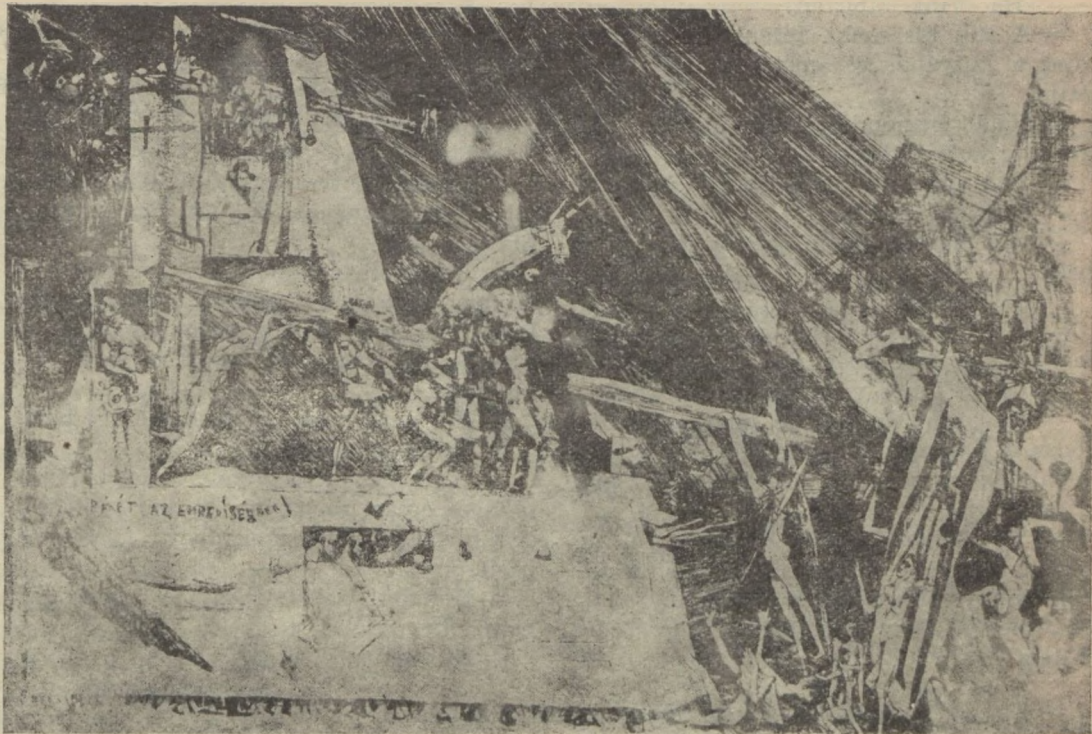
éhes szájam buborékos,
bánja még a rengeteg kos,
roppant testem meredezik,
érzi az ember szüzeit,

hatalmasat talpam dobban,
Én földemen Väinämöinen
elbúnok a farkasokkal,

menekül a sárkány csorda,
tűz száll a szíves bokorra,
dédelgetem a halakat,
üstököm a holdba akad,

elmúlt sok nyár, elmúlt sok tél,
vagy talán még több is ennél,
volna már, hogy megszülettem,
én földemen Väinämöinen,

volnék már csak agg csecsemő.
habba, fénybe bújnék elő.

Lakos György

Márti. a magánakvaló

— Megint viszket a talpad. Nem tudnál már egyszer itthon maradni a családdal?

— Átugrom Jolihoz. Szerzett abból a rózsaszín jugó fonalból.

— Megmondtam néhányszor...

— ... hogy a Joli a bögyödben van. Tudom könyv nélkül. Volt nekem már olyan barátnóm, aki neked is tetszett?

— Mert mindig a söprűjét keresed. Mért kell neked mindig elvált asszonyokkal, feslett lányokkal szövetkezned? Van elég rendes asszony, aki a családjának él.

— Csupa unalmas háztartásbeli... Sietek haza.

— Márti, ne menj el! Szerzek én neked ugyanolyan fonalat.

— Megígértem... Nem tudom, mi a bajod Jolival!

— Csak annyi, hogy minden nadrágba belekapaszkodik.

— Azt ugyan nem érdeklik a férfiak. Örül, hogy megszabadult a részeges Vilijétől. Különb is azt csinál, amit akar. Elvált asszony.

— De te nem vagy az.

— Még lehetek, ha kimolesztárod a lelkem is belőlem.

— Mikor látlak? Tudtommal azért még én vagyok a férjed.

X

— Mondtam, hogy sietek.

— Szia! Azt hittem, már el se jössz.

— Lajos cirkuszolt megint.

— Miattam?

— Ahogy vesszük. Inkább miattam.

— A viláért sem szeretnék bajt kavarni.

— Ugyan! Ha te nem vagy, akad más. Lajos könnyen talál címet a veszekedésre.

— Már bánom, hogy telefonáltam.

— Mért csinálsz gondot magadnak. Barátnők vagyunk.

— De hát válaszolt a pasi.

— Ó, de izgalmas! Melyik?

— A havi hatezres, budai villás, balatoni nyaralós...

— No, még ilyet! A „Vidékiek előnyben” jelige.

— Ide figyelj!... „Kedves Jolika! Nagy műveltségről tanúskodó levelét megkaptam. Tömör és szemléletes írásából különösen az keltette föl a figyelmemet, hogy Ön egy apró növésű, mondhatnánk parányi, törékeny asszony. Márpedig én (a Sors kegyetlen iróniája!) tagbaszakadt, mázsánál nehezebb, magas férfi vagyok...”

— Szép szál férfi lehet. És milyen gazdag!

— Figyelj!... „Lelki erényeink és elvárásaink azonban oly tökéletesen egyeznek, hogy nekünk feltétlenül találkozunk kell, hiszen a szellemet többre kell értékelnünk a halandó testnél. A három nap egyikén, amikor az Ön férje azon a bizonyos tanfolyamon tartózkodik, saját autómmon fölkeresem...”

— Saját autóján! Ennek biztos nem Trabantja van.

— „Bár nem értem, miért tart elvált férjétől, ha átmenetileg ugyanabban a lakásban élnek is...” Satöbbi! Satöbbi! Mit szólsz hozzá?

— Szenzációs! S igaza van. Mit törödsz te már a Vilivel. Elváltatok, azt csinálsz, amit akarsz.

— Fiam, ez egy vagyonos pasi. Vilit megenné a penész a sárga irigységtől.

— No, te aztán megfogtad az isten lábát!

— Nem kell.

— Megijedtél a gazdagságtól?

— Attól ne félts te engem. A mázsás súlyától. Még csak az kéne, hogy egyszer rámmásszon. Erre a törékeny karosszé-riára.

— Ha Vilit kibírtad!
 — A Vili kis senki. Inteni kell neki, mint a kutyanak, és máris a farkát csóválja.
 — Haláli bemondásaid vannak!... És mi lesz, ha beállít a pasi?
 — Van egy jó elképzelésem, Mártikám.
 — Nem engeded be.
 — Azt nem tehetem, hiszen én írtam neki.
 — Hát akkor?
 — Eljössz hozzám te is. Elvégre nem maradhatok kettesben egy Guliverrel.
 — És ha Lajos végképp nem enged?
 — Elintézed te azt. Te nem sokat törödsz a Lajosod véleményével. Te a magánakvaló asszonyok közé tartozol. Ugye eljössz?
 — Te jóisten! Akkor rohanok. Ki ne törjön otthon a botrány. Jolikám, de adj kölcsön gyorsan abból a rózsaszín fonalból, mert Lajos úgy tudja, hogy azért jöttem.

X

— No, Joli, a pasid alaposan felültetett bennünket. Szerintem a behemótod már nem jön.
 — Jobb is így, Mártikám.
 — Pedig nagyon szerettem volna látni. Még sose láttam szocialista milliost. Az én Lajosom olyan szánalmas alak, hogy sose viszi semmire.
 — Legjobb férjhez nem menni. Nekem elhiheted.
 — Ha én elválnék, én is fütyülnék a férfiakra. Van egy testi-lelki barátnóm, a többi nem érdekel.
 — Mert te ugyanolyan magánakvaló vagy, mint én.
 — Ennek is válás lesz a vége. Egszerűen unom a Lajos képét. Benned jobban bízom, mint benne.
 — Aranyos vagy. Mégis jobb lenne, ha most hazamennél. A jövő héten lehet, hogy megint szükségem lesz rád. Hátha bejelentkezik a párosan utazgatni vágyó gépészmérnök.
 — Írtál a mérnöknek is?
 — Pusztán hülyéskedésből. Te piszkáltál föl, hogy van benne fantázia. Vili a jövő héten az NDK-ba utazik, szabad lesz a terep.
 — Most hazamenjek ahhoz a Savanyú Vendelhez?
 — Még mindig jobb egy fülesnél.
 — Lajosnak még a vicce is ecetes uborka. Legutóbb például azt mondta: „Nincs a világon szilárdabb pénz a magyar forintnál, amit az is bizonyít, hogy húsz esztendeje egyformán 31 forint a napidij.” Neki ez egy vicc.
 — De hiszen ez nagyon jó! Hohohó! Hahaha! Ez remek!
 — Te ilyen marhaságon röhögni tudsz?
 — Mondok én olyat, amin te is röhögni fogsz. Vili megkérte a kezemet.
 — A volt férjed? Röhej.
 — Hazajött mátósan és erőszakkal hozzám akart bújni. Amikor ellenálltam, házasságot ígért.

— És te? Igent mondtál?
 — Nem ettem meszet. Így jó. Most a kedvemben jár, duruzsol. Úgy udvarol, mint vőlegény korában.
 — Jolikám édes, válok.
 — Ebbe én nem szólhatok bele.
 — Elvégre furcsa, hogy melletted olyan jól érzem magamat. Otthon meg kiráz a hideg.
 — Az olyan tartalmas lélek, amilyen te is vagy, nem érzi a magányt. Én már egy kicsit más vagyok. Mellettem mindig nyüzsögnie kell valakinek. Azért is jó, ha ellátogatsz.
 — No, most már Lajos se szólhat bele.
 — Nem fog hiányozni?
 — Az a Savanyú Vendel? Ha egyedül találok érezni magamat, akkor föladok egy hirdetést. Választok egy jó pénzes pasit.
 — Hohohó! Hahaha! Egy jó öreget, aki hamar bekrepál.
 — De rosszmájú vagy!

X

— Mért rosszmájú? Élelmes.
 — Míért sír, édesanyám?
 — Legalább tanácsot kértél volna, mielőtt... De te ott laktál örökké, annál a szakánál.
 — Látom, Lajos édesanyámat is beoltotta.
 — Háromszor is kerestelek. Sose voltál itthon. Kerekesné mondta, hogy biztosan Jolinál vagy. Még meg is kérdezte, hogy nem éltek ti együtt.
 — A Kerekesné egy piszok nagy...
 — Te csak ne szólj meg senkit. Ott hagytad azt a rendes embert, aki csak a családjának élt. Akit a munkahelyén is megbecsülnek.
 — Olyan, mint a Lajos, akad minden ujjamra tíz. A melósok közt ő a legszürkébb.
 — Bolond vagy te, Márti. A Lajos már nem melós. Igazgató abban az új gyárban, amelyik a nagy hídnál épült.
 — Csak nem akarja elhinni?
 — Olyan szép, fekete autón jár, mint a miniszter. Engemet is hazakocsizott a múltkor.
 — Édesanyámat aztán jól átejtette!
 — A sofőr is úgy titulázta, hogy „igazgató elvtárs.” Nem hiába bújta a könyveket annyit.
 — Én nem szedem be a maszlagot.
 — Mért is nem szóltál, hogy mi a szándékod!
 — A házassághoz se kértem ki a tanácsát. Így nem tehetek szemrehányást senkinek.
 — Megbánod te még, mint a koca, amelyik tized fiait.
 — Többet jelent nekem Joli, mint az a nagyravágyó szürke egér. Az egérből sose lesz macska... Ne böggjön már annyit, édesanyám!
 — Halló, Jolikám, te vagy az?
 — Szia Márti! Mondjad gyorsan, mi újság, mert rengeteg a dolgom.

— Halló! Nem hallani jól. Recseg a telefon.
 — Rengeteg a dolgom!!!
 — Átmennék hozzád.
 — Nem érek rá.
 — Öt perc az egész.
 — De csakugyan csak öt percre. Siess, amíg Vili haza nem ér.
 — Olyan furcsa a hangod.
 — Tedd le a telefont és gyere!
 — Mért mondtad, hogy csak öt percre?
 — Mert jön Vili mindjárt.
 — És aztán? Nem férjed ő, hogy...
 — Képzeld: a férjem. Tegnap újból özszeesküdtünk. Jobb a rosszal, mint anélkül.
 — Erről nem szóltál.
 — Váratlanul jött. Gyerekem lesz hát...
 — Attól mi még...
 — Vili megtiltotta, hogy barátkozzam veled. Ha jó barátnóm vagy, megérted. Vili véleménye is változhat még. No, mondd gyorsan, mi az a fontos!
 — Semmi, Joli. Semmi.
 — Meg ne orrolj, te árva béka. Azt hittem, hogy egy magánakvaló, önálló hölgy vagy... Beszélj hát!
 — Nem fontos.
 — Bökd csak ki, mert szalad az idő!
 — Anyám járt nálam. Szerinte Lajost kinevezték igazgatónak az új vállalatához. Micsoda marhaság!
 — Mért volna marhaság. Az egyetemet végzi. Szolid, mint az ökör.
 — Te ezt elhiszed?

X

— Halló! Műszeripari?
 — Igen. Kit tetszik keresni?
 — Tóth Lajost a meóból.
 — Már nem dolgozik nálunk.
 — Halló! Halloooó! ... Az anyád istenit!
 — Halló! Műszeripari?
 — Igen. Műszeripari.
 — Mért tette le az előbb a kagylót?
 — Azt hittem, befejezte.
 — Hol találom Tóth Lajost?
 — Az új vállalatnál. Istenbizony azt sem tudom, hogy mi a vállalat neve. De a telefonszámot meg tudom adni. Tessék hívni a 26-13-at!
 — Köszönöm.
 — Kérem.
 — Halló! Tóth Lajost kérem.
 — Milyen ügyben?
 — Bizalmas.
 — Az igazgató elvtárs szabadságon van.
 — Megadná a lakáscímét?
 — Én csak a titkárnője vagyok. Nincs felhatalmazásom. Az igazgató elvtárs egyébként sem tartózkodik otthon. Nászúton van valamelyik tengerparton.
 — Aki a Műszeripariban a meóban dolgozott?
 — Úgy tudom, onnan nevezték ki hozzánk... Mit mondjak, hogyha hazajön? Ki kereste?
 — Nem fontos.
 — Más nem intézhetné el? ... Halló! Mért teszi le?

HAGYOMÁNY

Hogyan él a palóc nyelvjárás ma?

A tájnyelv egy ma elavulóban, elhalóban levő nyelvi alakulat ugyan, az igényes és művelt nyelvhasználatnak azonban még sokáig számolnia kell vele.

Léteznek még a nyelvjárások egy-egy táj sajátos nyelvhasználataként, s léteznek hatásaikban — a köznyelviség kialakítását *nehezítő jelenségeként* s ugyanakkor a beszéd és írás tudatosságát *segítő lehetőségként*.

A nyelv művelésnek — történjen bármely szinten — a fő célja az, hogy a szóbeli és írásbeli kifejezés *köznyelvi normát* alakítsa ki. Ez a cél azonban semmiképpen sem jeletheti a nyelvjárási beszédmód lekezelését, gúnyolását, hiszen a nyelvjárások nem valamiféle romlott változatai egy korábban egységes nemzeti nyelvnek, hanem természetes alakulatok, s a maguk helyén teljes érvényű beszédmódok. Sőt, azt sem árt hangsúlyoznunk, hogy ezek a természetes képződmények — más irányú s külső behatásoktól mentes fejlődésük következtében — nyelvi régiségek megőrzői, s történelmi nyelvállapotok tanúságtetői.

De eszményt sem láthatunk a nyelvjárásokban. Nem állíthatjuk — mint ahogyan sokan tették a két háború között —, hogy a nyelvjárás az igazi magyar beszéd. Nem tehetjük (már csak azért sem), mert eltéréseik mégiscsak nehezítik a megértést, s a modern élet egységesítő kényszere úgyszólván visszaszorítja azokat.

Ha a tájnyelveket tárgyilagosan szemléljük — tehát le sem becsüljük, s nem is eszményítjük őket —, nyilvánvalóvá válik, hogy a nyelvjárások ma *pozitív és negatív hatásaikkal együtt* vannak jelen az ország beszédkultúrájában. Tagadhatatlan, hogy a nyelvjárásban beszélők számára összehasonlíthatatlanul több lehetőség nyílik arra, hogy hangtani okokból adódó helyesírási hibákat kövessenek el, tehát az általános érvényű hangzás helyett mintegy a saját nyelvjárásuk hangtanát tegyék normává, s így voltaképpen a nyelvjárásukat írják le. De megnyilvánulhat ez az előnytelen hatás a szóalakok rögzítésében, sőt, a mondat szerkesztésben is.

Vitathatatlan azonban az is, hogy egy-egy nyelvjárás ismerete (helyi alkalmazása) megnövelheti a tudatos nyelvhasználat esélyeit. Aki tájnyelvi közegben nőtt fel, vagy él, állandó összehasonlítási alappal rendelkezik. Mivel pedig a nyelvi jelenségek fölötti meditatálást rendszerint a szokatlanságok, az eltérések váltják ki, így a kétféle nyelvhasználatból adódó különbségek az átlagosnál nagyobb nyelvi fogékonyság kialakítói lehetnek.

A PALÓC KIEJTÉS ÉS A HELYESÍRÁS

A palóc vidékre tévedőnek leghamarabb az *a*, illetve az *á* hang sajátos ejtése tűnik fel. Az előbbi az *á*-hoz, az utóbbi szinte az *ó*-hoz közelít az itteni hangzásban. Mintha csak nem rögződött volna eléggé a két hang képzésének módja. S a kölcsönös egymáshoz közelítés következtében a beszélő talán nem is érzékeli eléggé a közöttük levő különbséget. Ez a differenciálatlanság — a hangzás uralma folytán — jelentkezik az írásban is —, mint hangtévesztés és ékezetelhanyagolás: *kovócs, Vóc, ajtajón, haz, hózban, házáját, tárisznyójában*.

Az ékeztést bizonytalanítja el a palóc nyelvjárás egy másik sajátossága is. Mindenki érzékelheti ma is, hogy a Karancs vidékén és az Ipoly mentén bizonyos szavak — az úgynevezett váltótövék közül — nem *é*-vel, hanem hosszú *e*-vel hangzanak a végükön: *tehen, szeker, keves* stb. Valószínűleg ez a különlegesség a magyarázata, hogy nálunk sokkal gyakrabban

hiányzik az ékezet az *é*-ről, mint az országban másutt: *feketellett, kéveket, kezetöl, tehen* stb.

Vagy indokolható-e egyszerűen a felületességgel, hogy ebben a tájnyelvi közegben annyiszor találkozunk az *l* hang hibás használatával? Gondoljunk csak az ilyenekre: *felszollal, ülés, ellem, elmullás, hallad, allig*. Nem jelent-e külön kísértést a vétség elkövetésére az, hogy itt olyan nagy úr ez a mássalhangzó, hogy gyakran hasonítja az előtte álló hangot is — *sal-ló, talló, palló, özöllött* —, s az, hogy az előbb felsorolt szavakat úgy is ejtik, ahogy leírják?

PALÓC SZÓALAKOK — S HATÁSUK A HELYESÍRÁSRA. NYELVHELYESSÉGRE

A palóc nyelvjárás mondattani, mondat szerkesztési külön-gozza, mint a köznyelv. A helyesírási hibák környékünkön szinte fele részben ezekre a toldalékolási eltérésekre vezethetők vissza.

A hangképzés ernyedtségéből, lustaságából fakad a ragok elharapása a kiejtésben: *akkó, mikó, fáé, pénzé, házho, hátú*. Ez a beszédbeli hanyagság kihat aztán az írásra is. Az első feladat tehát a tájnyelvi beidegződés megszüntetése a kiejtésben, a második az írás állandó figyelemmel kísérése ilyen szempontból, s annak tudatosítása, hogy a helyesírási hiba egyenes következménye a beszédbeli lazaságnak.

Mélyebb s az előbbinél talán belsőbb sajátossága a palóc nyelvjárásnak az úgynevezett középső nyelvállású magánhangzók előnybe helyezése a toldalékokban. Itt a felső és alsó nyelvállású magánhangzók többnyire kiiktatódnak a ragokból. Amig csupán a kiejtésről van szó, addig hibáról nem, legfeljebb lazaságról beszélhetünk. Leírva azonban az ilyeneket (*lábo, kocsmábo, tanol, alszonak, tanítónak, vonatokat, ökö* stb.) mindenképpen helytelenítenünk kell.

Érdemes megemlíteni még két sajátosságot az alaktani eltérések sorából. (Már csak azért is, mert gyakran vezet mindkettő helyesírási és nyelvhelyességi hibákhoz.)

Vidékünkön nap mint nap találkozunk a *t* végű igék rövid múlt idejű alakjával: *megütte, kikötte, kifeszítte, meg-sütte, ett, itt*. De talán még ennél a jelentésnél is sűrűbben fordul elő a hasonlító határozó *-tól, -től* ragos változata: *tőlem nagyobb, attól kisebb, szebb tőle, Feritől ügyesebb*.

Az említett esetek nyelvjárási sajátosságok. A maguk helyén talán van létjogosultságuk, leszokni róluk azonban feltétlenül tanácsos; hiszen a köznyelvi normák szempontjából beszédben és írásban egyaránt hibának minősülnek.

A MONDATSZERKESZTÉS SAJÁTOSÁGAI

A palóc nyelvjárás mondattani, mondat szerkesztési különlegességei sokkal ritkábban tudatosulnak, mint a hangzás és a ragozás eltérései. Az avatatlan talán csak egyszerű pongyolaságra gondol, pedig — a köznyelv szempontjából javításra váró — szabályos nyelvjárási jelenségekről van szó.

A palóc például gyakran nem egyezteteti az alanyt és állítmányt, a jelzőt és jelzett szót. Beszédben és írásban tömegével fordulnak elő az ilyen mondatok: *A haladást hátráltatta a múlt maradványai. Volt neki háborús tapasztalatai. A francia felvilágosodás eszméi Magyarországon is hamar elterjedt. Ady versei nagy vihart támasztott*.

A felsorolt mondatokban a felületesség önmagában nem lehet az egyeztetéshiány előidézője. Azonnal feltűnik ugyanis a jelenség két törvényszerű vonása. Először az, hogy mindig az állítmány van egyes számban a többes számú alany mellett, másodsor: az egyeztetés elhanyagolása rendszerint akkor lép fel, amikor az alany valamilyen jelzős szerkezet tagja. Ezek a szabályszerűségek azt bizonyítják, hogy valóban tájnyelvi sajá-

tosságról van szó — s közömbösítéséért mindent meg kell tennünk.

Ugyancsak mindig javítanunk kell a kijelölő jelző és a jelzett szó számbeli egyeztetésének elmaradását is: *AAA ide ezt a könyveket. Ezen a hajókon görögök voltak. Gyönyörű az a kék hegyek. Annak az embereknek a tettei.*

Vagy hányszor hallunk ilyenféle mondatokat: *Ott állt a ablaknál. A forradalom hatott a irodalomra is. Megjelent a új-ság.* Itt sem valami gyerekkori rossz szokásról kell beszélnünk.

Ősrégi tájnyelvi sajátosság ez: a palóc nem kedveli az az határozott névelőt. A köznyelv viszont nem méltányolhatja az ilyenfajta részrehajlást.

A TÁJNYELV MINT A BESZÉDKULTÚRA TÁMOGATÓJA

A tájnyelv azonban nemcsak gátló, hanem segítő is nyelvi kultúránk fejlesztésében. Számos olyan vonása van, ami a nyelvi jelenségek iránti érzékenység forrása lehet.

Ha tudjuk például, hogy nyelvjárásunkból következően eleve hajlamosak vagyunk az egyeztetések elhanyagolására, sokkal inkább ügyelünk eme köznyelvi követelmény maradéktalan teljesítésére. Ha meggyőződünk róla, hogy a toldalékok írásában és kimondásában a tájnyelvi közeg tévútra vihet bennünket, tudatosan védekezünk. A kétféleség tudatosítását különösen jól hasznosíthatja az iskola, de érdemes törekedni rá az általános nyelvművelésben is.

Tudott dolog, hogy az embereket általában nagyon érdekli a nyelvtörténet, az anyanyelv történeti fejlődése. Ezért is érde-

mes rámutatnunk a szülőföld nyelvjárásának értékmegetartó szerepére. Ha például palóc vidékeken az *ustor*, *bukor*, *szemök*, *bucsó*, *tanol* alakokban annak a küzdelemnek a nyomát keressük, amelyből végül is a zárt vagy a nyílt magánhangzós változat került ki a korábbi kettőshangzó állapotból, máris közelebb kerülünk a nyelvhez. Ha a magánhangzók vonatkozásában tudjuk, hogy a palóc hosszú, nyílt *e* középkori maradvány, szinte már csak ez a nyelvjárás őrzi, talán nem törekedünk annyira az *e* hang uniformizálására.

Ha a hasonulásokon tűnődve felfedezzük, hogy a palóc tájnyelv ezt a tendenciát hol buzgóbban, hol lustábban érvényesíti a köznyelvnél, a *mevvan*, *messzeret*, *naffülü*, *meffog*, illetve a *késvel*, *buszval*, *kanálval* alakok az egész kérdést előtérbe helyezik gondolkodásunkban.

Ha egyszer is felfigyeltünk már arra, hogy vidékünkön a *gyió*, *gyisznó*, *tyükör*, *húzógyik* alakokkal szemben olyanok állanak, mint a *hodne*, *hadja*, *hidje*, *fodassza csak*, s bennük az ellentétes irányok hadakozását látjuk, nyilván a helyesírásukra is jobban ügyelünk.

Manapság — a régi népelet és népművészet általános pusztulása idején — hallatlanul megnőtt a letűnt korok, s azok népi művészeire iránti érdeklődés. Tagadható-e, hogy a régiségek jelenlegi divatja növeli a művészet iránti fogékonyságot általában? Meggyőződésem, hogy a tájnyelvek lassú elhalásának időszakában az általuk őrzött értékek ápoló megbecsülése éppen így hathat ösztönzőleg a szép és helyes nyelvhasználatra.

Szabó Károly

VIII. Országos Grafikai Biennálé, Miskolc

Elegendő, ha az 1975-ös év fontosabb országos tárlatainak végigtekintünk: mind-egyikén a grafikai anyag jelentette a változatosságot, az unalomtól, a közép-szer-től való kategórikus eltérést. Gondolha-tunk akár a *Jubileumi tárlatra*, akár a fiatalok *Stúdiójának* különféle csoportos bemutatkozásaira (Ifjúság a szocializmus-ban, Stúdió '75. stb.), vagy épp a *XXII. Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlatra*. Ért-hető tehát a várakozás, ami a műfaj leg-jelentősebb hazai önálló tárlatát, a *Mis-kolci Grafikai Biennálét* megelőzte.

Szabados Árpád kitűnő plakátja (első „köztéri” műve e műfajban!) hívta be de-cemberben és januárban a látogatókat a Miskolci Galériába. Bent pedig jelenkori grafikánk széles panorámája tárult föl, nem kevés izgalmat kínálva a szellemi „kalandokra” vágyóknak.

A közönség és a kritika köreiben ko-moly sikere volt például *Feledy Gyula* visszafogott erejű, a lírát és a szerkeze-tességet egyaránt valló ikonvariációinak. *Csohány Kálmán* jellegzetes kéznyoma sem nélkülözte az elismerést: emlékláto-másait nem lankadó invencióval adja elő, minden vonala feszültséggel teli. Sorol-hatjuk tovább: *Lóránt János* csendes, monumentális formáit, *Czinke Ferenc* elegánsan szervezett kompozícióit, *Tassy Béla* gazdagon megmunkált felületeit...

Az ideai nagydíjas, *Rékassy Csaba* újabb rézkarcai is bizonyára sokak szívé-be lopták be magukat. *Rékassy* újra és újra visszatér a repülés témájához, így örökítve meg vágyát, hogy felülemelked-jék a hétköznapokon, valami más, szebb világba jusson. Most — képletesen szól-va — célhoz ért, legalábbis valahová meg-érkezett: *Cyrano*-illusztrációján az ember eléri a Holdat, s kiderül számára, hogy ott ugyanúgy élnek, teszik a dolgukat. A különbség az *ott* és *itt* között csupán any-nyi, hogy mi fejjel lefelé látjuk őket, onnan viszont mi látsunk fejjel lefelé. *Rékassy* személyében, úgy gondolom, a grafikusai megszállottságot, a bravúros technikáj tudást díjazta a zsüri.

Egy másik díjjal pedig *Bálint Endre* felé tisztelgett, aki kulturált, invenciózus formakezelésű (bár nem kifejezetten sok-szorosított) grafikai lapjaival rendszeren jelentkezik a biennálékon.

Talán kevés látogatónak tűnt föl, de mindenképpen figyelemre méltó — mert, bár kiforratlan, mégis újat hozó — *Vai-kó László* fanyarsága, *Rátkai György* ér-zékenysége. A kondori leckét visszamon-dók kórusából pedig *Püspöki István*

hangja hallik ki, bár nála sem látható a példaképtől való elválás krízisének ki-menetele.

Az említettekhez hasonlóan — és ez szinte már természetes — a „klasszikus” grafikai technikák kifogástalan ismerete jellemzi szinte az összes kiállítóművészt: *Agotha Margitot*, *Gacs Gábort*, *Gácsi Mihályt*, *Molnár Gabriellát*, *Engel Te- van Istvánt*, *Bognár Árpádot*, *Diskay Lenkét*, *Hibó Tamást*, *Badacsonyi Sán-dort*... A témák tekintetében viszont kü-lönös helyzet állt elő: mintha elfogytak volna. Azaz nem egy mester saját koráb-bi mondatait ismételteti — nem feltétle-nül rosszabbul, és nem feltétlenül mani-rosan; mások pedig egyre-másra a szép-irodalomhoz nyúlnak (regények, versek mögött húzzák meg magukat, azok gon-dolatait kísérve meg látványvá transz-ponálni).

Kétségtelen, hogy az illusztrációs te-vékenység volt a hatvanas évek elején grafikánk nagykorúvá válásának egyik legfontosabb eszköze: bizonyos független-séget jelentett a bejáratott műértékesítési mchanizmusoktól. Az illusztrációs igények jó ideig együtt jártak a könyvkiadás elképzeléseivel. Néhány éve azonban vál-tozás állt be, az illusztrációk jórészt el-tűntek a könyvekből, az irodalmi folyó-iratokból. Ami a kiadókat illeti: a lélek-telen epigonmunkától eltérő, alighanem csak a szerkesztő *Szántó Tibor* produkái.

Szántó ügyel a színvonalra, új ötletekre serkent: neki köszönhetjük *Kovács Ta-más*, *Szemethy Imre*, *Berki Viola*, *Tuli-pán László* és még néhány fiatal grafikus könyvművészeti remekléseit. Közülük most *Szemethy* szerepel a biennálén, ki-állított művei — nem véletlen — nem illusztrációk.

Így a Miskolcon látott literátor grafi-kákat nem konkrét feladatok inspirálták, hanem eleve kiállítási daraboknak ké-szültek. Funkciótlanak, de mondom, kifog-ástalan technikájuk, jó grafikai felké-szültségről tanúskodók.

Kivétel persze itt is van: *Bognár Zol-tán* a szöveget a kultúrkinccs részének te-kinti, úgy hivatkozik rá, mint egy közna-pi fordulatra. Számára egy népballada annyi, mint az Újszövetség egy epizódja egy festőnek a trecentóban. Így képes új adalékokkal szolgálni egy lényeges té-máról, a teremtés kínjairól, szófukar, kontrasztos lapjain.

Egység ellentmondásokkal, egyazon je-lenség jó és rossz oldalai... A kritikus-tól azonban színvallást kívánnak: jó volt, sikeres volt tehát a biennálé? És aminek tükre: grafikánk még mindig „jó passz-ban van”? Vagy vesztett mozgékony-ságából, frissességéből, színvonalából?

A helyzet fonák, ugyanis a kiállítás szereplői (sőt, jószerivel a művek is) azo-nosak a felelőlegesen tárlatok dicsért résztvevőivel. (Egyetlen megszorítás, hogy — tudjuk — itt csak sokszorosított grafi-ka szerepelhet.) Úgy gondolom, mégsem mondható el, hogy a biennálé — függet-lenül attól, hogy sikeresnek vagy kevés-bé sikerültnek ítéljük — hiteles tükre a műfaj jelenének. Ennek pedig jó néhány oka van.

Például?

Például gondoljunk arra, hogy min-den átfogó seregszemle jellegét a zsüri és a rendezés kultúrpolitikája, válogatási el-ve, sőt, ízlése határozza meg — bizonyos fokig nem is indokolatlanul. Aztán: egy-két mű legfeljebb a művész formavilágá-ról tudósít, míg elgondolásairól, céljairól ennyiből aligha tudhatunk meg sokat. Ritka az az eset — mint *Rékassy Csabáé* —, hogy egy cseppben a tenger látszik. Így hát a biennálé előismereteket köve-tel nézőjétől, vagy pedig (könnyen) felü-letes ítéletre csábítja. Különösen vonat-kozik ez olyan grafikusokra, akik na-gyobb léptékben gondolkodnak (mint *Szemethy Imre* vagy *Szabados Árpád*), vagy akiknél életműszakaszok körvona-laznak egy elgondolást (példa erre *Mau-rer Dóra* művészetének összetettsége). De említhetjük még a beküldés, kiválasztás esetlegességét, mely könnyen hamissá te-

heti a megmutatott „szeletet” is (ennek esett áldozatul *Kocsis Imre*). Közismert dolgok ezek, nem árt azonban néha mind összeszedni, hogy tisztán lássuk, mit képvisel a miskolci biennálé. Úgy vélem, világosan kitűnt, hogy a válogatásnak bizonyos egyetlen elve lehetett: a mesterségbeli tudás. Azaz, a rendezők arra koncentráltak, hogy a kiállításon rossz mű ne szerepeljen...

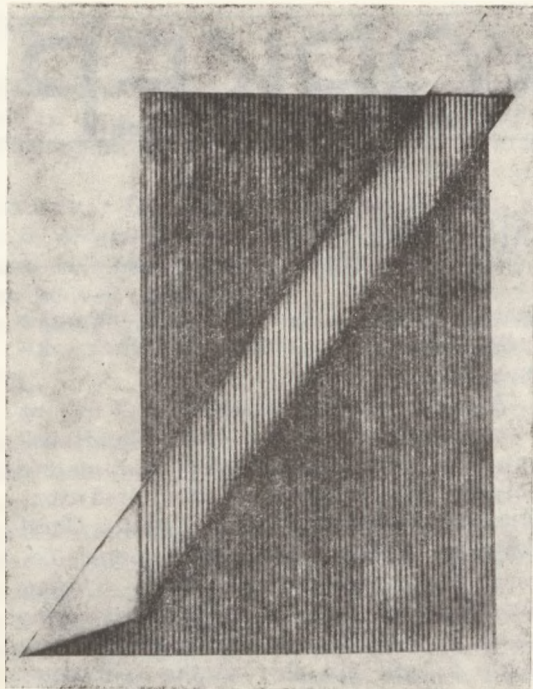
De ez elvnek talán mégsem elég. Különösen akkor nem, ha mindennek ellenére előfordult egy-két kisiklás. Ilyen tévedésnek kell minősítenünk a festészet felől közvetlenül is átszivárgó képcsarnoki konformizmust (*Topor András, Végh András*). Másfelől viszont nyilvánvalóan kilógnak a sorból a részben kísérletező munkák is, hiszen azok magukban hordják a bukás — a rossz mű — esélyét. (Persze, csaknem túlzás a többszám használata, hiszen *Maurer Dóra* lemezajlítása mellett legfeljebb *Somogyi Győző* sorolható ide). *Maurer Dóra* részvételét, úgy hiszem, a szakmában kivívott olyan tekintély biztosíthatta, amit a sokszorosított grafika színvonalának emeléséért folytatott hosszú csatározásával szerzett. *Somogyi Győző* pedig — szitanyomatai egy átjáróba rejtve — mintha jelen sem lett volna. Pedig *Somogyi* munkáira érdemes fölfigyelnünk. Hirtelen bukkant föl, talán, ha két éve indult, különösebb szakmai előképzettség nélkül, s éppen darabos előadásmódjával, bárdolatlan igazmondásával hat a pöttyözgetők, vonalazgatók, szőrözgetők, az eszközök megszállottjai közt. És, persze, kritikusan optimista szemlélete is ritka, végképp pedig az, hogy ennek műveiben hangot is ad.

Ami a grafikai technikákat illeti, itt a zsüri pontosan működött, kisiklást nem regisztrálhatunk: a kiállított művek több mint nyolcvan százaléka az elfogadott — a „klasszikus” — technikákkal készült: rézkarc, fametszet, linómetszet, litográfia. Az új grafikai eljárások nyomát sem lelhetjük. Kizsűrítették az ilyen lapokat? Vagy már nem is küldtek ilyet a művészek? Egyre megy.

Ezeknek az eljárásoknak egy része persze egyáltalán nem „új” (pl. a szitanyomás), csak épp használatuk különböző okok miatt újra időszzerűvé vált a grafikusok számára. Nem a divat indokolja, hogy számon kérem hiányukat, hanem a sokrétűségükből, lehetőségeikből fakadó kifejezésbeli gazdagságra van igen nagy szükségünk.

Persze, szó sincs arról, hogy kimerülőben lennének a rézkarc és társai. Erre kétfelől is tudok ellenpéldát említeni: *Maurer Dórát*, illetve *Sáros András Miklósét, Szemethy Imrét* és *Szabados Árpádot*.

Lássuk az elsőt. *Maurer* hosszú évek kutatásait sűríti újabb grafikai sorozataiba, melyek egyikének egyetlen lapja szerepelt Miskolcon. A sorozat és ez a lap is végső formájában látszólag rendkívül

egyszerű. Meglepően egyszerű. Jelenleg két kategória foglalkoztatja *Maurer* a grafikában: a mozgás és maga a grafika. A mozgás, a változás grammatikáját különféle műfajokban (vagy inkább műfajok között) vizsgálta már és vizsgálja ma is. Ennyiben kapcsolódik a kortárs nemzetközi törekvésekhez. A lemezajlító-sorozatba ezen vizsgálatok egyfajta eredményét sűrítette: az anyagi mozgás dialektikáját. Ugyanis az elmozdulás hordozójául, megjelenítőjéül a nyomódúcot választotta *Maurer Dóra*. Így, miközben a változás a maga plasztikus valóságában jelenik meg, addig a hordozó végérvényesen deformálódik és a folyamat nyomát már csak a nyomatok őrzik, több példányban ugyan, de lényegét tekintve egyedi módon, egyszerűen. Ezzel a grafikák egyidőben teremtik és megszüntetik önmagukat. Intellektusának lenyomatai, a grafikai lapok pedig, mintegy mellékesen, szemérmesen, de meghökkenítő, elementáris szépségű kompozíciókká rendeződnek. Vegyük még észre azt az oldalvágást is ebben a magatartásban, amit *Maurer* a lemezt gyötrő grafikusoknak, az egyetlen dúcra mérhetetlen sok nyomatot lehúzó, üzletnek élő, felszínes grafikusoknak szánt.

És a másik oldal?

Sáros András Miklós éles szemű ember. Grafikáiban a jövő, a sci-fi után a jelenre kezd rátalálni — s egyúttal a színekre is. Olyan biztos ura technikáknak

és stílusoknak, hogy bátran teszi nevetéssé azok öncélú használatát: a *Mementón* például a pontozgatást, a *Reggelen* a lemezgyűrést. Trükkje egyszerű: funkciót talál az eszköznek. A ritmizálás, a különböző minőségek egymás mellé rendelése teremt feszültséget lapjain, melyek kicsengésükben keserűek. Iróniája: a nagy tudás állandó idézőjelei (sőt, idézőjelek idézőjelbe tévése). Szigorú másokkal, épp ahogy önmagával, mert neki mint jelenünkben hívőnek még van mit veszítenie: akárcsak *Szabadosnak, Szemethynek*.

Szabados Árpád és *Szemethy Imre* művészetében ugyan semmi tételes azonnosság nincs, gondolkodásmódjuk azonban némileg rokon. Munkáik jellegét nehéz körülírni: részletezően meditatívnek, fanyar filozofikusnak, detail-szürrealistának egyformán nevezhetők. Ami azonban bizonyos: iskolateremtők.

Szemethy lapjaitól idegen az irodalmiság. A töredékek, roncsok, maradványok, darabok, részletek, ezek az önmagukban is megülő wittgensteini aforizmak valódi értelmüket részletükben nyerik el, azaz a grafikai lap egészében, a struktúrában elfoglalt, a nekik kijelölt hely adja teljes értéküket. Ennyiben *Szemethy* grafikája *Kondorét* folytatja — a szó legtisztább, legtisztéletre méltóbb értelmében: a részekben lakozó, de végső értelmében azt bagatellizáló rend újabb, vizionárius józan-részeg kalandja ez. A biennálén bemutatott egyik lapján — micsoda találkozás *Szentkuthy Miklós* szóképei és *Szemethy* képszávai közt! — világosság és rejtély ironikus egyidejű ottléte és egymásnak hátat fordítása.

Szabados Árpád Miskolcon szereplő alumíniumkarca (*Párosok*) a „viszony” kategória intuitív-logikai tárgyalása. Az egyes párok viszonya szinte szabad aszociációsan sorolódik, mégis e szabadságot — mint minden szabadságot — szigorú rend hálózta át. Organikus és adminisztratív föl- és alárendelés, közömbösség, hidegség, utálat, gyűlölet, megsemmisítés, szerelem, szeretet, vágy, összezártság, elidegenedés, kozmikus űr... Az „ikonosztáz” közepén egyetlen krisztusi tartású figura mered rám: neki én vagyok a párja. Ő egyben az olvasat kulcsa, a megváltás lehetősége: kereszttel megjelölt fix pont — az önmagunkkal való szembenézés metaforája.

Bán András

Salgótarjáni III. Zománcművészeti Biennálé

Böttger Meissenben gyártott első porcelánedényei ónkancsókat utánóztak, az eklektikus épületek öntöttvas oszlopain úgy kanyarogtak az akantuszlevelek, mintha kőből faragták volna őket, az első műanyag tányérok pontosan igazodtak a cseh kristályüveg metszéséhez. Erre a

három példára azért kellett utalni, mert mentséget keresek egy negyedik anyag, a zománc számára. Művészettörténeti tény, hogy az új technika nehezen találja meg saját formavilágát, előbb végigjárja más anyagok kipróbált útjait, és jó időnek kell eltelnie ahhoz, hogy por-

celánszerű, vasszerkezetszerű, műanyag-szerű alkotások szülessenek porcelánból, vasból, műanyagból. Miért éppen a zománc lenne kivétel a szabály alól?

A fémre olvasztott üvegpasztának hiába előkelő a múltja, hiába készült hasonló technológiával a korai középkorban kegytárgy és korona, könyvtábla és ékszer: ma már senki sem tekinti igazi kincsnek ezt a magas fényű anyagot. A baj akkor kezdődik, ha a zománc mégis úgy tesz, mintha nem múlt volna el ezer év; ott folytatja, ahol a cluny múzeumban és a Bargellóban kiállított tárgyak abbahagyták, és valami nagyon ódon, nagyon értékes anyag szerepében tetszeleg. Közben ugyanis a zománc sok mindenné alakult, csak éppen ódon értékévé nem. Bele kell nyugodnunk, hogy a velencei Pala D'Oro és a Mátyás Kálvária szépségeit akkor sem tudjuk feltámasztani, ha újraformázzuk a fegyelmezett szenteket és ősi jelképeket. A feketeborsot rakhatjuk a legdrágább szelencébe — emlékezve arra a korra, amikor súlya még az arannyal volt egyenlő —, ma már háztartási tömegfűszer, és ára alig több, mint a közönséges köménymagé.

Az érték- és funkcióváltásról mégis kevesen vettek tudomást (amire számos példa mutat), a *III. Salgótarjáni Zománcművészeti Biennálén* is. És erre már nehezebb mentséget találni, mint a technikai lehetőségek lassú felismerésére, egy új művészeti ág szükségszerű bizonytalanságaira és melléfogásaira. A valódi veszélyt így nem *Szatmári Béla* szokatlanul nagyméretű, üveglapra pontatlanul illesztett geometrikus síkidomai jelzik, mert ezek a síkidomok legalább a huszadik század vizuális közegének és vizuális igényeinek megértéséből fakadtak. Igaz, hogy a neokonstruktivizmusból öröklött ars accurata-stílus alkalmazásából ezúttal éppen az akkurátusság hiányzott, de hát a kristályos pontosságot a tűzben kialakuló formák nehezen tudják megvalósítani. A festményből, grafikából, plakátról ismert eszköztár csődöt mondott, mert forma és technika végérvényesen díszharmóniába került. A kísérletből fogant tévedés viszont nem akar másnak látszani, mint ami: dekorativitásra tör a szándék, és többé-kevésbé dekoratív a megvalósulás is. *Bohus Zoltán Csuklópontja* sem azért kelt hiányérzetet, mert csak két, sávós díszítésű hasábból áll, hanem mert ezeknek a végsőkig egyszerűsített mértani testeknek az adott volna művészi hitelt, a lefokozott eszközöknek pedig tekintélyt, ha az élek hajszálpontosan találkoznak és a színek egyenletes intenzitásúak. Ehelyett azon-

ban csak olyan tárgy keletkezett így — az artisztikus térforma jelmezében —, amely épp olyan személytelen, mint a futószalag sorozatban gyártott termékei, ám az ipari igényeket kifejező precíz formaképzés nélkül. Hajlok arra, hogy *Szatmári* is, *Bohus* is — és mellettük még a biennálén kiállító *Király Sándor* és *Lugossy Mária* — majdnem lehetetlenre vállalkoztak: rá akarták eróltetni a zománcra azt a fegyelmet és hűvös tisztaságot, amelyet könnyűszerrel lehet megvalósítani műanyagfestékkel, szitanyomattal és krómacéllal, de amelyet ezzel a technikával értelmetlen, mert az anyag más formába kívánczik.

A zománc mély tüze ugyanis szereti a szabálytalan körvonalakkal határolt foltokat és a kötetlen festőiséget. Ismerte ezt a műfaji törvényt a Salgótarjában bemutatkozó többsége; azok is, akik nem gondolkodtak a technológia és stílus összetartozása felett, és azok is, akik gondolkodtak, de a gondolatokból történelmi következtetéseket vontak le. Ikonok és tükrösök, aranypávák és szerelmespárok archaizmusokba feledkező szériája jellemezte ezt a biennálét, mintha mestereik így keresnék a menekülés útját azokból a szürke üzemrészlegekből és szervezett ipari környezetből, amelyek nélkül műveik meg sem valósultak volna. Szó sincs arról, hogy tematikai mérce szerint marasztalnánk el az álszentképeket, a pseudo-népművészeti relikviákat, vagy az antikizáló szimbólumokat. Csak éppen elgondolkoztató, hogy milyen kevesen vállalják az emberalkotta ipari civilizációt, amelyhez bizony sokkal több közük van, mint a bizánci, vagy limoges-i rekesz-zománchoz. Nem a gyárábrázolásokat és gépmotívumokat hiányolom: azok direkt, naturalista megjelenítése éppoly funkciótévesztés lenne, mint a pravoszláv szentélyrekesztők sorozatban megidézett misztikuma. A *második természet ihletőerejét vállalni lehet a fém, üveg és szín fizikai tulajdonságainak tökéletes kibontásával, a fölényes technikai ismeretek leleményes megmutatásával is*. Valahogy úgy, ahogy *Mayer Berta* képzelte *Murális tervrészleteivel* és kék alapú formáival, vagy ahogy *Jávor Piroska* tette a *Crepusculummal* és a fali kompozíciókkal.

A biennálén talán akadtak látványosabb, hatásosabb művek; olyanok is, amelyek merészebb technikai megoldásokat találtak témáikhoz. De *Mayer* és *Jávor* darabjain kívül nem akadt egyetlen egy sem, amely a zománcban — és csakis a zománcban — rejlő dekorativitást emelte volna műve lényegévé, amelyik megelé-

gedett volna az üveges fényű rózsaszín és arany ütöztetésével a nyersen hagyott vörösréz alapon, vagy amelyik kikísérletezte volna a szürke és barna összecsendítését — anélkül, hogy a komor hangulat kioltaná a csillogást.

Aki tehát azért érkezett Salgótarjába, hogy megnézzék egy feledésbe merült — a modern magyar művészetben jóformán előzmények nélküli — műfaj technikai színvonalát, elégedett lehetett. A mai zománc már régen túljutott a Böttger-porcelán, a korai vasszerkezet és az első műanyag tányér műfajtalanságain. A művek zománccszerűek. És mégis, könnyen megtörténhet, hogy a gyors kibontakozást még gyorsabb hanyatlás követi majd. A „csendes halódás arabeszkjeitől” fél a katalógus írója is. És, ha ez ilyen megfogalmazásban még nem következik is az összképből, gyanítani lehet, hogy azok az ódon ábrázolást mímelő művek (amelyek semmivel sem többek vagy mélyebbek a pusztán dekoratív szándékú zománckonánál) arabeszkekké ürülnek; lejáratva így a szenteket, hímes pávákat, busótáncosokat, de lejáratva a remek, még lehetőségeket rejtő technikát is.

Dönteni kéne végre, hogy mire válalkozhat ez a műfaj, és még inkább tudni kellene, hogy mit hagyjon a táblaképre és az autonóm plasztikára. Nem érdemes például olyan figurális kompozíciót csinálni, mint amilyeneket *Lőrincz Vitus* és *Somogyi Gábor* mutatott be. Felesleges galambos lányokat és Dózsákat formázni abba az anyagba, amely a katarzis kiváltására jóformán alkalmatlan, mert a zománckép a szemnek mindig kellemes, így felkavaró indulatokat, megrázó élményeket, ha akarna sem tudna a nézőnek átnyújtani.

Irodalomtörténészek mondták a szonettéről, erről a legkötöttebb versformáról, hogy olyan, mint a macska, mindig talpára esik: a páros és ölelkező rímek, a szabott számú sorok verslátszatot keltenek igazi költészet nélkül is. A zománc is ilyen. A galambos lány és a Dózsa — csillogás nélkül — kommersz, vagy annál is gyengébb táblakép. De nem lehet feladata ennek a látványos és elsődlegesen díszítésre teremtett technikának, hogy megmentsen kvalitásaiban hiányos, elvetélt festményeket és grafikákat. Különbön könnyen bekövetkezhethet az, ami egyszer már halálát okozta: valamikor a reneszánsz idején addig utánózta a zománc a templomok oltárképeit és a magánházakba készült portrékat, míg végleg kiszorult a fontos műfajok sorából.

P. Szűcs Julianna

XI. Irodalmi Színpadi Napok

A balassagyarmati házigazdák a múlt évben már a művelődési központ új épületében rendezhették meg az ország min-

den tájáról idesereglett amatőr színjátszó együttesek XI. fesztiválját, a Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok rendezvénysorozatát. Az új helyszín összehasonlíthatatlanul jobb játéklehetőséget biztosít a réginél: a színházteremnek kel-

lemes az akusztikája, a színpad és a nézőtér tágas, tetszés szerint bevilágítható. A tárgyi feltételek tehát — ha nem is egészében kifogástalanok — rendkívül sokat fejlődtek, már az egy évvel korábbi állapothoz viszonyítva is. Balassagyarmat

városa így a fesztivál zavartalan megrendezéséért erejéhez és lehetőségeihez mérten a töle telhetőt megtette.

Ha tehát a külsőségeket (a megrendezés előbb említett körülményeit, az elszállásolást, ellátást, gondoskodást) tekintjük, akár elégedettek is lehetünk. Más a helyzet viszont, ha lehántjuk a felszínt — ekkor már korántsem lehet ilyen egyértelműen rózsás a közérzetünk.

Az amatőr színjátszók körében — igaz, elsősorban a második — vagy harmadvonali részéről — mindig nagy volt az érdeklődés Balassagyarmat iránt. Talán a legutóbbi minden eddigit túlszárnyalt. Több mint kétszáz együttes pályázott a versenyben, s közülük választotta ki a zsüri azt a tizenhetet, köztük több nagy múltú, fesztiváldíjakat nyert csoportot, amelyik Balassagyarmaton versenyzett.

A fesztivál első napján két középszerű programot láttunk, és reménykedtünk a jobb folytatásban. A második napon — leszámítva az egyetlen nagyon szép előadást, a kaposvári *Fonómunkás Színpad* Csingiz Ajtmatov-kisregényadaptációját — még mindig csak reménykedtünk, de a bemutató utolsó napján, a harmadikon kénytelen-kelletlen lemondunk mindarról, amiben kezdettől fogva bízunk. Megállapíthattuk, hogy ez a seregszemle éppúgy nem nyújtott semmi igazán megkapó, elgondolkodtató, felkavaró szellemi-emocionális élményt, mint az előző. Amatőr mozgalmunk pillanatnyilag csak ennyire képes; kivételes esetekben a különösebb gondolati izgalomtól mentes, kifogástalan szakmai érzékkel megrendezett produkciókra?

A néző, amikor elemző szemmel mérleget az előadást, az elsők között teszi fel magában a kérdést: mi az a minden napokon fölüli, művészi többlet, amit az előadás adott neki s milyen érdekességgel, vagy használható tanulsággal szolgált? S kezdi mérleget, vizsgálni az előadás többi összetevőjét, a stílust, a formát, egy szóval a színpadi kifejező eszközök összességét, hogy e kettő szintéziséből kialakítsa aztán a maga elismerő vagy elmarasztaló ítéletét.

Ami a dolog tartalmi oldalát illeti, nincs elégedettségre okunk. Az előadások többsége kevésbé lényeges, a ma szempontjából gyakran lényegtelen emberközösségi kérdésekről szolt. Ha pedig esetenként elevenbe vágó, aktuális mondanóról esett szó, akkor azt nem úgy kívántuk volna látni, ahogyan a rendezők velünk láttatták. Hadd említsem itt a női egyenjogúságról szóló Turgenyev-összeállítás, amely semmi újat nem tudott mondani ebben a témában. Ugyanigy Leszkov A kisvárosi Lady Machbet című kisregényének dramatizálását sem indokolja semmi, hacsak a rendező kivételes színpadi érzéke és ötletessége nem. Persze, csöppet sem biztos, hogy a mondanivalók erőtlenségéért a szerzők volnának hibáztathatók. Ami in-

kább valószínű: az átdolgozás gyengítette az eredetit, tette azt súlytalanabbá.

Az idézett példák felvetik a válogatás-választás fontos kérdését. Helyesen választottak-e az együttesek, az orosz szovjet irodalom páratlanul gazdag tárházából, s célra törően, jól szerkesztették-e meg műsorukat? Vajon megfelelő körültekintéssel, gondos, alapos bűvárkodással, a hozzáférhetően legnemesebb anyagból válogattak-e? Meggyőződésem, hogy a közelmúlt és a ma szovjet irodalma stílusban, mondanivalóban, társadalmi elkötelezettségben és érzékenységben egyaránt gazdagabb, színesebb és sokrétűbb, mint azt a fesztivál előadásainak tükrében láthattuk. Tudom, a válogatás-választás szubjektív jog, de mindig közösségi célzatú kell, hogy legyen. Különösen akkor, ha versenybemutatóra pályázik. A néző — a lelke mélyén — valóságos, mindennapi emberi helyzetekre akar ráismerni, ezekkel kívánja magát szembesíteni, hogy tanulságokat vonhasson le a látottakból. Hogy ezzel a nézői alapállással miért nem számolt a legtöbb rendező, máig kideríthetetlen. Eppúgy, mint az, hogy a fesztivál színpadáról az utóbbi két évben hová tűntek az egyértelműen és felelősséggel, s merészen politizáló előadások, hová a határozott társadalmi érdeklődés és nyílt elkötelezettség. Vagy talán nem ez volna az amatőr színjátszó mozgalom alfája és omegája?

Formai szempontból csak némileg keveset több a helyzet: ami elsősorban a különböző színpadi effektusok harmonikus, kifejező ötvözésében fejeződik ki. Műfaji szempontból, úgy érzem, az amatőr színjátszás a „nagy csatározások” időszakát éli. A „hogyan tovább” kérdése az oratorikus forma és a jelzéses játék között még nem dőlt el az utóbbi javára. Noha számban több volt az ilyen produkció. De minthogy a jelzéses játéknak jó színészre is szüksége van, amivel az amatőr együttesek általában kevésbé rendelkeznek, nem valószínű, hogy a közeli jövőben, vagy akár később, e műfaj kizárólagosságra tenne szert.

E műfaji kettősségnek tulajdonítható a játékstílusban jelentkező keveredés, bizonytalanság és bátortalanság. Az oratorikus művek rendezői kitaposott úton járnak, s a kelleténél erősebben, mereven ragaszkodnak a konvenciókhoz, s ezzel (a hagyományok tiszteletének félreértésével), mintha önszántukból mondanának le az újszerűségről, az újabb kifejezési lehetőségek kereséséről. Ezzel szemben a jelzéses játék képviselői a másik végletet járják: bátor újítók, ötletgazdagságuk sziporkázó. A nézőnek néha már az az érzése támad, hogy túlságosan is bátrak, több az ötlet, mint amennyit a játék pontos megértése megkívánna. S ez a már-már cirkuszi bohóckodás épp annyira gyengíti a produkciót, csökkenti a valóságábrázolás mélységét, hitelességét, a mondanivaló világos kifejtésének

lehetőségét, mint a konvencionális megmerevedés.

A látottak alapján, érzésem szerint, az amatőr színjátszó mozgalom — elemzést kívánna, hogy milyen szervezeti, vagy egyéb összefüggései lehetnek ennek — hullámvölgyben van; kereti ugyan a kivezető utat, de egyelőre még nem találja.

Nos, a balassagyarmati irodalmi színpadi fesztivál utolsó két éve ennek a hullámvölgynek az időszakára esik, s kielégítetlenségünkben tulajdonképpen ez a tény nyer kifejezést. Az amatőr mozgalomnak, úgy gondolom, minél előbb kell lépnie, felnöni a nemesebb történelmi tradíciókhoz — amiben éppen a fesztiválok segíthetnek sokat a többségében jó szándékú, lelkes amatőröknek. Segíthet a balassagyarmati is. De vajon — anélkül, hogy a fesztivál ebbéli jelentőségét kisebbíteném — kellő segítséget és támogatást kapnak-e mindehhez itt a fiatalok? Vajon úgy mehetnek-e haza a csoportok — törekvéseikben határozottan megerősítve, vagy azokat egyértelműen megkérdőjelezve —, hogy érdemes volt eljönni Balassagyarmatra, mert a látottak-hallottakból sokat okultak, tapasztaltak? S elégségesek-e hozzá az egymás közötti tapasztalatok kicserélésére, a zsűrivel való érdemi konzultációkra rendelkezésre álló jelenlegi keretek? Nem volna-e célszerű a szakmai viták körét bővíteni, esetleg műelemzéssel egybekötött bemutatókat tartani? Ezeket a fórumokon részt vehetnének a megye amatőr színjátszó csoportjainak rendezői is, akiket az utóbbi években, bizony, nemigen láttunk a fesztiválon. Nem tudom, mi ennek az oka: de mindenképpen feltűnő. S itt jutottunk el a mondanánkban leghangsúlyosabb kérdőjelekig: azokig, amelyek a XI. Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok jelenének és jövőjének általános megítélésére vonatkoznak.

Mert hogyan magyarázzuk meg magunknak azt, hogy a balassagyarmati fesztivál egy évtized alatt sem jutott el odáig, ahová fiatalabb testvérei — például a kazincbarcikai — eljutottak; miért nem tudta magát igazi, tekintélyes, országos rendezvényként elfogadtatni? Hiszen nevében országos ugyan a rendezvény, de ebben az esetben az országos jelző, azt hiszem, nem a színvonalnak dukál, inkább csak azt a tényt rögzíti, hogy az ország bármelyik csoportja részt vehet a versengésben (nem mintha elfeledkeznek arról, hogy jó néhány egészen kitűnő együttesnek és magas színvonalú előadásnak is tapasztaltunk az elmúlt években).

A fesztivál egészét tekintve, megmaradt periférikusnak. Az egyik tünet: Balassagyarmaton a zsűriben részt vevő szaktekintélyeken és újságírókon, a csoportjaikat elkísérő rendezőkön kívül nem találkozhattunk más szakemberrel, olyanokkal, akiknek neve elméleti vagy gyakorlati munkásságuk révén összeforrt a

mozgalommal. Másik: amíg Balassagyarmatról csak a helyi sajtó ad nagyobb terjedelemben méltatást, az országos lapok — azoknak is csak egyike-másika — elengedőnek tartják a pár soros címes hír megjelentetését. addig más hasonló rendezvényekről (a már említett kazincbarcikai, vagy tatabányairól) elemző cikkekben számolnak be. Vajon az ilyenfajta viszonyulás nem jelent-e olyan értéktételeket, amely kedvezőtlen a Nógrád megyei, a balassagyarmati fesztiválra nézve?

Még akkor is — vagy különösen akkor —, amikor tudvalevő, hogy egy fesztivál igazi értékét a környezetére gyakorolt kisugárzó hatása is méri, s ebben a serkentő hatásban van éppen a fesztiválok létének egyik alapvető jogosultsága, amit Balassagyarmat dicséretes igyekezettel próbálkozik betölteni.

Sulyok László

Gerelyes Endre: Tigris

Nem voltam barátja, ismerősnek is csak amolyan féloldalas; bennem mély nyomot hagyott mindhárom „találkozásunk”, ő a nevemet is aligha tudta. Siheder gimnazistaként csodálkoztam rá először, de nem mint szárnybontogató íróra, hanem a „szöges cipős”, jó mozgású atlétára, aki edzésről jövet az asznapi szépséges gyötrelmekről megújítva, kihívó magabiztossággal ölelte át az ugyan-csak sportzsákot lóbáló Editékét. Tanár volt már, s két kötet — *Kövek között, Töprengés az éjszakáról* — a tarsolyában, amikor másodjára figyeltem rá, sőt, büszkélkedtem is a pesti bölcsészhallgatók között: én jól ismerem Zagyvapálfalvát, azon a vasutasok, gyári munkások lakta, „furcsán szép” környéken gyerekeskedtem, amelyet vendégünk íróvá eszmélésének „katapultjaként” emlegetett, ahonnan osztályszemléletét hozta. A hatvanas évek végén láttam utoljára, igaz, akkor nemcsak „test-, hanem szellemközélemből”: a harmadik kötet, a *Ki vagy te? — Ábel!* ürügyén kísértem Baglyasaljára, író-olvasó találkozóra. Sötét szemüvegben volt, amit a közönség előtt csak a hangsúlyozni kívánt mondatoknál — amikor például a szorítóbeli háromszor három menetet újraélve magyarázta a *Kilenc percet*, vagy amikor jövendő regényhősét, Zrínyi Miklóst ébresztgette — emelte le, s meghosszabbítva karját szinte mutatópálcának használt. Túljutván a hivatalos küldetésén, hosszasan lekerült a szem-

üveg. Idősebbnek látszott koránál, panaszkodott, hogy fáradt, betegeskedik, tolla sem akar engedelmessé, de mint terveiből láthatom: nem adja fel. A „csakazértis” virtusát éreztem szavaiban, amelyeket 1972 nyarán véltem újrakhallani. amikor az *Új Írásban* megjelentek az *Isten veled, Lancelot!* részletei. S még egy év sem telt el, a következő tavaszon végleg feladta — mert egy tragikus baleset harmincnyolc évesen feladta vele — az ádáz küzdelmet, s így időnek előtte kihirdetett a „bosszúálló, vérszomjas Tigris” győzelme.

Afféle prózai „tűztáncos”-ként, kirobbanóan startolt Gerelyes Endre a művészi pályán. Jó szándékát, új hangját nem volt nehéz elfogadtatni, s hamar kegyei-be emelte az irodalmi köztudat, szárnyra kapta a gyors siker: neveztek intellektuálisnak, moralistának, közéleti írónak, szociográfikus vénájúnak, népröbűnnek. S mert a kemény fizikai munkától sem riadt vissza, és, mert kereste a veszélyhelyzeteket, hát nézték különösképpen, „különleges ember”-nek is. Pedig Gerelyes Endre nemcsak mind volt ezek közül, hanem egyik sem volt tulajdonképpen. Már csak azért sem, mert tudatosan vállalta a „többműfajúságot”: „... mert azt szerettem volna megéreztetni — amennyire tőlem telik —, hogy más-más kérdésekkel, úgy gondolom, más-más formában kell, vagy lehet szembenézni. A műfaj kevertségét jogosnak érzem, hiszen — szerintem — nem egy műfajt, hanem saját magát próbálja kifejezni az, aki író, illetve az akar lenni” — írta egyhelyütt. Erről győzött meg *Tigris* című posztumusz kötete is, amelyet Gáll István válogatott. Jó érzékel a megelőző háromból, illetve a folyóiratokban megjelent írásaiból.

Miért jogos például ennek alapján a szerző mély intellektualizmusára apellálni? Mert gyakran szimbolikusan, példázatszerűen ír, elvont fogalomrendszerben gondolkodik, nem könnyű követni illúziómentes, racionális világába. Hogy miért volt moralista? Alapvetően a szándék és a tett, az akarat és a magatartás, a cselekedet és a passzivitás összefüggései érdekelték. A Jó nála a harcvállás jegyében született, a Rossz mindig kapitult. Közéletisége szemléletmódjából fakadt: személyes örömeiről, gondjairól is a másokéval összevetve szólt, s talán legdinamikusabban a közösségteremtés, a felelősségvállalás szenvedélye munkált gondolataiban. Mintegy erre rímelt írásainak szociográfikus jellege, amely egyebek közt a nógrádi bányászok hatvanas évekbeni sorsfordulójakor papírra vetett kérdésfelvetéseivel igazolható. Pedagógus, néptanító mivolta ugyancsak tetten érhető irodalmi riportjaiban, jegyzeteiben, esszéiben és a sorok között, a ki nem mondott szavakban.

Hogy e kategorizáló jelzők egyike-másika egymással is ellenkezik, s hogy

visszajukra fordítva is jellemzőek az íróra: ez egyrészt Gerelyes Endre írásművészetének gazdagságát, „totalitás”-igényét jelzi, másrészt ellentmondásait érzékelteti. Mi mással magyarázhatnók ugyanis puritán, közvetlen, indulatos, nem egyszer éppen hogy nyers kifejezőmódját, amely legalább annyira feltűnő, mint a töprengésre, az elvontságra, intellektualizmusra való készsége. Etizáló hajlama viszont tévutakra is csábította: tán többször is körüljárta a küzdés és lemondás, az aktivitás és belenyugvás viszonyát, mintsem „büntetlenül” tehetett. Tézisszerűsége már-már a sablonszerűségig jutott. Közéletiségének életönmarcangoló érzéseinek túltengése csorbitotta. Önéletrajzi ihletésű írásaiban megsokszorozta démonellenfelei erejét, tüzesre hevült harcban állt velük. E befeléfordulás önkéntelenül gátolta valóságkutató, tömegeket jobbitó szándékában is. A *Kések között* élni kényszere lassanként fő kérdéssé érlelte számára a haláltudat problematikáját, s küzdőtereként egyre többször az élet és a halál mezsgyéje szolgált. Így vált, válhatott válogatott kötetének — és egy kicsit életművének is — mottószerű írásává *A mennyországba menetelelő részegek*, amelyben mintegy a halál közelségében szerzett tapasztalatait összegzendő, látszólagos egykedvűséggel állapítja meg: „A halál egyáltalán nem olyan rettenetes lény, mint ahogyan ostoba emberek hiszik. A halál nagy megnyugvás, csendesség... Csak az kapja meg a nyugodt áldomást, csak akkor lesz gyors a halál, ha az, aki beszélt róla, aki mert róla írni, aki mert vele találkozni, másodsor sem fél tőle”. Mindezek tudatában sem vállalkozott azonban önkezeléssel megszabadulni szenvedéseitől, teste szabotálta parancsait, mert tudat alatt nem békült meg — életigenlő, harcvállaló volt a legvégsőkig.

Gerelyes Endre abban a korban halt meg, amikor a prózairók (általában túl a pályakezdés sikerein és gyötrelmein — s az esetleges pályakorrekciókon is) a kiteljesedés, az elnélyülés gyümölcsöző stádiumát remélhetik. Gerelyes mohó tudásvágya, szenvedélyes indulata irreálisan rövidre zárta e szakaszt — korai halálától függetlenül is. Ezt látszik igazolni a hatvanas évek közepi válságperiódusa, amelyen átjutnia — bár ez nem kevés szellemi és testi energiáját emésztette fel —, nem is sikerült igazán. Előfutár volt, legalább egy évtizednyivel előzte meg korát, meg nem érlelt gondokat fogalmazott aktuális kérdésekké. Ezért hadakozott gyakran fantomok ellen, légüres térben, misztikus közegben. Ebben rejlik talán írói és emberi tragédiája is.

Halálával nemcsak tehetséget, írórt vesztett benne a magyar irodalom. (*Szép-irodalmi*, 1975.)

Csongrády Béla

Bárdosi Németh János:

A lélek lángjai

Csaknem fél évszázada kezdődött költői pályája legidősebb verseit közli ez a szomorúan szép köntösbe öltöztetett kötet: a borítólapon első oldalán a költő arcképe borong, esett fejjel, komor arcvonásokkal, az idő súlya alatt. Bárdosi Németh életsorsa vidéken zajlott le. Szombathely, Bárdos község és Pécs működésének színhelye, élményadó térsége. Hosszú éveken át hivatali robot szorította vissza költészetét, majd irodalmi szervezőként, szerkesztőként, amolyan mellékes, tiszteletbeli államok vígaszaként került az irodalmi és közművelődési élet elevevényébe, helyesebben a jobboldal pergőtűzébe. Eközben verseket vagy regényeket írt. Különösen Szombathelyen vállalt nagyszerű feladatot: szerkesztette az Irott Kő című, a maga idejében egyetlen vidéki irodalmi-művészeti folyóiratot, szervezte a Faludi Ferenc Társaság irodalmi estjeit. Mindkét minőségében a haladás szellemét hirdette Pável Ágostonnal együtt. Szombathelyt, a harmincas években, hívó szavára felolvasóként meglátogatta Móricz Zsigmondtól kezdve Bajcsy-Zsilinszky Endrén át Illyésig, Sárköziig a legtöbb új arculatú költő, író, politikus. Emellett a képzőművészet helyi felemelését se feledte el: általa alakult ki Szombathelyen az a szellemiség, mely a megújulás szükségét hirdette, a kibontakozás útját egyengette. Ilyen előzmények után kellett Pécsre költöznie, ottan nyomban a Sorsunk szerkesztésében és a Janus Pannonius Társaság, majd a Batsányi János Társaság munkájában vett részt.

Mindezt el kellett róla azért mondani, hogy A lélek lángjai új kötetének fél évszázadot képviselő verseihez közelebb férkőzhessünk, illetve azok háttérének távlatait pontosabban mérhessük, jobban megérthessük a válogatás szempontját, szűkös keretét, az egyes költemények tetszőleges és jóértelmű vidékiességét, nemes egyszerűségét, bensőségteremtő közvetlenségét, s nem utolsósorban tájjellegét, ama sokat emlegetett dunántúliasságot.

Bárdosi Németh János nyílt szavú költő, közvetlen művésze a versnek, kerül a mesterkedést, az álmodernkedést, megveti a hangzatos önminősítést, ám feladatát, a csak reáharuló szerepet nemcsak átérzi, hanem mindenkor betölti. A tájból, Dunántúlról indult tisztas hagyományok birtokában, és egyenesen megérkezett egy egyetemes szemlélethez: a szegények életét nemcsak önmaga élte, olykor szenvedte, közvetlen környezetében tapasztalta, hanem eleinte botladozva, akadozva, később határozottan hirdette műveiben az általános társadalmi átalakítás sürgető szükségét, érzékelhető közeledését. E felismerésekhez említett

szombathelyi személyes sorsa is nagymértékben hozzájárult szépszámu ottan írott versének lírai hitele szerint. Emez új kötetében az 1942-ig keletkezett költeményei mondott, merész magatartásának tanúi. A Szegény ország (1941) kötettel zárul első korszaka. Szülővárosa tehát kezdő költői lépéseinek, derengő eszmélkedésének és három regényének, valamint irodalomszervező, közönségtoborzó szerepének, a közművelődés önzetlen szolgálójának adott terepet.

Művészete, eszmélkedése életének pécsi korszakában mélyült el az odahozott tapasztalatok, dunántúli utazásai alapján. Jelen válogatásának kétharmada ez utóbbi életszakasz terméséből került ki. Teljes joggal. Költeményei arányát nemcsak tartalmi jegyek, tényezők, hanem színvonalemelkedések határozták meg. Főképpen maga a költő — a legjogosultabb személy — szabta meg ekként a minősítés arányát. Ezek azonban külsőleges szempontok, a költemények e kötetbe foglalt mennyiségüktől és minőségüktől függetlenül, egy egységes lírai folyamatba foglalódva, az érdemes költő arcképét vetítik elénk.

A verskedvelő olvasó az első sorok nyomán bizalmasan hajlik a költő vonzásának arányához, övele együtt emlékezik tünt tájak, múlt szépségek, fájó vagy vidító jelen hangulatkeltő őszinteségére, bensőségére: Bárdosi Németh János emberségére. Költőnk lényegében szereti az embereket, mert megbocsát nekik az elne elkövetett hibáikért, szereti tehát, még ha olykor korholja is őket, simogatása viszont mindig enyhítő, dorgálása halk hangú, s rendszerint szelid bocsánatkérésre nyhül. Szeret emlékezni egyéni és családi múltjára, válságaira, örömeit idők egykori kedvelt helyein, tágabb hazájának mégis csak az egész Dunántúlt tudja, szereti tekinteni. Szinte pontosan ismeri, hol legkékebb ottan az ég, hol merre úsznak legbodorosabb felhők, hol zeng e tájon legbájosabban a madárdal, hol konog-bonog a pásztorkolomp, és merre kondulnak a hívogató harangok: az egész Dunántúl a költészet kies hazája az ő számára is. Az emberi küzdelmeket szintén ez a tágabb környezet ismertette meg vele, megbocsátó gyöngédsége, általános szeretete végül is az őszinte, igaz humánusmának egyetemességébe ömlik bele. Nem kell hangoztatni: a körülötte mostan megújuló világ szerzi számára a legszebb örömeit, hiszen egykori álmait, töprengéseit látja bennük megvalósítva, életre keltve. A szegénység egykori átka, nyüge szinte szeme láttára szűnt meg. Boldog tehát, a jobb emberségbe vetett bizalma nem csalta meg, sőt őt magát is fölemelte.

Majdnem minden indíttatására egy-egy versét kellene idézni, erre azonban nincsen szükség, mivel költőnk benne él az irodalmi közvélekedésben, nemcsak egyes kötete, hanem alkalmian megjelent

néhány verse is élénk érdeklődést kelt. Most egy gondosan összefogott, hatalmas verscsokrot nyújt olvasóinak; a csokornak ugyanis az az elemi tulajdonsága, hogy együtt jellemzi leginkább a virágba szökent természetet, szálanként pedig egy-egy változatát jelenti. Az egész csokor pedig a növényvilág kinyílt lelkének szépségét árasztja. Költőnk lelkének virágcsokra ez az új kötet, egyes versei úgy sarjadtak ki lelkéből, ahogyan a bimbó pompázó virággá feslik ki; jóllehet alakjuk, színük, illatuk, kinézetük különböző, ezért megannyi kismesteri remeklés. Valahogyan ekként kell közeledünk költőnk e kötetéhez: tetszetős csokor az egész, emellett egyes darabjai jellemzik az egészet: egy nemes költői lelkületet. (Magvető.)

Paku Imre

PAKU IMRE (1910—1975) fáradhatatlan munkálkodásban eltelt évtizedei eredményeképpen vitathatatlanul sokrétű és emlékezetre méltó életművet hagyott ránk. Irodalomtörténeti, -szervezői és -kritikai tevékenységét, érdeklődési körét, jelentősen befolyásolta szülővárosa (Hódmezővásárhely), egyetemi tanulmányainak helye (Szeged), de a könyvkiadónál, a különféle lapok szerkesztőségében végzett munkájával országosan fontos műhelyek alkotó tagjává is vált. Életének utolsó éveiben, látszat szerint „véletlenül”, született és erősödött kapcsolata Nógráddal, Salgótarjánnal a PALÓCFÖLDEL. Újabb lehetőségeket talált itt a maga számára és vállalt mindannyiunk hasznára; részesévé vált Nógrád szellemi, irodalmi életének is.

Valójában nem volt ez véletlenszerű. ha tudtuk és ismertük Paku Imre egyéniségének jellemző vonásait: érdeklődésének nyitottságát és érzékenységét, a jó ügyek szolgálatára való mindenkorai készenlétét és készségét, a mások iránti figyelmességét. A fejlődő, nagykorúságának tudatára ébredő Salgótarján légköre, a Madách-hagyományok újraéledésének izgalmasága, a Palócföld szellemi hatásainak érlelődése, és a megyei irodalmi élet segítésének tiszta szándéka kötötte őt ide. Tanulmányai, irodalomkritikai cikkei, előadásai, és a látogatásai idején vele folytatott beszélgetések emlékezetesek és maradandók számunkra.

Most, halálának első évfordulóján is rá kell döbbernünk, hogy a még intenzív alkotói korában bekövetkezett halála milyen veszteséget jelentett körünknek is. Kötelességünknek tartjuk hagyományozó és erősödő örökségét megőrizni.

(K.N.)

Kondor Béla emlékkiállítás, Salgótarján 1976. február-március

falra kōphi
tilos!

ΚΛΕΙΩΝ ΑΓΓΑΡΩΤΗ